

RØDE FANE

Nr. 6 — 82.

kr. 24,—

Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt

3. VERDEN:

**Veien til frigjøring
og sjølberging**

BREV OG NOTISER

Hvor er de fem store?

Et spørsmål til redaksjonen: Hvorfor har dere fjerna vignetten med «de fem store» fra lederen på side 3 i siste nummer? Er det en glipp i layout-arbeidet, eller er det en provokasjon fra enkelt-

personer i redaksjonen? Et uttrykk for partiets linje i arbeidet med teoretiske spørsmål er det i alle fall ikke.

RJ

Svar til RJ

I 1979, da Røde Fane blei omlagt, blei det bestemt at vignetten ikke skulle være med lenger. Redaksjonen mente at bladet ikke burde være overlessa med symboler. Grunnen til at den har vært med noen ganger siden, er derimot en «glipp». Håper dette var svar nok på spørsmålet.

Red.

Ingen Gro Hagemann-artikkel i dette nummer

Som dere ser kom nr. 5 og 6 ganske tett på hverandre. Det var de nødt til dersom vi skulle få ut nr. 6 før jul. Derfor måtte vi også operere med umenneskelige frister når det gjaldt innlevering av manus til nr. 6. Derfor må vi dessverre opplyse om at artikkel nr. 5 i Gro Hagemanns artikkelserie ikke kommer i dette nummeret, men serien vil være tilbake i nr. 1/1983.

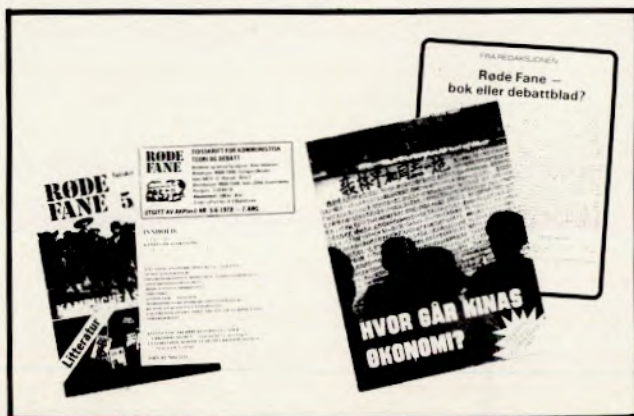
Red.

Abonnementsprisen på Røde Fane

Abonnementsprisen vil bli hevet fra kr. 110 til kr. 125 pr. år fra 1983. Denne økninga vil dekke prisøkninga i perioden. Løssalgsprisen vil forbli den samme. Likevel lønner det seg å abonnere, du sparer over tre kroner pr. nummer.

Abonnement bestilles fra: Røde Fanes distribusjon, Postboks 83 Bryn, Oslo 6. Postgiro: 2 20 84 78.

Red.

INNHold

TEMA

- Den misforståtte tre verdener-teori, et spørsmål om klassestandpunkt, av Eirik Rossen s. 4
- Du undervurderer krigsfaren, Rossen, av Egil Bergan s. 11
- Industrialisering på kapitalistisk grunnlag, av U.A. s. 14
- NIC-industrialisering: Avhengighet på nytt, av Rune Ottosen s. 18

- Sosialistisk sjølberging? av Kjersti Ericsson s. 22
- Dette mener AKP(m-l) om kunst og kunstpolitikk, av Knut Johansen s. 22
- Kunstpolitisk manifest for AKP(m-l) (Utkast juni 1982) s. 33
- Fra politisk økonomi til økonomisk politikk — om de teoretiske røttene til reformismen, av Per Lund s. 37

STUDIE-SPALTE

- Rød Ungdom om politisk økonomi, av Per Lund s. 44

BØKER

- Lite nytt om Moskva-prosessene s. 46

Til Røde Fane

Takk elles for bra tendens i artikkelutvalet. Både Sovjet- og «Sosialisme»-nummeret går laus på brennbare saker som har fått ligge i lengste laget. Håpar nokon maktar å følgje opp Egil Fossum (Stalin), analyser av Aust-Europa/statsmonopolkapitalismen, særdrag ved den norske kapitalismen, tilhøve marknad-medvit o.l. (med det siste meiner eg at det er vesentleg å klarlegge korleis varekarakteren av arbeidskrafta får medvitte hjå arbeidsfolk til å kretse om korleis dei skal oppnå å bli etterspurde, oppnå best mogleg pris m.m. — ei vesentleg drivkraft bak tradeunionisme og reformisme).

I bokmeldinga frå Bjørn Nilssen sist (Øgrim-boka) ligg det ei sterk utfordring: Å påvise dei materielle grensene (evt. òg dei kulturelle grensene) for kva partimodell(ar) som er brukande i Noreg i dag og frametter. Dette spørsmålet er slett ikkje uvesentleg for sosialismediskusjonen.

Lukke til vidare, med økonomi og alt.

J. E. B.

RØDE FANE

Utgitt av
Arbeidernes Kommunistparti
(marxist-leninistene)

Nr. 6 1982, 11. årg.

ABONNÉRI

125 kr. pr. år

Bestill fra:

Røde Fanes distribusjon,
Boks 83 Bryn, Oslo 6.

Postgiro: 2 20 84 78

Røde Fane redigeres
av et utvalg nedsatt av
sentralkomiteen i AKP(m-l)

Adresse redaksjonen:
Postboks 6875 St. Olavs plass,
Oslo 1

Telefon: (02) 11 45 73

Ansvarlig utgiver
for dette nummer: Pål Steigan

Trykt hos A/S Duplstrykk

Til de 250

Tittelpoenget vårt er at det årlig er rundt 250 stykker som ikke fornyer abonnementet ved forfall. Denne lederen henvender seg blant annet til dem. Men den henvender seg også til dem som fornyer uten videre, og som kanskje kan bidra til at andre fornyer, eller til og med til at vi får flere til å abonnere.

Saken er altså at vi nærmer oss fornyingstider. Ca. 80% av abonnementsmassen skal fornyes nå ved årsskiftet. Erfaringsmessig mister vi ca. 250 abonnenter i løpet av denne fornyingsprosessen. Noen av dem tar vi igjen i året som kommer, men rundt 200 er langvarig og antagelig varig tap for oss.

Slike tap av abonnenter kan periodevis forminskes gjennom kampanjer — som vi planlegger — men svært ofte er det varige tap. Dette er tap vi rett og slett ikke har råd til. To-tre år med slike tap, og vi begynner å gå med underskudd. Røde Fane er en egen regnskapsførende enhet. Vi kan ikke drive med tap så lenge. Vi har ingen fondsmidler som kan hjelpe oss over en kneik, og det er ingen rike onkler som kan holde oss under armene. En nedgangstid som den vi er inne i, har følgelig dystre perspektiver. Vi er nødt til å snu den. Intet løssalg kan kompensere for dette. Det er umulig for et tidsskrift å basere seg på løssalg — selv om vi gjerne hadde sett at også løssalget hadde tatt seg opp!

Endel av dem som faller fra har sikkert gode grunner for det. De kan synes at bladet er uinteressant, eller de kan være såpass uenig i hva som står der, at de av den grunn ikke ønsker det lenger. Vår erfaring er imidlertid at dette ikke er det typiske. Mange av dem som faller fra, «faller» rett og slett «fra» uten egentlig å ta noen gjennomtenkt beslutning om det. De lar abonnementet gå ut og sier kanskje til seg selv at de kan kjøpe det i løssalg når det kommer noe interessant. En slik holdning betyr selvsagt at bladet ikke har så veldig sterk posisjon hos dem, men den betyr også at de gjerne fortsetter som lesere. Folk som gjerne fortsetter som lesere må abonnere, ellers så blir det ikke noe å lese.

Vi har vært nødt til å sette opp abonnementsprisen fra 110 kroner til 125 kroner. Denne økningen tilsvarer omtrent prisøkningen i samfunnet ellers. Det skyldes økte kostnader i produksjon og distribusjon som vi ikke har noen som helst innflytelse på. Vi tror allikevel ikke abonnementsprisen på kroner 125 er utslagsgivende for om en skal abonnere eller ikke, selv om mange vil synes det er dyrt, og selv om tidspunktet for fornying kanskje er økonomisk ugunstig for enkelte. Løssalgprisen er uforandret.

Disse linjene er altså endel av det årlige «fornyingsmaset»! Men nå ser ikke vi i Røde Fane-redaksjonen det som noen veldedighet å abonnere på bladet. Vår oppfordring om å abonnere er ikke bønner om almisser. Vi mener tvert om at vi har noe verdifullt å levere. Vi har noe å tilby som er verdt sin pris.

Vi mener vi er enestående. Ikke i betydningen «enestående dyktige», men i betydningen av å være alene om et produkt. Det finnes ikke noe annet kommunistisk teoretisk tidsskrift i vårt land. De fleste store og viktige debatter i og rundt AKP(m-l) vil man kunne følge med i og delta i ved å abonnere på Røde Fane. Tida trenger både kommunistisk teori, og den trenger debatt. Det er kanskje færre opplagte svar i dag enn tidligere. Røde Fane har sin selvsikre plass i den norske debatten om den revolusjonære sosialismen og kommunismen.

Det har kanskje vært ting i Røde Fane som har gjort stoffet unødig tungt og utilgjengelig. Vi prøver nå å gjøre hvert nummer mer allsidig, og vi prøver å korte ned på hver enkelt artikkel. Selvsagt vil det alltid kreve noe å sette seg inn i teori, men vi skal iallfall så langt vi klarer passe på at formen ikke stiller seg i veien for innholdet. Vi skal også gjøre mer for å styrke Røde Fane som debatt-tidsskrift.

Røde Fane vil ikke tape seg — det vil bli bedre. De som fornyer vil ikke angre på det — men vil glede seg til neste nr. LA IKKE ABONNEMENTET GÅ UT. FORNY!

DEN MISFORSTÅTTE TIL ET SPØRSMÅL OM KLASSE

Av Eirik Rossen

Tre verdener-teorien er en inndeling av land og ikke av regimer. Den gjør skillet mellom landa i den tredje verden og imperialismen til et grunnleggende skille. Det er derimot ikke skillet Øst/Vest, hevder Eirik Rossen i denne artikkelen. Tre verdener-teorien representerer også et slags klassestandpunkt, og den forutsetter at man tar standpunkt til internasjonale forhold ut fra synspunktet til folkemassene i den tredje verden.

Tre verdener-teorien spilte en stor rolle i slutten av 70-åra, men er seinere gått i glemmeboka. Vi ønsker velkommen til debatt om de spørsmål Eirik Rossen reiser i artikkelen sin.

70-åra ga marxismen en grei sammenfatning av de viktigste trekkene ved den internasjonale situasjonen, gjennom den såkalte tre verdener-teorien. De siste par-tre åra har mange opplevd at det er stadig mer problematisk å sette internasjonale begivenheter inn i et logisk system. Derfor må vi ta tre verdener-teorien opp til ny vurdering. Alternativene er klare: enten er det tre verdener-teorien som misforstår verden, eller er det vi som misforstår tre verdener-teorien.

Jeg mener det siste, og jeg tror årsakene til det faller i to kategorier. For det første har den revolusjonære venstresida (AKP(m-l) med sympatisører og allierte) hatt liten forståelse for sammenhengen mellom allmenn marxistisk teori og tre verdener-teorien og for dårlig kjennskap til internasjonal historie. For det andre forfekter tre verdener-teorien rekke standpunkter som er upopulære i våre direkte omgivelser. Glant disse standpunktene den siste tida er støtten til Argentina i Las Malvinas-konflikten (Falkland-konflikten), oppfatningen av Sovjet som en aggressiv imperialistisk supermakt, støtten til *geriljaen* i Afghanistan og Kampuchea, kritikken av den sterke eurososjialistiske strømmingen blant våre venner på den reformistiske venstresida, osv.

DEN VIKTIGSTE TRUSSELEN MOT MENNESKEHETEN

Tre verdener-teorien slår fast at støtten til visse kriger er viktigere enn allmenn kamp for fred. Etter mitt syn medfører den også at de typiske problemene i den tredje verden — sult, fattigdom, arbeidsløshet, underutvikling, fascistisk undertrykking — er en farligere trussel mot menneskeheten som helhet enn faren for en atomkrig over Europa. På denne bakgrunn synes jeg det er beklagelig når revolusjonære som føler seg hardt presset av fredsbevegelsen, motiverer solidaritetsarbeid ut fra hensynet til vår egen verdensdel («Solidaritetsarbeid er det beste fredsarbeid»). Det er en konsesjon itil eurososjialismen, dvs. til ideer som undergraver vår forståelse av tre verdener-teorien og av virkeligheten i verden i dag.

Tre verdener-teorien har det til felles med andre breie politiske teorier at den kan forstås på flere nivåer. På sitt mest umiddelbare og intuitive kan den fungere som et slags klassestandpunkt, der en prøver å se de grove trekkene i verdens utvikling ut fra synet til de som rammes hardest: folkemassene i den tredje verden. Den som konsekvent går ut fra dette som prinsipp, vil havne på standpunkter som faller sam-

men med syn begrunnet direkte ut fra tre verdener-teorien som teori.

For oss på den revolusjonære venstresida, og særlig de av oss som står på marxismen-leninismen, har tre verdener-teorien en særstilling fordi den i motsetning til andre allmenne teorier både har vært formulert i klartekst og vært utsatt for helhetlige angrep. Disse angrepene har samtidig vært rettet mot vår internasjonale bevegelse som helhet, og har ofte vært fremmet av krefter med et opportunistisk forhold til Sovjet. Det er viktig å være klar over at tre verdener-teorien på ingen måte er den eneste allmenne sammenfatning av verden som er kurant i Norge. Men disse har verken vært klart formulert eller utsatt for helhetlige angrep. Bevegelser og politikere som står på dem, har unnlatt å bli identifisert med dem. Dette er en svakhet i den grad man ønsker å ha et konsekvent politisk syn. Men siden disse teoriene ofte underbygger opportunistiske eller reaksjonære standpunkter, har dette vært en styrke for de som ønsker å bruke teoriene — når det passer dem.

EN OPPORTUNISTISK TEORI

En teori som er særlig gangbar på den reformistiske venstresida — partitilhørighet langt inn i DNA — er teorien om progressive og reaksjonære regi-

DE VERDENER-TEORIEN SSESTANDPUNKT

mer og ledere. Den krever at man støtter det som er progressivt og fordømmer det som er reaksjonært. I vanskelige situasjoner kan man gradere det reaksjonære ut fra mer og mindre reaksjonært. I Las Malvinas-konflikten førte dette til at man støttet den tross alt ikke så reaksjonære Thatcher mot den absolutt ufordragelige argentinske juntaen.

I Afghanistan støtter man reformtankene til Babrak Karmal, selv om man tar avstand fra den sovjetiske okkupasjonen. På den andre sida kan man da slett ikke støtte geriljaen, som er ledet av føydale muslimske mørkemenn.

Tre verdener-teorien kjenner selvfølgelig også begrepene reaksjonær og progressiv. Men i stedet for å knytte dem til regimer og ledere, legger den historiske perspektiver til grunn, og knytter begrepene til klasser og folk. Hvilken interesse har den britiske *arbeiderklassen* av å hjelpe sitt borgerskap til en kortvarig gjenerobring av en øygruppe i Sør-Atlanteren, når denne øygruppa rettmessig — ut fra historiske og geografiske kriterier — tilhører det argentinske folket, og når hensikten med gjenerobringen er å sikre interessene til monopolkapitalistiske selskap og framtidige profitable foretak i Antarktis? På den andre sida, hvilken logikk er det å bruke juntaen som påskudd til å ta standpunkt mot de denne juntaen undertrykker — det argentinske folket?

For å ta Afghanistan, så er klasseinnholdet til Babrak Karmals reformtanker for Afghanistan identisk med klasseinnholdet i Nguyen Van Thieus reformtanker for Vietnam i sin tid. Hensikten er å bygge et maktgrunnlag mot en folkelig kamp for nasjonal uavheng-

ighet. Samtidig som vi vet at en seier for geriljaen kan føre til et Khomeini-regime i Kabul, så vet vi også at geriljaen *i dag* har en overveldende støtte, og at det ikke finnes noe felles mål mellom en okkupantmakt som klamrer seg til et land ved hjelp av giftgass, og hjemlig terroristisk undertrykking. For å gå tilbake til Vietnam, kan vi ikke bruke undertrykking av folket der i dag, eller okkupasjonen av Kampuchea, som påskudd til å revurdere vår støtte til frigjøringskampen.

ET GRUNNLAG I HISTORIEN

For tre verdener-teorien er ikke dette noe problem. Det er en dialektisk lov at ting kan gå over til sin motsetning. Det betyr at krefter som i dag står for fri-

gjøring, i morgen kan stå for undertrykking. Når vi endrer vårt syn på dem, er det i kraft av at vi støtter det som er historisk sett progressivt. Etter mitt syn opprettet Røde Khmer et historisk sett reaksjonært regime i Kampuchea. Det hindrer ikke at kampen de førte mot USA, og kampen de i dag fører mot Vietnam, er historisk progressive, og må støttes av revolusjonære i andre land.

Historien går i retning av at gamle koloni-imperier oppløses og at okkupantmakter drives ut. Det er den historiske retningen som bestemmer hva som er progressivt og reaksjonært. Det utslagsgivende er *klasseinnholdet i kampen som føres*, ikke klassebakgrunnen

Nguyen Van Thieu og Babrak Karmal — proimperialistiske nikkedokker med identiske programmer.

TRE VERDENER

eller klassekarakteren til visse krefter som deltar i kampen eller til og med står i spissen for den. Det tre verdener-teorien understreker — og maoismen med den — er at dersom *arbeiderklassen* leder en frigjøringskamp, så kan den munne ut i en overgang til sosialismen, uten en ny voldelig revolusjon. Vilkåret er at arbeiderklassens organisasjoner ikke degenererer og blir revisjonistiske, dvs. borgerlige i innhold og marxistiske i språkbruken.

EN KATEGORISERING AV LAND

I motsetning til teorien om progressive/reaksjonære regimer/ledere, er tre verdener-teorien en inndeling av *landa* verden i ulike kategorier. Venstresidas reformister må se bort fra dette når de angriper teorien etter sin egen tradisjon med å inndelegge verden i *regimer*. Derfra kommer påstandene om at tre verdener-teorien gjør figurer som sjahen av Iran til fortropp for verdensrevolusjonen. Slike angrep er egentlig banale, og slår tilbake mot de som fremmer dem. Stikkordet er igjen dialektikk. De som regjerer politisk uavhengige land i den tredje verden, har et eget maktgrunnlag i sitt eget land. Følgelig står de objektivt i to motsigelser: til sitt eget folk på den ene sida, og til imperialismen på den andre. Det enfoldige ved teorien om reaksjonære/progressive regimer/ledere blir understreket av at den bare har to kategorier for ledere i den tredje verden. Hver kategori er definert ved at den ene av disse to motsigelsene styrkes. Enten er lederne agenter, fortrinnsvis for USA, eller de er progressive.

Her understreker tre verdener-teorien det særegne ved ny-kolonialismen, som etter mitt syn er en kvalitativt ny form for imperialismen i forhold til den klassiske imperialismen som Lenin analyserte.

I massemedia støter vi på ulike varianter av tre verdener-teorien. Noen ganger opereres det med begreper som «supermaktene» og «den tredje verden», altså med en inndeling som svarer til den egentlige tre verdener-teorien. Andre ganger handler det om «motsetningen mellom nord og sør», som ikke er annet enn tre verdener-teoriens hovedskille mellom de imperialistiske landa og de undertrykte lan-

da. Dette hovedskillet går igjen i den viktigste varianten, og egentlig eneste rival til tre verdener-teorien slik vi kjenner den: «modellen» med Vesten som ei gruppe, Sovjet-gruppa som en annen, og så den tredje verden. I offisiell FN-sjargong blir denne inndelingen brukt, og kategoriene heter: utviklede land med planøkonomi, og utviklingsland. (I våres presterte en NRK-reporter å lansere en misforstått variasjon av denne varianten, ved å slå Sovjet-blokken og Gulf-statene (!) i samme gruppe.)

Hvis vi ser bort fra todelingen progressive/reaksjonære regimer/ledere til det reformistiske venstre — noe det reformistiske venstre selv gjør når det finner det opportunt — så ser det ut til at eksistensen av den tredje verden er allment anerkjent. Der oppfatningene egentlig spriker, er for det første på betydningen av skillet mellom tredje verden og resten av verden, og for det andre på hvor skillelinjene skal trekkes blant de imperialistiske landa. Jeg skal ta disse problemene opp i tur og orden.

DET GRUNNLEGGENDE SKILLET

Tre verdener-teorien understreker at skillet mellom den tredje verden og de imperialistiske landa er grunnleggende. Egentlig er dette ganske banalt. Vi får servert kjensgjerningene hver dag, bare vi følger litt med i det som skjer i verden.

Se bare på det viktigste kriterium — levevilkårene for vanlige folk. Her er det en av grunn mellom det som er vår virkelighet og det som er virkeligheten til gjennomsnittsmennesket i den tredje verden — og dette gjelder også for de områdene eller de landa vi liker å sammenlikne oss med. Se på inntektsnivået, ernærings-situasjonen, boligforholdene, arbeidsforholdene osv. Du som er et gjennomsnittsmenneske i Norge, tenk deg selv omplantet til de vilkårene en gjennomsnittlig afrikaner, latin-amerikaner, asiat, lever under. Forestill deg slitet, usikkerheten, ubarmhjertigheten, nøden. Det er virkelig å komme i en annen verden.

Se så på et politisk kriterium — landas reelle grad av økonomisk uavhengighet. Kaffeprisene faller, landa går konkurs. Hvem avgjør det? Bøndene legger om til markedsøkonomi, tørken

sprer seg og det blir verken mat eller inntekter. Hvem sin skyld er det? Se så på det historiske og på den åpenlyse sammenhengen — hvor har velstanden utviklet seg og hvem har måttet betale for velstanden de ikke fikk del i?

IMPERIALISMEN SOM RASISME

Se på det rasistiske. Med unntak av Japan så styres alle imperialistiske land av folk som egentlig er hvite europeere, og det er disse landa som styrer hele verden. Hvilken konklusjon skal vi trekke av det? Går det an å si noe annet enn at imperialismen og rasismen går i ett?

Hvor bor de som ikke har annet enn sine lenker å miste? Tre verdener-teorien er den eneste som peker på at revolusjonens drivkraft i verden i dag er i den tredje verden, nærmere bestemt folkemassene i disse landa. Å ta standpunkt for disse menneskene i alle politiske spørsmål må være en selvfølge for en revolusjonær.

Tre verdener-teorien peker på at landa i verden står i et forhold til hverandre som gjenspeiler klassestrukturen i kapitalistiske land. På toppen er supermaktene som angir tonen samtidig som de konkurrerer seg i mellom. Så kommer det lavere borgerskapet — de imperialistiske landa i den andre verden — som har sine interesser å forsvare mot den første og den tredje, men mest mot den tredje. På bunn kommer de som bærer de andre — den tredje verden.

SKILLET ØST-VEST ER IKKE SÅ VIKTIG

Så til skillelinjen mellom de imperialistiske landa. Tre verdener-teorien trekker den mellom supermaktene og de andre, og ikke mellom Øst og Vest. Hvorfor gjør den ikke det? Er det ikke her skillelinjene antakelig kommer til å gå hvis det blir krig? Svaret ligger i tre verdener-teoriens karakter av å dele inn *land* etter *type*, og ikke etter rådende politiske motsigelser mellom *regimer*. For å få dette klarere fram, kan en se på borgerlige oppfatninger av forholdet Øst-Vest.

Etter mitt syn faller disse hovedsakelig i to kategorier. En tendens er å understreke motsetningene og ut fra dette konstruere en teori om at Øst og

TRE VERDENER

Vest representerer to ulike samfunns-systemer, enten (den vestlige varian-ten) med frihet og demokrati på den ene sida og kommunisme og under-trykking på den andre, eller (den østlige varianten) med kapitalismen og under-trykking på den ene sida og frihet og sosialismen på den andre. En annen tendens går ut på å konstatere at de re-elle motsetningene i samfunnssystem egentlig ikke er store. Følgelig bygger motsetningene på misforståelser, og hovedmålet med politikken er å bygge bro mellom Øst og Vest. At begge par-ter har sine svin på skogen, den ene i El Salvador og Sør-Afrika, og den andre i Afghanistan, Kampuchea og Eritrea, er da tross alt ikke så viktig, i den forbind-else.

I motsetning til dette understreker tre verdener-teorien det virkelige po-enget — at samfunnssystemet i Øst og Vest er grunnleggende identisk — og at skillelinjene mellom de imperialistiske landa må trekkes ut fra andre kriterier. Det mest gangbare kriterium er rå makt, økonomisk og militær. Her stiller USA og Sovjet i en særklasse, og be-grepet supermakt kommer nærmest av seg selv når man går litt grundigere inn på fellestrekkene ved denne særklas-sen. Det har vært gjort mange steder i AKP(m-l)s programmatiske skrifter, så jeg skal ikke gjenta det her. Men jeg vil understreke at nettopp et studium av det USA og Sovjet i dag har felles — en ufattelig konsentrasjon av økonomisk og militær *imperialistisk makt*, med derav følgende behov — får fram det *uforsønlige* mellom dem.

DEN ANDRE VERDEN

Hver av supermaktene har sin leir med mer eller mindre lydige land. Hvis man greier å abstrahere bort en del ikke uve-sentlige særtrekk, så ser man at mot-sigelsen mellom USA og de øvrige vestlige land på mange måter gjenspeil-er seg i motsigelsen mellom Sovjet og Østblokk-landa. Den vesentlige for-skjellen, etter min mening, er at USAs relative tilbakegang — i forhold til *både* Sovjet og de øvrige vestlige landa — gjør at USA har større problemer enn Sovjet med å holde orden i rekkene.

Dagens store kamp omkring levering av utstyr til den sovjetiske gassled-ningen har vært beskrevet som første

skritt på veg mot en finlandisering av Vest-Europas forhold til Sovjet. Jeg ser selvfølgelig faren på lang sikt. Likevel tror jeg dette er å ta utviklingen på for-skudd. Først og fremst dreier det seg om det europeiske borgerskapets kamp for en mer uavhengig økonomisk politikk i forhold til Washington. Ut-viklingen til Europa har ikke gått i ret-ning av stadig mer avhengighet til USA, slik Servan-Schreiber spådde i forrige tiår i boka *Den amerikanske ut-fordring*. Saka med gassledningen er et viktig indisium på det. At denne saka i praksis ikke dreier seg om sanksjoner mot Sovjet, går fram av det faktum at Reagan ikke har villet opprettholde USAs egne sanksjoner som kunne hatt betydning på sikt, nemlig restriksjone-ne i korneksporten.

IDEEN OM ENHETSFRONT MED USA

I diskusjonen rundt fredsarbeidet har spørsmålet vært oppe om en enhets-front med USA mot Sovjet, som i dag er den mest krigersk innstilte av de to supermaktene. Alternativet er å bygge en front rettet mot begge supermakte-ne, og det er dette jeg mener er riktig, blant annet fordi *rivaliseringen* mellom supermaktene spiller en så viktig rolle i krigsproblematikken. Er utgangspunk-tet en enhetsfront med USA synes jeg

Norge og India: Det er en avgrunn mellom det som er vår virkelighet og virkeligheten i den tredje verden.

det er vanskelig å få folk til å forstå hvilken rolle rivaliseringen spiller, og hvorfor USA og Sovjet på mange måter

TRE VERDENER

er så like. Da faller mye av den politiske hensikten med fredsarbeidet bort.

AKP(m-l) har vært opptatt av NATO-alliansens reelle virkning, og funnet ut at den har en avskrekningseffekt overfor Sovjet. Men vilkåret for denne avskrekningseffekten har ikke vært klargjort, og resultatet er at partiet blir oppfattet som tvetydig. På den andre sida har AKP(m-l) vært helt enestående i å drive fram en erkjennelse av hvor uduelig NATOs forsvarstaktikk er, både fordi den bygger på teorien om begrenset bruk av atomvåpen, og fordi konvensjonell militær støtte ikke vil nå fram til Norge tidsnok til å avverge en fullstendig sovjetisk okkupasjon.

Poenget er at NATOs avskrekningseffekt blir oppfattet i Sovjet på en måte som er minst like skrekkinngytende for det norske folket: Sovjet holder seg unna av frykt for å bli innblandet i en atomkrig. En annen forsvarstaktikk for Norge, bygget på et sterkt konvensjonelt forsvar og en mobilisering av folkets totale ressurser, vil føre til en avskrekningseffekt overfor Sovjet, som bygger på andre hensyn — og det *uten* at Norge er med i en allianse av typen NATO. En slik forsvarstaktikk vil dessuten ta sikte på å forsvare folket, og ikke som nå USAs militære og økonomiske makt.

Derfor er parolen «Norge ut av NATO» like aktuell som parolen «For et sterkt konvensjonelt forsvar». AKP(m-l) burde også vurdere paroler av typen «Nei til atomparaply, ja til et skikkelig forsvar av folket».

Etter mitt syn støtter tre verdener-teorien dette standpunktet. Motsigelsen mellom supermaktene og de øvrige imperialistiske landa følger en objektiv lovmessighet. Vi har gassledningen og andre gnisninger i Vest. De siste åra har også enigheten innen COMECON rundt den økonomiske fordelingen av profitt og produksjon blitt skarpere. Disse motsigelsene må studeres nøye, slik at vi kan bli i stand til å foreslå konkrete tiltak til å utdype dem. Ta tilfellet med Polen. Jaruzelskis militærdiktatur står og faller på støtten fra Sovjet. En norsk politikk overfor Polen burde altså ta sikte på å ramme Sovjet, ikke først og fremst Polen. Har vi noe konkret å foreslå? (Da mener jeg noe som virkelig monner, og ikke noe som bare er et ledd i USAs rivalisering med Sovjet.)

ATOMVÅPEN OG FRED

Såkalte «realistiske hensyn» har fått kampanjen Nei til atomvåpen til å stille parolen om en nordisk atomfri sone, i virkeligheten en nordvestlig europeisk

sone som ikke tar sikte på å drive Sovjet til konkret nedrustning. Her mener jeg det er på sin plass med en god porsjon politisk naivitet. Politiske krav må vurderes ut fra den effekten de vil få når de blir gjennomført, ikke ut fra sannsynligheten for at de kan gjennomføres. Norden som atomfri sone vil ikke ha noe å si verken for krigsfaren eller for virkningene av en krig. Krav om hele Europa som atomfri sone, og om full avvikling av supermaktens atomarsenal, vil derimot ha en fin virkning om de blir gjennomført. Derfor bør slike krav stilles. Taktikkeriet på topplan må overlates til borgerskapets kompromitterte politikere. En folkebevegelse må stille reelle krav, særlig fordi det er de samme politikerne som er den faktiske hindringen for at noe blir gjort.

I sommer viste det seg at fredskvinnenes «fredspolitik» i virkeligheten var en mjuk variant av illusjonen om at det er bare å bygge broer mellom Øst og Vest, og at svin på skogen av Afghanistan og El Salvador er mindre viktig enn fred i Europa. Noe mer apologetisk overfor sosialimperialismen enn disse kvinnes oppførsel i Øst-Europa i sommer, finnes vel bare i uttalelsene fra Verdens fredsrad. Her er det påkrevd med en kraftig innsprøyting av det tre verdener-teorien slår fast er de

Streikeledere på Lenin-verftet i konflikt med verftsdirektørene. Arbeiderklassen i Polen er et godt eksempel på den motstand som kan oppstå mot et regime i den andre verden.

TRE VERDENER

reelle årsakene til krig, og ikke bare patetiske tilrop som nedvurderer solidaritetsarbeid med den tredje verden til et spørsmål om hvor hardt en krig vil ramme Europa. Jeg tenker igjen på den opportunistiske varianten «Solidaritetsarbeid er det beste fredsarbeid». La oss ikke blande to forskjellige motsigelser. Solidaritetsarbeid er *viktigere* og mer grunnleggende enn fredsarbeid.

ARBEIDERKLASSEN OG DE REVOLUSJONÆRE

Det har vært innvendt mot tre verdener-teorien at den ikke tar opp oppgavene til arbeiderklassen og revolusjonære bevegelser i de imperialistiske landa. Jeg kan være enig i at framstillingen hittil av tre verdener-teorien som sådan ikke har tatt opp dette spørsmålet godt nok. Men jeg mener det er fullt mulig å bruke tre verdener-teorien som rettesnor når vi skal utarbeide en allmenn politik for arbeiderklassen og de revolusjonære i disse landa.

Jeg mener det blant annet går an å konstatere at arbeiderklassen i den andre verden har et større kamppotensiale enn i supermaktene. Arbeiderkampene i Frankrike (ti millioner i streik i ukevis våren 1968, delvis mot den etablerte faglige ledelsen) og i Polen er tegn på dette. Arbeiderklassen i USA viser blaff av ekstrem militanse, men de er isolert, og klassen har på ingen måte organisasjoner som kan sammenliknes med dem i andre land i Vesten, eller med Polen i den tida Solidaritet framsto. Jeg mener det er ingen tilfeldighet at Solidaritet oppsto i et land *underlagt Sovjet*, og ikke i Sovjet sjøl. Med alle dens begrensninger er også Charta 77 en bevegelse det ikke finnes maken til i Sovjet.

Skillet mellom andre og «første» verden gjenspeiler her noe objektivt. Jeg tror forklaringen delvis kan være at arbeiderklassen og andre undertrykte i den andre verden, også kjemper for å forsvare *nasjonale* interesser. Dette var ganske merkbart i Norge for ti år siden under EF-striden, og det spiller selvfølgelig en svært viktig rolle i både Polen og Tsjekkoslovakia. Når det gjelder supermaktene finnes det knapt noen politisk berettiget patriotisme, og for å sette det på spissen, vil jeg hevde — i tråd med de amerikanske marxist-

Arbeiderklassen i den annen verden er delvis oppkjøpt. For å opprettholde sin materielle levestandard har den en viss interesse av å holde den tredje verden nede.

lenistene i sin tid — at den amerikanske arbeiderklassen ikke har nasjonale interesser å forsvare.

For den amerikanske arbeideren må det være likegyldig om det er Sovjet som angriper USA først, eller om det er USA som angriper Sovjet først. Det eneste som i tilfelle kunne endre på dette, var en situasjon som gjorde at det oppsto en front med et reelt antifascistisk innhold — mot den sovjetiske fascismen i dag som mot den tyske nazismen for over førti år siden — til erstatning for innholdet med imperialistisk omfordeling, noe Vestens sprikende front mot Sovjet i hovedsak er i dag.

DELVIS OPPKJØPT

En annen ting som preger arbeiderklassen i den andre verden er at den er delvis oppkjøpt, den har en viss grad av objektiv interesse i å holde den tredje verden nede. Dette gjelder konkret nok vår materielle levestandard, men også vårt fredelige dagligliv. Prisen vi må betale for en revolusjon vil kunne måles materielt, men også i samfunnsmessig trygghet, og dette vil i hvert fall vare i mange år under sosialismen.

Etter annen verdenskrig formulerte de britiske sosialdemokratene i klar-

tekst at levestandarden til deres velgere bygget på et forsvar av imperiets interesser. Den samme politikken føres i dag, selv om den er mer tilslørt. Den gjenspeiler kortsiktige objektive interesser i arbeiderklassen. På den andre siden er det for eksempel store motsigelser blant norske sosialdemokrater, mellom akademisk-pregede «tredje verden-ideologier» og det mer tradisjonelle arbeideraristokratiet. Jeg savner en utredning om dette fra den faglige kaderen i AKP(m-l), og en antydning til hva slags politikk vi vil fremme når det dukker opp spørsmål som gjenspeiler den objektive motsigelsen mellom den tredje verden og arbeiderklassen i Norge.

I perioder har vi hatt problemer med å begrunne tre verdener-teorien med utgangspunkt i den mer klassiske marxismen. Disse problemene har vært forsterket av det jeg vil kalle kinesernes diplomatiske bruk av tre verdener-teorien i sin tid. Det vil si at de ikke brukte den for å belyse en kommunistisk generallinje, men for å forklare et sosialistisk lands utenrikspolitikk.

DE FIRE MOTSIGELSENE

I AKP(m-l)s prinsippprogram står det at tre verdener-teorien ikke kan erstatte

TRE VERDENER

de fire grunnleggende motsigelsene. Denne formuleringen gjenspeiler en problemstilling som inneholder en alvorlig misforståelse. Det er ikke snakk om det ene eller det andre. Tre verdener-teorien bygger på de fire grunnleggende motsigelsene, men det sier ikke programmet noe om. Selv ikke Deng Xiaoping greide å skjule forholdet mellom tre verdener-teorien og de fire motsigelsene da han la fram tre verdener-teorien i sin berømte tale i FNs hovedforsamling i 1974 — før han ble avsatt for annen gang av «firerbanden». Du kan ikke erstatte en grunnmur med det

huset du bygger oppå grunnmuren, uten å komme i alvorlige problemer. Skal man bygge tre verdener-teorien videre ut slik at den passer bedre til en analyse av våre problemer, må vi forstå dette at tre verdener-teorien bygger på de fire grunnleggende motsigelsene.

Nå er jeg egentlig tilbake der jeg begynte, med andre ord ved avslutningen. Tre verdener-teorien er en frisk teori med store utviklingsmuligheter, som kan forstås både intuitivt og marxistisk, og begrunnes både innfløkt teoretisk og på en mer dagligdags måte. Den er den beste sammenfatningen av

den internasjonale situasjonen vi har i dag. For å forstå den bedre, er det viktig å ta utgangspunkt i at den representerer et slags klassestandpunkt, og oppfordrer til å ta stilling til ulike internasjonale forhold ut fra synspunktet til folkemassene i den tredje verden. Den inndeler land etter type og ikke etter regime. Derfor gir den også rettledning til kommunistisk arbeid i de ulike landa, alt etter hvilken type land det dreier seg om. Denne rettledningen gjenspeiler en objektiv beskrivelse av arbeiderklassens ulike vilkår og tradisjoner i de forskjellige typer land.

Å ta et utvetydig standpunkt for disse afghanske geriljasoldatene er en selvfølge ifølge tre verdener-teorien.

Du undervurderer krigsfaren, Rossen!

● E. Rossen bruker tre verdener-teorien som en enkel formel, han skjønner den bare «intuitivt».

● E. Rossen bagatelliserer krigsfaren og undervurderer betydninga av ettergivenheten i Vest-Europa.

● Solidaritetsarbeid og fredsarbeid er forskjellige saker, men trenger ikke være det!

Denne artikkelen blir bare en polemikk mot en del av Rossens synspunkter. Derfor vil jeg understreke to ting: Det er svært bra at Rossen reiser diskusjonen om vår internasjonale teori nå, som han, opplever jeg også problemer med vår internasjonale politikk.

For det andre får jeg ikke anledning til å legge fram mitt helhetlige syn på sammenhengen mellom tre verdener-teorien og resten av marxismen. Derfor vil sikkert en del av mine konklusjoner virke provoserende og merkelige.

TRE VERDENER-TEORIEN BYGGER PÅ DE FIRE GRUNN- LEGGENDE MOTSIGELSER, MEN ROSSEN SIER INGENTING OM HVORDAN

Jeg ser tre verdener-teorien som en syntese av de motsigelsene som ligger i det imperialistiske verdenssystem. Det er mange, noen er viktigere enn andre. Vi har skilt ut fire grunnleggende (står referert i partiprogrammet s. 13). Det er *utviklingen* av alle disse motsigelsene som har ført til at verden i dag har delt seg i tre leirer. Som E. R. riktig understreker, er denne delingen et objektivt fenomen basert på hvilke objektive interesser de forskjellige land har, basert på en historisk vurdering. Men skal man få tak på tre verdener-

teorien og hva den betyr for oss, må man ikke bare ta konklusjonen, verden er delt i tre, slik E. Rossen gjør. Man må analysere utviklinga av de fire grunnleggende motsigelser som bygger den opp, og disse bygger igjen på imperialismeanalysen til Lenin, og den politiske økonomien.

I stedet for å gå i gang med en analyse av disse motsigelsene, finne ut hvordan de har utvikla seg i verden i dag, og f.eks. svare på et for AKP ennå uløst spørsmål, nemlig hovedmotsigelsen, så reduserer han alle motsigelser ned til verdens tredeling. Etter det trekker han konklusjoner. Derfor vil jeg påstå at E. R.s forståelse av denne teorien foreløpig er det han sjøl kaller intuitiv. Det er mye urettferdighet i verden og han støtter de undertrykte. Det vil han få mange med seg på, både Damman-folk og andre. Det er bra, men det holder ikke som marxistisk analyse. Jeg skal foreløpig bare ta et eksempel på sammenblanding han gjør, sjøl om det går igjen hele veien.

«Tre verdener-teorien understreker at skillet mellom den tredje verden og de imperialistiske landa er grunnleggende.»

Det gjør tre verdener-teorien strengt tatt ikke. Den understreker at skillet mellom den tredje verden og *supermaktene USA og Sovjet* er størst, og at de mindre imperialistiske landa i den andre verden er mellomliggende og mulige alliansepartnere for begge sider.

Skillet mellom imperialismen og de undertrykte nasjoner og land er derimot én av de grunnleggende motsigelser som er med og bygger opp tre verdener-teorien.

Sammenblandinga mellom *denne ene* grunnleggende motsigelse og tre verdener-teorien som helhet er svært vanlig, men ikke desto mindre feilaktig. Blander vi sammen dette, går vi glipp av et viktig poeng i tre verdener-teo-

rien, nemlig at de *imperialistiske* landa i den andre verden kan være forbundsfeller for den tredje verden. Dessuten, er det ikke enkelte land i den tredje verden som også er imperialistiske?

SKILLET ØST-VEST BETYDNINGSLØST?

USA og Sovjet garanterer hvert sitt utbyttingssystem. De har det til felles at de sitter på toppen i kapitalens utbyttingsspyramide. Derfor er de *begge* verdens folks hovedfiende. Dette ser E. Rossen, hva han ikke ser er at *motsigelsen* mellom dem er uforsonlig og er et historisk særtilfelle av en annen av de fire grunnleggende motsigelser, *motsigelsen mellom imperialistmaktene*. E. R. spør: «Er det ikke her (mellom øst og vest) skillelinjene antakelig kommer til å gå hvis det blir krig?» Og han svarer: «Svaret ligger i tre verdener-teoriens karakter av å dele land etter type og *ikke etter rådende politiske motsigelser mellom regimer*. (min utheving). Det er riktig at tre verdener-teorien deler land etter type, men som svar på spørsmålet er det helt utafor allfarvei. Motsigelsen mellom USA og Sovjet er ikke noen «*politisk motsigelse*» mellom regimer, men grunnleggende sett en økonomisk motsigelse mellom de to største kapitaler som konkurrerer på verdensmarkedet. At de i denne kampen tar i bruk både politiske og militære midler burde ikke undre noen marxist. E. R.s avgjørende kriterier om økonomisk, politisk og militær størrelse på supermakter har liten mening uten at en har klart for seg denne motsetningen mellom finanskapitaler. Hva hvis f.eks. Kina allerede var modernisert til en økonomisk og militær stormakt? I motsetning til det E. R. sier, må vi legge vekt på å analysere *motsigelsen* mellom imperialistmaktene. Hvorfor det? Jo, fordi det er denne som evt. vil skaffe oss en tredje verdenskrig på nakken.

TRE VERDENER

La oss gå løs på spørsmålet om verdenskrig.

Går verden i dag mot krig eller mot revolusjon og frigjøring? Det har E. R. tydeligvis ikke klart for seg. Det er heller ikke så lett å vite, men verre er det at han behandler det som nærmest likegyldig, «i det store perspektivet kan ikke menneskehetens frigjøring hindres.» Jeg veit at E. R. ikke er aleine om disse tankene i AKP, men det gjør meg ikke mindre forbanna. Partiprogrammet slår klart og tydelig fast: *at mulighetene for krig har styrka seg mer enn mulighetene for revolusjon, at USA er en supermakt på nedtur og Sovjet er på frammarsj, at Sovjet er den mest aggressive og krigsfremmende supermakt.* Slik Rossen skriver om å legge vekt på likhetene mellom supermakten, må han svare på noen spørsmål: *Er han uenig i partiprogrammets vurdering? Vil han vi skal gå tilbake til en analyse som likestiller supermaktene? Mener han at AKP skal gjøre noe for å hindre at denne krigen bryter ut, eller er det et sekundært spørsmål i hans tankeverden?*

Jeg tror en del AKP-ere burde lese sitt partiprogram en gang til.

Så til ideen om at verdenskrigen er en mindre viktig sak fordi flertallet av jordas befolkning lever i «sør» og antakelig ikke blir så hardt rammet. Til det har jeg tre ting å si:

— **Det er kynisk.** En tredje verdenskrig vil produsere mellom 200 og 1000 mill. lik og ødelegge samfunnssystemene på den nordlige halvkule. Menneskeheten vil nok overleve og den tredje verden kanskje frigjøre seg, bevares, man må jo se det positive i sjøl de verste ting, men det er kanskje av interesse om vi kunne klare oss med noe mindre tap.

— **Det er latterlig.** Synspunktet til E. R. uttrykker noe av det beste og verste jeg veit ved AKP. Det viser at et lite parti i den vestlige verden kan ha et globalt og verdenshistorisk utgangspunkt for sin politikk, det er bra og befriende. Men det uttrykker også en helt håpløs og latterlig idealisme når dette vidsynet omgjøres til aktuell taktikk. Det er tredje verdens kamp som vil legge imperialismen i grava, men det er den norske arbeiderklassen som skal ta makta i Norge. Til dette trenger de et

revolusjonært parti med stor oppslutning. Da får dette partiet vennligst interessere seg for situasjonen og framtida for Europa og sitt eget land og ikke i utenrikspolitikken opptre som om de var et verdensparti bestående av mennesker med evig liv. Tenk gjerne på Sahara, Yemen og Peru, Rossen, men glem ikke at du bor her på berget.

— **Det er kynisk og urealistisk i forhold til hele verdens folk.** Det faktum at den tredje verden sikkert vil klare seg best ut av en tredje verdenskrig, må ikke føre til at en tror den ikke vil få katastrofale følger for dem. For det første vil en slik krig sannsynligvis involvere alle kontinenter eller et flertall av verdens land. For det andre vil det få enorme økonomiske, sosiale og miljømessige konsekvenser også for den tredje verden.

ETTERGIVENHETEN — DEN STØRSTE FARE I VEST-EUROPA

E. R. er lite opptatt av ettergivenheten i Europa og gassrørledningen er, ifølge han, først og fremst en uavhengighetspolitikk fra vesteuropeiske borgers side. Da har han etter mitt syn skjønnet lite av sin egen verdensdel og den and-

re verdens rolle innafor tre verdener-teorien.

Poenget er at den andre verden er imperialister som står i et skarpt motsetningsforhold til den tredje verden og liker seg best under protection av en supermakt. Derfor henger en europeisk uavhengighet nøye sammen med en mulig *ny avhengighet*. Det er bare en uhyre dyktig enhetsfrontspolitikk fra den tredje verdens side som kan gjøre Vest-Europa til en alliert i kampen mot supermaktene eller nøytralisere dem. Hvorfor det? Jo, fordi Vest-Europas borgerskap er imperialistisk og kapitalistisk. De kan godt bøye seg for en annen supermakts overhøyhet hvis de kan beholde sin relative posisjon av overklasse.

En slik ettergivenhet vil ikke fremme noen enhet mellom den 2. verden og den 3. verden, tvert imot. Der nest har Europa en historisk tradisjon med å snu seg med vinden og falle på kne når krigsfare truer. Jeg trenger neppe nevne mer enn navnet Chamberlain for å sette deg på sporet, Rossen.

Opgavene i Europa ville jeg derfor stille i følgende rekkefølge:

Chamberlain hos Hitler. Vest-Europas borgerskap kan godt bøye seg for en annen supermakt når krigsfaren truer.

TRE VERDENER

a) Kjempe mot ettergivenheten overfor supermaktene og *Sovjet spesielt*.

b) Solidaritetsarbeid med undertrykte nasjoner og oppbygginga av en internasjonal enhetsfront mot supermaktene og krigen.

Problemet for AKP er at de i dag har best muligheter for det siste. Jeg sier problemet fordi jeg mener at det er et problem at vi ikke har noen enhetsfront mot krigen, eller virkelig fredsbevegelse i Norge. Vi har gode anti-imperialistiske tradisjoner og flere anti-imperialistiske fronter i Norge, som jobber med både Polen, Afghanistan, Latin-Amerika osv. Vi har altså ikke noe reelt valg når vi legger mye av hovedvekta på slikt arbeid i dag. Men det må ikke få oss til å glemme at det er et stort hull i norsk politikk i dag — en enhetsfront mot Sovjets krigsforberedelser og for et sterkt nasjonalt forsvar.

E. Rossen er tydeligvis fortørna over at noen kan kalle solidaritetsarbeid for fredsarbeid. «Det er en konsesjon til eurosjåvinismen».

Her brister igjen Rossens forståelse av sammenhengen mellom de 4 grunnleggende motsigelser og tre verdener-teorien. I forhold til motsigelsen mellom imperialismen og undertrykte nasjoner og land er *all* kamp mot imperialismen likeverdig, og det er en sjølsagt plikt for enhver kommunist og revolusjonær å støtte den. Men ettersom verden er et sammenhengende hele og ikke en haug enkeltstående fenomener, så har det seg slik at noen land kjemper mot USA-imperialismen, noen mot Sovjet og noen mot noen helt tredje. Dermed får de også *forskjellig* innvirkning på motsigelsen mellom supermaktene. De som kjemper mot USA svekker USA-imperialismen. Vi må støtte den kampen, men vi må ikke glemme at det også styrker Sovjet. Sovjet glemmer det i hvert fall ikke. De som kjemper mot Sovjet svekker Sovjet. Dermed svekker de ikke bare imperialismen, men også den mest aggressive, krigsfremmende supermakt. Derfor har deres nasjonale frigjøringskamp også en objektivt fredsbevarende virkning. Det faktum at tredje verden har en *felles* fiende i de to supermakter må ikke føre til at en behandler kampen mot dem som en abstraksjon. Det er nå en gang Sovjet som har gått

inn i Afghanistan og det bestemmer karakteren av Afghanistans frihetskamp.

Folk som kjemper mot Sovjet bekjemper objektivt sett en ny verdenskrig, og støtten til dem er sjølsagt fredsarbeid.

IDEEN OM ENHETSFRONT MED USA

«Etter at vi nå har bygd opp dette forholdet mellom Kina, Japan og USA, må vi utvikle og utdype dette forholdet. Hvis vi virkelig skal være i stand til å stoppe isbjørnen, er det å forene oss det eneste realistiske. Hvis vi bare stoler på styrken til USA, holder det ikke. Hvis vi bare stoler på styrken til Europa, holder det ikke. Vi er et ubetydelig, fattig land. Men hvis vi forener oss, ja så vil styrken øke.»

Deng Xiaoping, Time 5/2 1979.

E. Rossen mener at «den politiske hensikten med fredsarbeidet faller bort» om vi får en enhetsfront med USA mot Sovjet. Til det er bare å si at man legger ikke opp sin utenrikspolitikk etter hva folk skal lære av den, men etter hvilke interesser den skal fremme, og det er resultatene som tel-

«Hvis vi virkelig skal klare å stoppe isbjørnen, er det å forene oss det eneste realistiske». Den Xiaoping 1979.

ler. E. Rossen nevner sjøl muligheten for en anti-fascistisk allianse med USA mot Sovjet. At han ikke klarer å se dette i sammenheng med en enhetsfront mot supermaktene viser svak forståelse for hvor sammensatt problemene er.

Mitt syn: Vi må bygge en internasjonal front mot begge supermaktene og krigsforberedelsene.

Er det plass for USA innafor en slik enhetsfront? JA!

Er det ulogisk? NEI! Hvem avgjør det? Kina? AKP? NEI! *Det er det USA som avgjør!*

Hvordan skal de tjene sine imperialistiske interesser best? Ved å kjempe mot Kina om Taiwan, eller med Kina mot Sovjet? Skal de velge araberlanda eller Israel? Skal de støtte opp om Sør-Afrika og risikere at de svarte frigjøringsbevegelser går over til å bli støttespillere for Sovjet?

Skal de støtte England eller Argentina i Falklandskonflikten? Problemene melder seg daglig i Washington og de hopper fra stol til stol. Les sitatet av Deng en gang til. «Hvis vi bare stoler på styrken til USA, holder det ikke.» Det holder ikke for USA heller, hvis de skal hindre at de blir overkjørt av Sovjet som imperialistmakt. Samtidig er de imperialister sjøl, med interesse i å kue millioner av mennesker på denne jord, men da svekker de fronten mot Sovjet. Hva faen skal de gjøre? Det er tydeligvis ikke lett, og det viser tosidigheten i USA sin politikk.

Men nettopp denne tosidigheten kan på gitte vilkår, under bestemte forhold, føre til at de blir med i en enhetsfront mot Sovjet og krigen.

Her er en anti-fascistisk allianse, som E. R. sjøl antyder, det mest nærliggende.

Konklusjon: Tre verdener-teorien er korrekt, men vår forståelse befinner seg ennå på det velmenende intuitive plan.

Dette holder ikke hvis vi vil utforme en marxistisk og revolusjonær utenrikspolitikk for AKP. For å utforme en slik logisk og sammenhengende utenrikspolitikk, må vi gå løs på analysen av motsigelsene i verden, hva den økonomiske krisa osv. betyr for utviklinga av dem og hvilken som er hovedmotsigelsen i dag.

Egil Bergan

Den 3. verden:

Industrialisering på kapitalistisk grunnlag?

U.A. dokumenterer i denne artikkelen den enorme veksten og industrialiseringsprosessen som har funnet sted i de såkalte ny-industrialiserte landa (NIC-landa). Han framhever de fordelene og ulempene ved en industrialisering i den tredje verden sammenlignet med industrialiseringen i Europa i forrige århundre. Han erkjenner problemene som oppstår i kjølvannet av gjeldskrisa som mange NIC-land nå står overfor, men foretrekker likevel disse problemene framfor fattigdommen til ikke-industrialiserte land som Tanzania. En fordel med NIC-strategien er, ifølge U.A., at det blir skapt en arbeiderklasse som er en nødvendig basis for sosialismen i disse landa.

Er en omforming av landa i den tredje verden til moderne industrisamfunn mulig på et kapitalistisk grunnlag? Svaret i den norske ml-bevegelsen har alltid vært nei. Teoretisk er dette blitt begrunnet med henvisning til Mao Zedongs artikkel «Om nydemokratiet»:

— Veien til et kapitalistisk samfunn under borgerskapets diktatur er sperret. Kina kan ikke ta en gamle veien som det europeiske og amerikanske borgerskapet tok.

I dag forteller statistikker og økonomisk litteratur at land som Brasil, Mexico, Argentina, Sør-Korea, Singapore, Hong Kong, provinsen Taiwan og andre er i ferd med å gå en vei som — om den ikke er den *gamle* veien til Europa og Nord-Amerika — i alle fall er kapitalistisk. I denne artikkelen skal jeg konsentrere meg om å dokumentere dette. Spørsmål som hva Mao mente og også hva Marx skrev i «Kapitalen», Lenin i «Imperialismen» osv. lar jeg ligge i denne omgangen.

ØKONOMISK VEKST I DEN TREDJE VERDEN

Før vi tar for oss de «ny-industrialiserte landa» i den tredje verden, kan det være nyttig å se på en tabell over veksten i *hele* den tredje verden i dette århundret:

Gjennomsnittlig årlig vekstrate i GDP pr. innbygger (1) for utviklingslandene 1900–1970.

	1900–13	1913–19	1929–52/54	1950–60	1960–70
Alle ikke-kommunistiske mindre utv. land	1,2	0,9	0,6	2,4	2,4
Latin-Amerika	0,3	1,0	1,4	2,5	2,5
Asia	1,5	0,8	+ 0,3	2,0	2,1

(Kilde: P. Bairoch: *The Economic Development of the Third World Since 1900*, s. 151)

Som vi ser var veksten i perioden fra den 1. til og med den 2. verdenskrig lav. Perioden etter 1950 viser den sterkeste veksten for u-landa i dette århundret.

Vekstprosentene er gjennomsnittlige. I virkeligheten er det meget stor spredning *landa* innbyrdes. Og ikke minst er utviklingsnivået svært forskjellig. Et «ny-industrialisert land» som Brasil og et land like sør for Sahara, som f.eks. Tsjad, er som natt og dag. Det jeg tar opp i denne artikkelen gjelder således bare *en* av flere tendenser i den tredje verden.

De «ny-industrialiserte landa» eller NIC-landa som de kalles for korthets skyld i økonomisk litteratur, har også stor spredning i utviklingsnivå innbyrdes:

GDP pr. innbygger 1977 (US-dollars)	
India	150
Sør-Korea	810
Mexico	1110
Taiwan	1180
Brasil	1390
Hong Kong	2590
Singapore	2890

INDUSTRIALISERING — EN LANGVARIG PROSESS

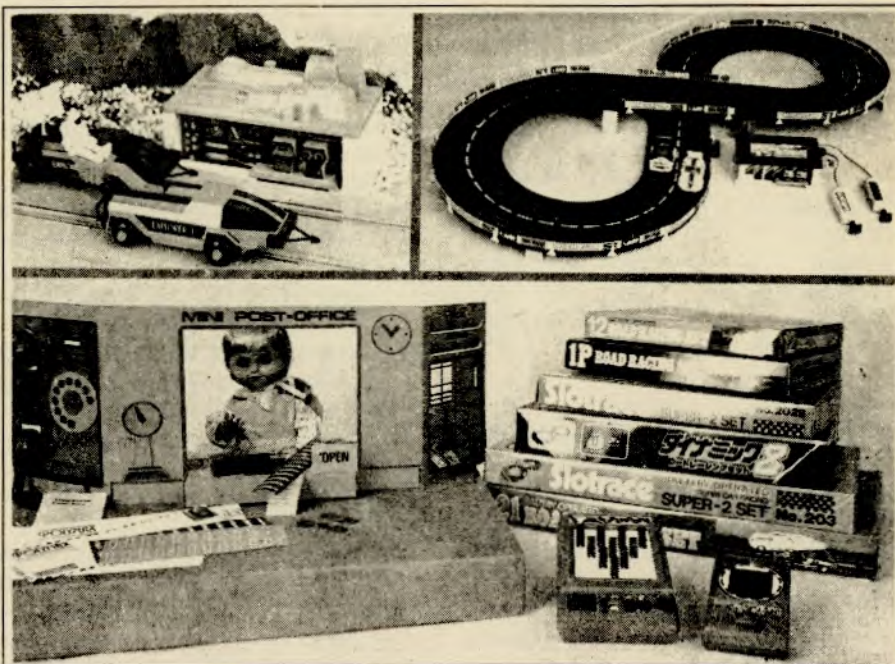
Før vi ser nærmere på utviklingen for disse landa de siste tiår, er det nødvendig å ha ett forhold klart for seg: Industrialisering på et kapitalistisk grunnlag er en langvarig og ujevn prosess. Det er den i dag og det har den *alltid* vært.

TRE VERDENER

Norge f.eks. fikk sine første fabrikker i 1850-åra. En industrialisering i større omfang kom imidlertid først i gang etter 1905, og først etter 1940 skjedde det en overgang til moderne storindustri i masseomfang i Norge.

En annet eksempel — Frankrike — den store borgerlige revolusjonens hjemland. Ennå i 1930-åra var landet så preget av primærnæringer og småproduksjon og småhandel at landet kom forbausende lett gjennom den store krisa. Først etter siste verdenskrig ble Frankrike et moderne industrisamfunn. Og det er jo en god stund etter 1789.

For landa i den tredje verden er prosessen kommet i gang for et begrenset antall. Vi viser i tabellen nedenfor en del nøkkeltall for sju NIC-land:

Made in Hong Kong: Vesten i økonomien er basert på kapitalistiske produksjonsforhold.

Årlig gjennomsnittlig vekst i prosent.

	Periode	Brasil	Hongkong	India	Sør-Korea	Mexico	Singapore	Taiwan
Reelt GDP	1960-70	5,3	10,0	3,6	8,5	7,3	8,8	9,2
	1970-76	9,8	8,2	3,0	10,4	5,0	8,6	7,7
Reelt BNP pr. innbygger	1950-60	3,1	3,6	2,3	2,6	2,4	0,6	4,8
	1960-70	4,8	6,4	1,2	7,3	3,0	7,5	6,2
	1970-76	7,4	5,2	0,5	8,7	1,7	6,8	5,5
Industrivare-eksport	1950-60	3,0	6,5	÷ 1,2	10,2	2,9	1,8	28,9
	1960-75	34,4	16,7	8,5	57,6	19,8	16,6	36,3
All eksport	1950-60	+0,6	5,2	1,5	3,6	3,7	1,2	4,7
	1960-70	5,0	12,7	3,1	35,2	3,3	4,2	23,7
	1970-77	6,5	6,5	6,4	30,7	1,9	9,8	16,7

Bortsett fra India har samtlige en vekst i GDP pr. år på mellom 5 og 10 prosent fra 1960 til 1976. Veksten pr. innbygger er mindre, men bare India kommer under 2 prosent pr. innbygger. Industriproduktens andel av eksporten fra disse landa har økt betydelig. I tidsrommet 1960-75 ligger økningstakten på tosidrede tall pr. år for samtlige utenom India!

Dette innebærer en dyptgripende endring i næringsstrukturen og sysselsettingsstrukturen i de fleste av disse landa:

Årlig gjennomsnittlig vekst i prosent.

		Brasil	Hong-kong	India	Sør-Korea	Mexico	Singapore	Taiwan
Pst.v. andel industri av GDP	1955	22	29	—	10	24	—	17
	1977	28	36	16	25	28	25	37
Industrisysselset-tingas andel i pst. av arbeidsstyrken	1955	14	50	10	7	19	18	10
	1977	20	57	11	33	25	32	27

TRE VERDENER

Hvor stor denne ekspansjonen kan være for et enkelt land, ser vi i tabellen nedenfor, hvor Brasils produksjon av en del industrivarer er regnet i prosent av Englands produksjon.

	1960	1970	1978
Støpejern	11	24	88
Råstål	9	19	60
Sement	33	52	146
Passasjerbiler	4	16	44
Bildekk	19	26	65
TV-mottakere	9	33	78

VILKÅRENE FOR INDUSTRIALISERING UNDER IMPERIALISMEN

Før vi går videre: La oss stoppe opp litt og se på de vilkår som landa i den tredje verden har for industrialisering under imperialismen sett i forhold til den gang de imperialistiske landa selv industrialiserte. Hva finner vi av likheter, hva av forskjeller?

Alle land som har industrialisert — med unntak av England, som var først ute — har stått overfor sterke etablerte industrimakter som har behersket markedene. Dette gjelder like mye Tyskland og Norge som dagens NIC-land.

Forskjeller som er iøyenfallende er disse: De fleste av dagens imperialistiske industriland var kolonimakter før og under industrialiseringsprosessen med de fordeler dette ga i form av billige råvarer, beskyttede markeder for avsetning av varer osv. Utplyndringen av koloniene sikret også en tilgang på kapital som bidro til å skape gunstige vilkår for en industrialisering.

De fleste landa i den tredje verden som har påbegynt sin industrielle utvikling, har gjort det som kolonier og halvkolonier. Dette betyr at kapitalistiske produksjonsforhold ble innført utenfra, påtvunget landet av et fremmed lands borgerskap. At en fremmed statsmakt direkte eller indirekte la industrialiseringen opp etter sitt behov, eller hemmet den av samme grunn, er nok en av forklaringene på den svake veksten i den tredje verden som helhet før avkoloniseringen.

Det er rimelig å anta at opprettelse av en egen statsmakt er en viktig betingelse for at kapitalistiske produksjonsforhold skal kunne utvikle seg best mulig. Likevel er det et annet for-

hold som er av større betydning enn spørsmålet om statsmakta. Det er de allmenne materielle betingelsene for at kapitalismen skal kunne utvikle seg i sentra utenfor de ledende kapitalistiske landa.

Den gang Storbritannia, Vest-Europa og Nord-Amerika industrialiserte, var verdensøkonomien mindre integrert enn nå:

Transport var dyrt og risikabelt. Det vesentligste av behovene måtte tilfredsstilles ved lokal produksjon, ofte med håndverksteknikk. Dette ga muligheter for en lokal utvikling av kapitalistisk produksjon på bekostning av førkapitalistiske produksjonsmåter samtidig som konkurransen med avanserte sentra var begrenset.

Før aksjeselskapene ble en alminnelig organisasjonsform, var kapitalen forholdsvis lite bevegelig. Så det var ikke bare vareimporten som var begrenset, også kapitalimport og fremmedetableringer var det. Enn videre var den tids teknologi vesentlig forankret i arbeidskraftas kunnskap og erfaring.

Ut fra dette var det mulig å få en utvikling av kapitalistiske produksjonsforhold og utvikling av produktivkrefter i flere sentra.

I løpet av siste del av 1800-tallet endret dette seg. Transportkostnadene sank radikalt. Det ble funnet organisasjonsformer for kapitalen som muliggjorde kapitaleksport i stor stil. Vi fikk også en utvikling som skilte åndsarbeid og kroppsarbeid når det gjaldt utvik-

linga av teknologien. Dette gjorde internasjonal overføring av teknologi og kapital mulig.

For landa i den tredje verden betyr industrialisering på kapitalistisk grunnlag å erstatte importerte industrivarer med egen produksjon eller å bryte inn på verdensmarkedet med den, ikke å erstatte før-kapitalistiske produksjonsformer med kapitalistiske, slik Storbritannia, Vest-Europa og Nord-Amerika gjorde.

Kapital og teknologi kan i dag innføres. De imperialistiske industrilandas høyere produktivitet blir oppveid av de lavere lønningene i NIC-landa. Situasjonen for dem er både vanskeligere og lettere.

EKSपोर्टTRETET INDUSTRIALISERING

NIC-landas industrialiseringspolitikk er i dag preget av utvikling av en industri for eksport. I 1979 hadde landa i den tredje verden 30 prosent av verdens eksport mot 22 prosent i 1970. Industriandelen av denne eksporten har økt enormt siden begynnelsen av 1960-åra og utgjorde i 1973 2/5 av alle tredje verden-lands eksport, hvis vi unntar olje.

4 land i Øst-Asia står for 61 prosent av denne industrivareeksporten.

Det forhold at økonomien til de fleste NIC-land, er sterkt eksportrettet, skulle få en til å tro at disse ble hardt rammet av den internasjonale lavkonjunkturen

Guthrie i Malaysia: Utenlandske selskaper er et viktig element i økonomien. De fleste landa i den tredje verden har påbegynt sin industrielle utvikling som kolonier eller halvkolonier.

TRE VERDENER

INDUSTRIVAREEKSPORT NIC-LAND OG ANDRE UTVIKLINGSLAND, 1979

Østasiatiske NIC-land

Taiwan, S-Korea, Hongkong og Singapore 61%

Latinamerikanske store økonomier (NIC-land)

Brasil, Mexico, Argentina 12%

Sørasiatiske

store økonomier

India, Pakistan 6%

Utvalgte eksportland

Malaysia, Filippinene, Thailand, Colombia, Chile, Uruguay, Elfenbenskysten, Marokko, Tunis 9%

Andre utviklingsland 12%

100%

som satte inn fra 1973 av. Dette har ikke vært tilfelle. I åra 1977–79 økte således NIC-landas eksport i volum med 8 prosent i året. For verden som helhet var prosenten 5. Helt fram til i fjor var faktisk utviklingen til dels svært god for flere av dem. Mexico — som var problembar nr. 1 på Det internasjonale pengefondets konferanse i år — hadde jubelår i 1981.

En av forklaringene på at krisa tok såpass lang tid på å innhente NIC-landa, er at disse på enkelte utvalgte felter slo ut imperialistlanda i OECD på deres egne hjemmemarkeder med sine billige kvalitetsvarer.

En annen forklaring er at andelen av NIC-landas industrieksport som går til andre u-land, har økt siden verdenskrisa brøt ut: Fra 28 prosent i 1973 til 32 prosent i 1979. Denne eksporten til andre u-land skjer av produkter som direkte konkurrerer med de vanligste produktene fra imperialistlanda i OECD.

For en del av NIC-landa — med Brasil og Mexico som de mest iøynefallende eksempler — har den eksportretta industrialiseringa skjedd ved hjelp av lån som er blitt en tyngende gjeldsbyrde når eksporten svikter. Vanskelighetene her er reelle og alvorlige, men er likevel

vansker av en helt annen art enn dem lutfattige u-land som Tanzania står overfor. NIC-landa har et moderne produksjonsapparat som vil kunne klare krisa bedre enn konkurrentenes i Vest-Europa og USA. Tanzania har bokstavelig talt intet utenom gjelda.

NIC-LANDA OG KLASSEANALYSEN

En viktig følge av industrialiseringsprosessen som nå pågår i deler av den tredje verden, er den fornyelse og økning av arbeiderklassen i verdensmålestokk som dette innebærer. Det tidligere bildet av arbeiderklasse som noe som hører Europa og Nord-Amerika til, er forbi for alltid. Av 160 millioner arbeidere i verden som helhet i 1975, var 50 millioner i den tredje verden, ifølge Samir Amin.

Dette til tross vil det fortsatt være fattig- og mellombøndene i den tredje verden som utgjør hovedstyrken. De utgjør med sine 750 mill. et antall som er det dobbelte av alle sysselsatte i de imperialistiske landa.

Et annet viktig spørsmål er karakteren av borgerskapet i NIC-landa: Er det kompradorborgere eller nasjonale borgerskap som er dominerende innen den herskende klassen? Dette spørsmålet kan ikke besvares uten en mer grundig undersøkelse av de enkelte land. Det

faktum at en økende andel av investeringene i den tredje verden finansieres av innenlandske kilder, kan tyde på at det nasjonale elementet har styrket seg.

Et tredje spørsmål som henger sammen med spørsmålet om det innenlandske borgerskapet, er spørsmålet om imperialismens grep om NIC-landet er svekket eller styrket som følge av industrialiseringsprosessen? Også her må mer konkrete undersøkelser og analyser til.

KLASSEMOTSIGELSENE SKJERPES

All historisk erfaring synes å vise at en slik omfattende og grunnleggende prosess som en industrialisering av et land er, vil føre til skjerping av klassemotsigelsene og hardere kamp klassene imellom. En sosial revolusjon i et land som har en aktiv og voksende arbeiderklasse på linje med NIC-landas — jeg ser her bort fra India som stiller mer på linje med Kina før revolusjonen — må bli en sosialistisk revolusjon, ikke en nydemokratisk. Jeg kan ikke se noe fornuftig argument for den oppfatning av f.eks. Sør-Korea med 1/3 av arbeidsstyrken i industrien, må følge Maos oppskrift på en nydemokratisk revolusjon.

Innhøsting av sukker på Filippinene: Det er fortsatt fattig — og mellombøndene som utgjør flertallet i den tredje verden.

Nic-industrialisering:

AVHENGIGHET PÅ NYTT!

I dette svaret til U.A. tar Rune Ottosen opp en del av de problemene som møter tredje verden-land som satser på en såkalt NIC-industrialisering. Han hevder at dette er en strategi som bare er mulig i bestemte land som er valgt ut av OECD-monopoler av politiske og militære grunner, styrt av eget behov for kortsiktige superprofitter. Grunnlaget for sosialismen i den tredje verden skapes ikke gjennom en kapitalistisk industrialisering, men gjennom politisk kamp for uavhengighet og industrialisering tilpasset lokale forhold og behov.

U.A. har skrevet en veldokumentert og interessant artikkel om et spørsmål som er av avgjørende betydning for alle land i den tredje verden: Hvor går veien til industrialisering og velstand. Hensikten med min artikkel er å reise en del politiske spørsmål som han ikke tar opp i artikkelen, og som forhåpentligvis vil stimulere til debatt om dette viktige emnet.

En svakhet ved U.A.s artikkel er etter min mening at den ikke trekker noen politiske slutninger av sin dokumentasjon. Han tar opp problemet med industrialisering i den tredje verden og bruker en del NIC-land som eksempel. Det dokumenteres at den tredje verden har en voksende arbeiderklasse, og at en del land påviselig har blitt industrialisert. Betyr dette at NIC-landa har gjennomgått en ønskelig utvikling? At de har gjennomgått en industrialisering som tross alt er bedre enn ingen industrialisering? Er denne form for industrialisering mulig og ønskelig i den tredje verden for øvrig? Dette sier ikke U.A. noe om, og dette er etter min mening helt sentrale spørsmål som må besvares av revolusjonære som solidariserer seg med folkene i den tredje verden. Det nærmeste han kommer en klar konklusjon, er sammenligningen mellom NIC-landas utviklingsstrategi og Tanzanias. Han sier:

«Vanskelighetene her (i NIC-landa min anm.) er reelle og alvorlige, men er likevel vansker av en helt annen art enn de lutfattige u-land som Tanzania står overfor. NIC-landa har et moderne produksjonsapparat som vil kunne klare krisa bedre enn konkurrentene i Vest-Europa og USA. Tanzania har bokstavelig talt intet utenom gjelda.»

Uten å bagatellisere de problemene som Tanzania har, får jeg umiddelbart lyst til å replisere: På tross av den avhengighet de har, på grunn av gjeld og store økonomiske problemer, har Tanzania i alle fall en større politisk uavhengighet enn NIC-landa, som fullt og helt har valgt en industrialisering som er bygd opp på imperialismen og de transnasjonale selskapers premisser. Rett nok har industrialiseringen i NIC-landa også dannet en materiell basis for et nasjonalt borgerskap som kan ha betydning for framtida, men en reell uavhengighet fra de store imperialistmaktene, først og fremst OECD-landa med USA i spissen, er i dag utenkelig for disse landa. Nå mener jeg av verken NIC-landa eller Tanzania har valgt noen ideell vei, fordi ingen av dem har gjort noe reelt forsøk på å bryte med kapitalismen og satse på en sosialistisk industrialisering basert på sine egne forutsetninger og premisser.

Nå er diskusjonene om NIC-landas

strategi som industrialiseringsmetode nokså lite interessant hvis man ønsker å finne en allmenngyldig vei for flertallet av landa i den tredje verden. Det henger sammen med følgende forhold: De fleste av NIC-landa i Asia er plukket ut av OECD-landas monopoler av politiske, militære og økonomiske grunner og tilført ufattelige mengder dollar i grunnlagsinvesteringer, som bevisst ble konsentrert til disse områdene. Det ville være utenkelig med en slik satsing i alle land, selv om det lokale regime ga grønt lys og kastet alle politiske og økonomiske hensyn over bord. Nettopp fordi båndene til finanssentraene i OECD-landa er så intime, vil også disse økonomiene være svært sårbare for virkninger av den krisa som nå ryster den vestlige verden. Dette ser vi alt av det tragiske resultatet av i Mexico. Det er min påstand at flere vil følge etter. Brasil og Sør-Korea har alt nå store problemer med sin enorme gjeld. Men selv om vi ser bort fra den aktuelle krisa, må vi allikevel stille spørsmålet: Er NIC-landas industrialisering en ønskelig form for industrialisering?

Jeg mener definitivt nei. For å begrunne dette skal jeg basere min videre drøfting på en analyse som japaneren Muto Ichiyo har laget av den eksportorienterte industrialiseringen, hvor han har lagt spesiell vekt på de såkalte frihandelssonene.

TRE VERDENER

FRIHANDELSSONER RENDYRKET NIC-STRATEGI

De såkalte frihandelssonene er svært interessante i denne debatten av flere grunner. En frihandelssone er et geografisk avgrenset område innafor et land der alle tollrestriksjoner og nasjonal lovgivning oppheves. Utenlandsk kapital inviteres til å etablere industri uten noen form for kontroll eller lovrestriksjoner. De ansetter lokal arbeidskraft (i praksis er det overveldende flertallet unge ugifte kvinner) som fraktes inn med busser daglig. All form for fagforeningsvirksomhet er forbudt. Ingen arbeider-lovgivning gjelder. Her råder finanskapitalens uhemmete diktatur. Denne produksjonen, som baserer seg på minimale lønnsutgifter, kan så eksporteres uten noen form for tollrestriksjoner. Resultatet blir superprofitter for de involverte selskapene og minimale ringvirkninger i form av velstand og økonomisk framskritt for det landet som har disse sonene. Disse sonene utgjør en viktig del av produksjonen i alle NIC-landa. Selv om mesteparten av produksjonen foregår utafor sonene, og det også finnes en egen industri (inkl. tungindustri) som eies av lokale finans- og kapitalkrefter, så er i grunnen frihandelssonene NIC-strategien i en rendyrket og tilslørt form.

For å begrunne dette er det nødvendig med et lite historisk tilbakeblikk. I de første par ti-årene etter krigen var det en utbredt oppfatning blant økonomer i den tredje verden at det var nødvendig å satse på sjølberging for å legge grunnen for en nasjonal økonomisk utvikling. Den såkalte importsubstitusjons-strategien ble resultatet av denne ideologien. Det betydde at man bygde opp en jordbruks- og industriproduksjon som tok sikte på å minske avhengigheten av import. Av forskjellige grunner som det ikke er mulig å komme inn på her, mislyktes denne strategien i flere land i Latin-Amerika, Afrika, Asia. De problemene som Tan-

Bomullsplukker i Tanzania. Tanzania har basert sin utviklingsstrategi på jordbruket. Tanzania er sterkt gjelds-belastet og det internasjonale pengefond (IMF) har kommet med strenge pålegg til økonomiske forandringer for å yte mer lån. Artikkelforfatteren vil likevel ikke anbefale en NIC-strategi som en alternativ løsning på 3. verdens problemer.

zania nå sliter med, er bl.a. et resultat av dette. Fra midten av 60-tallet valgte så en del land en alternativ strategi, den såkalte eksport-orienterte strategien. Tanken bak denne strategien var at man måtte konkurrere på det internasjonale eksportmarkedet som alt eksisterte, for å trekke til seg investeringer og tjene inn utenlandsk valuta. Man tilbød sin viktigste ressurs, billig arbeidskraft, og ga de transnasjonale selskapene fritt spillerom. Den viktigste effekten av dette var at mye av produksjonen ble flyttet over fra OECD-landa til NIC-landa. Resultatet — økt arbeidsledighet i OECD-landa og økt

utbytting og avhengighet i NIC-landa. På papiret kan NIC-landa vise til et enormt framskritt i økonomisk vekst, økt eksport etc. Det skal ikke nektes for at det til en viss grad har betydd en økning i den generelle levestandarden i flere av disse landa, f.eks. Sør-Korea. Men det har også ført til store problemer. Det er også verdt å merke seg at bak den vakre statistikken skjuler deg seg mye muffens. Nettopp fordi tollrestriksjonene i frihandelssonene spesielt og NIC-landa generelt er minimale, åpner det for stor grad av manipulasjon fra de transnasjonale selskapene. Undersøkelser som Ichiyo og

TRE VERDENER

andre har foretatt, viser at det som på papiret er eksport-import-tall til og fra Sør-Korea, i virkeligheten er interne transaksjoner innafor de transnasjonale selskapene og handelshusene som er involvert i denne trafikken. Dette betyr konkret at 5 japanske handelshus (sammenslutninger av flere transnasjonale selskaper under en ledelse) kontrollerer 40 prosent av handelen i Sør-Korea. Dvs. at japanske selskaper har overført mye av produksjonen til frihandelssoner i Sør-Korea. Enten de produserer deler som sendes til Japan og andre steder, eller ferdige produkter som sendes fra selskapenes fabrikker i frihandelssonene til lokale salgskontorer i andre land, så er dette på papiret *eksport og import* fra Sør-Korea. Men i

realiteten er dette interne transaksjoner innafor et enkelt selskap. Det finnes utallige beviser på hvordan frihandelssoner og NIC-landa er brikker i et gigantisk manipulasjonssystem innafor den internasjonale finanskapitalen. Et eksempel:

Det er en kjent sak at mange OECD-land har innført kvoterestriksjoner på import av tekstiler fra land i den tredje verden (bl.a. Norge). Det finnes da eksempler på tekstilmonopoler i Hong Kong som har opprettet fabrikker i frihandelssoner i Sri Lanka. Den eneste funksjonen til disse fabrikkene er så å sette merkelapper «Made in Sri Lanka» på skjorter som er laget i Hong Kong. Årsaken er klar. Hong Kong har allerede brukt opp sin «kvote» for tekstil-

eksport til de fleste land. Om dette selskapet tollfritt kan skipe ut skjorter på Sri Lanka sin kvote, så kan det jo bringe med seg en ekstra slump superprofitt.

KRISA VIL RAMME NIC-LANDA

Nettopp fordi NIC-landa bevisst har satset på å bli konkurransedyktige på de eksisterende eksportmarkedene, har man ikke tatt hensyn til det enkelte lands behov og forutsetninger. I stedet har man gjort sin økonomi avhengig av et marked som i dag er kriserammet. Selv om man på papiret kan vise til vekst, har man solgt alle muligheter til en sjølstendig utvikling. De fleste av NIC-landa har milliarder av dollar i gjeld til banker i OECD-land. Denne gjelds-

Bildet til venstre er fra Hyundai skipsverft — en viktig brikke i Sør-Koreas eksportorienterte industri. Til høyre en soldat på grensa til Nord-Korea. Den strategiske beiligggheten er en av grunnene til at USA og andre OECD-land har satset mye økonomisk i Sør-Korea.

TRE VERDENER

krise kombinert med resultatene av den generelle krise, vil før eller senere innhente NIC-landene. Det som for mange så ut til å bli et økonomisk eventyr, kan i stedet bli et mareritt. På kort sikt kan mange av disse økonomiene fortsette en stund til fordi gjeldene er *for stor*. Det er gammel vits som heter at du har et problem hvis du skylder banken en million, men hvis du skylder banken 100 millioner, har banken ditt et problem. Dette kan stå som betegnende for situasjonen i mange av NIC-landene. I dag har Sør-Korea en gjeld på 13.6 milliarder og Indonesia 10 milliarder dollar, bare for å nevne to eksempler. Jeg tror at det krakket som Mexico nylig har opplevd, er et stormvarsel for det som vil komme i mange NIC-land.

U.A. nevner såvidt Samir Amin i sin artikkel. Det er vanskelig å nevne han i denne sammenheng uten å trekke fram hans politiske analyser av disse forholdene som vi her diskuterer. Han og den såkalte avhengighets-skolen som han tilhører, har skrevet bindsterke verk om betenkelighetene ved å la industrialisering i tredje verden basere seg ensidig på investeringer og kapital fra den kapitalistiske verden. De har meget overbevisende argumenter for at en industrialisering basert på premissene til internasjonal finanskapital for det første skaper en politisk og økonomisk avhengighet som det blir umulig å løsrive seg fra. Videre har de vist at en industrialisering som kontrolleres av kapitalistiske land, fører til større goder og ringvirkninger i de rike landene selv enn i den tredje verden, bl.a. fordi det bygges opp en infrastruktur som er tilpasset de enkelte selskaperes behov for kortsiktige profitter, og ikke det enkelte tredje verdenslands behov for vekst og utvikling. Det finnes ingen enkle svar på de utviklingsproblemer den tredje verden står overfor, men en forutsetning for en utvikling på egne premisser er ifølge Samir Amin økonomisk uavhengighet av utenlandsk kapital, politisk frigjøring fra nykolonialismen. Subjektivt å stille sitt eget folk som herre og skaper av historia. Dette er en sosialisme som bygger på politisk mobilisering og kamp mot internasjonal kapital. Dette er den stikk motsatte løsningen av det som U.A. er inne på i sin

artikkel. Han antyder at de transnasjonale selskapene først må skape en arbeiderklasse som blir basisen for en senere sosialisme. Etter min mening betyr dette å selge seg og sitt lands utvikling med hud og hår — et dårlig utgangspunkt for sosialismen.

Rune Ottosen

KILDER:

Muto Ichiyo:

The free trade zone and mystique of export-oriented industrialization.

Samir Amin:

Kapitalismens utveckling i Afrika.

Bo Caverfors forlag.

Brasil har gjennomgått en industrialiseringsprosess som verden knapt har sett maken til. For å oppnå dette har landet tatt opp så mye lån at en gjeldskrise når som helst kan føre landet ut i ruin.

SOSIALISTISK

Av Kjersti Ericsson

Det er mange ender en kan starte i når en skal diskutere sosialismens økonomiske problemer i Norge. I en artikkel i et tidligere nummer av Røde Fane reiste jeg spørsmålet om hva Norges integrasjon i det imperialistiske verdensmarkedet betyr. Hvordan skal vi forholde oss til vår svært åpne økonomi? Jeg tror dette er et helt sentralt spørsmål, og hvilken linje vi velger her, vil få store ringvirkninger, ikke bare for økonomien, men også for andre sider ved det sosialistiske samfunnet. Satser vi på å ha en åpen økonomi, satser vi på sjølberging — eller legger vi oss på ei linje sann midt imellom? I denne artikkelen skal jeg prøve å gå litt inn på hva de ulike alternativene betyr.

AKP(m-l) OG SJØLBERGINGSLINJA

La oss først kikke litt på hvilke programmatisk standpunkter vi har tatt til dette spørsmålet opp gjennom åra:

Prinsipp-programmet fra partistiftelsen i 1973 er klart og greitt på dette punktet. Det tas standpunkt for sjølberging:

«Den norske sosialismen må byggja på nasjonal sjølvråderett og på full

Sjølberging gjør oss mindre sårbare overfor svingninger på verdensmarkedet. Foto: Bernt Eide, Klassekampen.

SJØLBERGING?

utnytting av ressursane i Noreg til beste for folket i landet vårt. AKP(m-l) går mot tanken om at Noreg er så "avhengig" av imperialismen at arbeiderklassen ikkje kan byggja sosialismen dersom det ikkje samstundes eller før vert gjennomført sosialistiske revolusjonar i dei fleste vestlege land. Noreg er eit land som er rikt på ressursar. Det er utplyndring frå imperialismen og internasjonal "arbeidsdeling" som har tynt norsk sjølvberging. Ved å lite på eigne krefter, utnytte rikdomane i landet til bate for folket og knyta nært samband med dei sosialistiske landa, den internasjonale arbeidarklassen og dei stridande folka i verda, vil det vera råd å gjennomføra ein sosialisme grunna på sjølvstende og sjølvberging.»

I programmet fra 1976 er spørsmålet om sjølvberging noe tona ned, men standpunktet er grunnleggende det samme:

«Staten må utvikla ein sjølvstendig økonomi bygd på dugleiken til det norske folket og rikdomane i landet sjølv, ein økonomi som korkje utbytter andre land eller gjev andre land høve til å kontrollera Noreg.»

Hva så med programmet for 1980? Her dukker forholdet til det kapitalistiske verdensmarkedet for første gang opp som et problem, som nevnes i den generelle delen om «*Den sosialistiske økonomien*»:

«Restar frå kapitalismen vil finnast lenge i økonomien i sosialistiske land. Utanom sosialistisk statseigedom vil det finnast ulike slag privateigedom og gruppeeigedom. Vareproduksjon og pengar vil òg vere naudsynte lenge. Samstundes kan det føre til utvikling av kapitalisme. Tilhøva til den kapitalistiske verdsmarknaden vil òg verke inn på den sosialistiske økonomien.»

I kapitlet om «*Dei første oppgåvene for sosialismen i Noreg*» finner vi fort-

satt sjølvbergingsstandpunktet, men nå betydelig relativisert og dempet:

«Planøkonomien må bygge på ein høg grad av relativ sjølvforsyning av dei produkta landet treng. Dette vil føre med seg stor etterspurnad etter arbeidskraft. Det gjer også at landet står sterkare budd overfor internasjonale økonomiske kriser, boikott-tiltak frå imperialismakhtar, krig og liknande.»

Partiets programmatisk standpunkt har altså utvikla seg fra en klingende sjølvbergingsfanfare i kjølvannet av kampen mot EEC, til en noe mer dempet målsetting. Denne endringa gjenspeiler seg også i andre deler av propagandaen vår. La oss for eksempel sammenlikne hva en ledende talsmann for partiet på det økonomiske området, Carl-Erik Schulz, sier om problemet i 1975 og i 1981. I 1975 holdt Schulz et foredrag om sjølvberging i Studenter-samfundet i Oslo. Det ble trykt i Røde Fane nr. 2, 1975. Schulz går, i tråd med partiets daværende program, inn for full sjølvberging i Norge. Noen sitater:

«En grunn som blir framført for hvorfor eksport er så viktig, er hensynet til betalingsbalansen. Argumentet er gjerne: "Hvordan skal vi dekke vår import hvis vi ikke får valutainntekter fra eksporten?" Det betyr at eksporten blir sett på som en nødvendighet for å dekke utgiftene til import. Faller argumentene om at Norge er avhengig av import, faller også argumentene for at Norge må bygge ut ensidige eksportnæringer.»

Videre pekes olja ut som det viktigste angrepet på norsk sjølvberging:

«Det viktigste angrepet på norsk sjølvberging i dag kommer fra oljeutbygginga i Nordsjøen. Riktignok skal vi bli sjølforsynt med olje — og det er bra. Men ser vi litt nøyere etter i de planene som eksisterer, så er dette bare et "bi-

produkt" av oljevirkosomheten. Skulle oljen dekke norske behov, kunne utvinningstakten reduseres til 1/10 av hva de vedtatte planer legger opp til, planer som er basert på 90 prosent eksport. Det er derfor ikke snakk om å utvikle en oljesektor for å sikre norsk sjølvberging, men tvert om å bygge ut i stor stil for å høste inn kortsiktige profitter, nær sagt uten hensyn til konsekvensene.»

Og til slutt sies følgende om sosialismen:

«Nedtrappinga av industrieksport på imperialismens betingelser vil gjøre det mulig for arbeiderklassen i Norge å utvikle produksjon som kan erstatte den importen et monopolkapitalistisk samfunn som Norge er blitt avhengig av. Et lite og fattig land som Albania er på vei til å bli sjølvberga innen produksjon av maskineri og tungindustri. All erfaring viser at sosialismen utløser svære muligheter om en greier å følge ei riktig linje i bygginga av en sjølvstendig økonomi og utfolde et virkelig demokrati på alle felter av samfunnslivet.»

I 1981 er samme forfatter redaktør for boka om oljepengene. Den har også et kapittel om sosialismen. Hvordan behandles så oljesektoren og spørsmålet om import/eksport her? Forfatteren tar forbehold om at et sosialistisk Norge kanskje ikke vil rå over oljerikdommene i Nordsjøen. Men altså, hvis vi har olje, hva gjør vi så? Konklusjonen er: Olja gir en bedre sosialisme i Norge. Og det argumenteres bl.a. langs følgende linjer:

«Et stort problem for alle sosialistiske land har vært å skaffe varer for å bytte til seg import. Kina har produsert mye forbruksvarer og kunsthåndverk for å få dette til. Mange har sikkert sett teppeknyting i middelalderstil i Albania. Problemet har vært å finne varer andre land vil ha, for å sikre import en absolutt trengte. Oljen kan her bli et stort pustehull for Norge under sosial-

SOSIALISME-DEBATT

ismen. Riktignok kan det argumenteres for at en ikke bør selge råvarer. Dette avhenger av to ting: Hva er alternativet, og hva brukes eksportinntektene til? Hvis det f.eks. er full aktivitet i Norge, og det trengs sårt til en utbygging av samferdselen, kan vi bruke arbeidskraft til det — men må da importere varer som nå blir produsert i Norge. Da gir oljen et slikt pusterom — fordi den erstatter virksomhet som krever masse arbeidsinnsats for å dekke en slik import. Og arbeidskraft kan bli begrensningen for hva vi får gjort.

Hva med visjonene om et desentralisert Norge, om rask velstandsvekst, folkemakt, produksjon for folks behov osv.? Vi tror ikke at oljen endrer på noe av dette. Vi mener at omfanget av oljevirkksomheten er så stort at det gir et mye bedre grunnlag for å tenke seg at sosialismen klarer seg i Norge — bl.a. fordi vi får en ettertraktet eksportvare. Oljen gir bedre muligheter og større rikdom. Vi kan altså nå flere mål, og gå raskere fram. Det er full grunn til å fastholde at oljen gir en bedre sosialisme i Norge.»

Forfatteren peker også på at oljen vil medføre problemer under sosialismen, at det ligger en fare i å bli for avhengig av oljeinntektene osv. Men hovedstandpunktet er likevel at vi bør ha en forholdsvis stor oljeeksport, og at det vil tjene sosialismen. Her er det altså ikke lenger snakk om å erstatte import med egen produksjon og nedtrappe eksport, slik det var i 1975.

Det interessante her er ikke at personen Carl-Erik Schulz har skifta syn. Det interessante er at partiet har dreid, så å si i det stille. Jeg tror vi trenger en skikkelig diskusjon om disse problemene. Objektivt er dette et helt avgjørende spørsmål for bygginga av sosialismen i Norge. Og det har stor politisk betydning i dag: Eksportindustrien opplever store problemer på verdensmarkedet, og arbeidsplassene trues. Men det er ikke bare arbeidsplassene i konkurranseutsatte næringer som trues av krisa i verdensøkonomien. Den økonomiske politikken borgerskapet fører har som hovedsiktemål å styrke norsk industris konkurranseevne. Virkemidlene som tas i bruk, er lønnsnedslag og innskrenkninger i offentlig virksomhet for å dempe det som kalles «*ettterspørsels-*

presset» og dermed senke kostnadsnivået i Norge — til fordel for særlig eksportindustrien. Dette betyr økt arbeidsløshet også i de skjermete næringene. Jeg vil presisere at jeg mener konkurranseevnen er et reelt problem for den norske kapitalismen, og at jeg ikke tror den økonomiske krisa kunne løses med en annen økonomisk politikk fra regjeringas side. Nettopp derfor er det viktig å ha noen svar på hvordan *sosialismen* vil kunne løse disse problemene. Er svaret vårt at under sosialismen trekker vi Norge fullstendig ut av det kapitalistiske verdensmarkedet, og satter på sjølberging? Hvilke resultater får så i tilfelle det? Og hvis ikke, hvilke midler har sosialismen til å hindre at krisa i den internasjonale økonomien slår inn i vårt eget land? Altså, la oss starte diskusjonen, og la oss starte med å stille opp noen mulige argumenter for og mot sjølberging:

For:

- Gjøre oss mer motstandsdyktige mot politisk og økonomisk press fra imperialismen, i bedre stand til å tåle blokade og krig, og forsvare den nasjonale sjølråderetten.

- Gjøre oss mindre sårbare overfor svingninger på verdensmarkedet.

- Utnytte lokale ressurser for å utvikle allsidig næringsliv, skape nye arbeidsplasser, opprettholde bosettingsmønster.

De fleste av argumentene for sjølberging er altså knytta til eksistensen av en imperialistisk omverden. Jo flere land sosialismen seirer i, jo mindre vits vil det være i en sjølbergingspolitikk. Sjølberging er altså ikke noe prinsipp, men en mulig strategi for å klare seg som et sosialistisk land i en imperialistisk omverden. Spørsmålet er om denne strategien passer for et land som Norge.

Mot:

- Vil kreve svært drastiske omlegginger av næringslivet vårt, og vil antakelig bety en forringing av folks levestandard. Dette er sjølsagt ikke bare et økonomisk, men også et politisk problem. Det vil også kreve enorme investeringer, som kanskje betyr at bedring av folks levekår må utsettes.

- Norge er et lite land, med et lite innenlandsk marked. I dag er det slik at de varer og tjenester som det handles

med, produseres stadig mer effektivt sammenliknet med skjermet produksjon. Eksportindustrien er den mest avanserte vi har, den mest kapitalintensive også. Dette forholdet skyldes antakelig to ting: At konkurransen på verdensmarkedet tvinger fram ei utvikling av produktivkreftene. Og at eksportindustrien, som kan produsere for et større marked enn det norske, oppnår såkalte stordriftsfordeler, kan produsere mer effektivt, og dermed akkumulere raskere. Under sosialismen vil Norge fortsatt være et lite land. Et argument for fortsatt å produsere for eksport er dermed at vi på den måten kan oppnå stordriftsfordeler.

— Hensynet til Ny Økonomisk Verdensordning. Fullstendig sjølberging betyr også at vi slutter å handle med u-landa, og reduserer markedet for deres produkter.

Hvordan dette spørsmålet skal løses under sosialismen, må sjølsagt ses i forhold til hvordan økonomien i Norge ser ut.

VIKTIGE TREKK VED NORSK ØKONOMI

La oss så se på noen trekk ved norsk økonomi som har betydning for dette spørsmålet.

Vi har en eksport/import som ligger på mellom 40 og 50 prosent av bruttonasjonalproduktet. Det vil si at mellom 40 og 50 prosent av det vi produserer her til lands (varer og tjenester) går til eksport, og at verdien av det vi importerer, er noenlunde tilsvarende. Riktignok er det slik at en stor del av det vi importerer, forsvinner ut igjen som eksport — dvs. vi importerer råvarer o.l. til eksportindustrien. Importandelen av eksporten vår er ca. 1/3.

En stadig økende del av eksporten er olje og gass. En tidligere svært viktig, men nå avtakende del utgjøres av skipsfarten (frakttjenester). Ellers har tendensen gått i retning av økt eksport av bearbeidede varer og kapitalvarer, mens betydninga av eksport av råvarer fra landbruket, matvarer og malmer, stadig har avtatt. De samme tendensene viser importen. Importen av kapitalvarer og bearbeidede varer øker, importen av matvarer og råvarer fra landbruket avtar. NB! Her er det snakk om *sammensetninga* av import og eksport,

SOSIALISME-DEBATT

Norge er fortsatt en typisk eksportør av råvarer og halvfabrikata som bl.a. fisk og fiskevarer.

ikke absolutte størrelser. Det er viktig å være klar over at utenrikssektoren har vokst, både absolutt og i andel av bruttonasjonalproduktet. Før krigen lå eksporten på noe over tretti prosent av bruttonasjonalproduktet. I 1946 var den nede i 26 prosent, mot altså mellom 40 og 50 prosent i dag.

Trass i disse endringene er det fortsatt slik at Norge er en typisk eksportør av råvarer og halvfabrikata. I 1978 utgjorde fisk og fiskevarer, papirmasse, papir og papp, rå mineralolje, gass, kunstgjødsel og metaller ca. 52 prosent av Norges samlede eksport. I 1978 utgjorde maskiner bare 5,1 prosent av Norges samlede eksport, mens f.eks. Tyskland hadde maskiner som 17,5 prosent av sin eksport. Produksjonsapparatet i Norge er dessuten avhengig av en lang rekke innsats- og investeringsvarer som i stor grad ikke produseres innenlands. I 1980 gikk 22 prosent av importen til konsum, 21 prosent til investeringer og 57 prosent til vareinnsats.

Den økonomiske veksten i etterkrigstida har altså gått parallelt med en vekst i eksporten. Det ser også ut til å være en nær sammenheng mellom eksportvekst og produktivitetsvekst. Her kan det hende at følgende mekanisme

er ute og går: Ved å satse på eksport, kan en få mulighet for stordriftsfordeler og økt spesialisering, og dermed økt produktivitet. Dette styrker igjen muligheten til å konkurrere på verdensmarkedet, m.a.o. sjansen til å eksportere. I alle fall ser det ut til at den økonomiske veksten i Norge i etterkrigstida har en nær sammenheng med en sterkere integrasjon i den internasjonale arbeidsdelinga. DNAs industripolitikk har også vært å prioritere eksportorientert storindustri.

Når det gjelder *hvem* vi handler med, så gikk vel 76 prosent av Norges samlede eksport til EF- og EFTA-landa, og 71 prosent av den samlede importen kom derfra. Norge er altså sterkt orientert i retning av det kapitalistiske Vest-Europa.

Syssettinga står i skarp kontrast til eksportens andel av bruttonasjonalproduktet. Eksportnæringene står for bare ca. 5 prosent av arbeidsplassene i Norge. Ca. 14 prosent er sysselsatt i bransjer som konkurrerer med import, og 81 prosent er sysselsatt i såkalt skjermete næringer, dvs. i bransjer som ikke konkurrerer med produksjon i andre land. En stor del av dette er sjølsagt privat og offentlig tjenesteyting. En drar nå engang ikke til frisør i Lon-

don sjøl om det er billigere å få krøllet håret der, men en kjøper gjerne ei importert krølltang dersom den er billigere enn en norskprodusert.

Eksportnæringene er svært kapitalintensive næringer, det er hovedforklaringa på den lave sysselsettingsandelen. Men tallene kan også gi et noe skeivt bilde: Næringer som leverer varer og tjenester til f.eks. eksportindustrien, vil bli berørt om eksportindustrien får trøbbel. Men de sysselsatte i slike næringer kommer ikke nødvendigvis inn i de 5 prosent som regnes som sysselsatt i eksportnæringene.

SOSIALISME I ETT LAND?

Norges sterke integrasjon i den kapitalistiske verdensøkonomien har fått enkelte til å erklære at *«sosialisme i ett land»*, i hvert fall for Norges del, er umulig. Slik skriver f.eks. Rune Skarstein i tidsskriftet Vardøger nr. 12, 1982:

«Jeg vil påstå at internasjonaliseringen av den kapitalistiske produksjonen og sammenflettingen av de nasjonale økonomiene i dag er kommet så langt at en tilbaketrekning til nasjonalt autarki (sjølberging) på linje med det som skjedde i 30-årene, er blitt umulig for alle høyt industrialiserte land.»

Og videre:

«Men den utelukker også muligheten for "sosialisme i ett land", for eksempel en "sosialisme på norsk" i denne forstand. En overgang mot sosialisme i Norge må nødvendigvis bli ledd i en sosialistisk utvikling i hele Europa. Sosialistene i Norge og de fleste andre europeiske land er ikke på høyde med dette saksforholdet. Mens kapitalen forlengst er blitt internasjonal, arbeider vi i nasjonal avskjerming og isolasjon.»

Hva skal vi så si til dette? Det er ikke tvil om at *«sosialisme i ett land»*, når dette landet er Norge, er et vanskelig prosjekt, både fordi vi er så integrert i den kapitalistiske verdensøkonomien, og fordi Norge er så lite. Sovjet og Kina utgjør hele kontinenter i sammenlikning. Men det er dessverre ytterst lite sannsynlig at sosialistiske revolusjoner vil inntreffe helt i takt i Norge og hos våre viktigste handelspartnere. En krig eller ei djup økonomisk krise vil riktignok ryste hele Europa kraftig. Men de

SOSIALISME-DEBATT

ulike *klassekreftenes* styrke kan meget vel utvikle seg svært forskjellig under slike skjerperte forhold. I ett land kan reaksjonære strømninger vinne fram, i et annet land revolusjonære. Derfor er det ikke utenkelig at vi kan komme i en situasjon der de politiske forholda ligger til rette for at proletariatet kan ta makta i Norge, mens det beklageligvis ikke er slik i andre land. Hva skal vi gjøre da? Også tidligere har kommunister støtt på «*bedrøvelige marxister*» som Stalin kaller dem, som råder proletariatet fra å ta makta fordi forholdene ikke ligger til rette. I Russland gikk innvendinga på at kapitalismen ikke hadde utvikla seg langt nok, og at landet dermed ikke var økonomisk modent for sosialismen. Jeg mener at vi må gi det samme svaret som bolsjevikene, at proletariatet må gripe makta når forholda politisk ligger til rette for det, og så inngå de nødvendige kompromissene i bygginga av sosialismen.

Vi må altså ta standpunkt for å gripe makta i Norge når det norske proletariatet og arbeidende folket verken kan eller vil leve under det gamle systemet mer, uansett hvordan det står til i Sverige, England og Vest-Tyskland. Hvilke muligheter vil åpne seg, og hvilke problemer vil vi møte? La oss, som et eksperiment, satse på ei kraftig styrking av sjølberginga i et sosialistisk Norge. Sjølsagt vil det ikke være slik at vi, når situasjonen er der, fritt kan «*velge*» om vi vil satse på en sjølbergingsstrategi eller ikke. Det vil avhenge av verdenssituasjonen, og det vil avhenge av de politiske og økonomiske forholda i landet. Ikke minst vil klassekreftenes stilling, både nasjonalt og internasjonalt, være avgjørende.

Vi vil måtte vurdere hvilke motsigelser det er tvingende nødvendig å løse for at proletariatets diktatur skal kunne overleve, og hvilke økonomiske tiltak som må tas for at disse motsigelsene skal kunne løses. Men la oss likevel prøve eksperimentet, og se hvor det fører oss.

Før jeg går over til å skissere eksperimentet, må jeg ta et forbehold: Her har jeg ikke i noen særlig grad tatt hensyn til de mulighetene datarevolusjonen og andre teknologiske nyvinninger vil stille oss overfor, kanskje innen forholdsvis kort tid. Andre, som har mer

kunnskaper om dette, bør imidlertid trekke disse mulighetene inn i debatten.

ET SJØLBERGA, SOSIALISTISK NORGE?

Hvis vi satser på en strategi med kraftig styrking av sjølberginga, hva slags importvarer er det da vi først og fremst må erstatte med egen produksjon?

Når det gjelder jordbruksprodukter, er vel det viktigste matkorn, fôr og sukker. Antakelig må vi gå over til hjemmeavla bygg og en større andel hjemmeavla grovfôr framfor importert hvete og importert kraftfôr. Det første vil kreve ei omlegging av matvanene våre — mer flatbrød og graut i stedet for det brødet vi nå spiser. Det andre vil antakelig bety redusert produktivitet når det gjelder kjøtt og melk. Vi vil få behov for nydyrking og utviding av jordbruksproduksjonen.

Det andre viktige punktet er at det vil måtte skje ei omlegging og styrking av tungindustrien. Skal vi styrke jordbruket og øke jordbruksproduksjonen, må vi bl.a. produsere mer landbruksmaskiner. Vi importerer en god del slike i dag. Det norske jordbruket er svært høyt mekanisert. Klarer vi ikke å holde mekaniseringsgraden oppe, vil vi få store problemer. Skal vi opprettholde, og ikke minst bygge ut transportnettet, må vi produsere transportmidler: Buser, biler, lokomotiver, båtmotorer, fly. Tungindustrien må delvis omlegges fra eksport til produksjon for bruk her hjemme, delvis må vi bygge opp ny tungindustri for å dekke det vi nå importerer.

Når det gjelder forbruksvarer, er antakelig tekstil og sko det viktigste vi må styrke.

Oljekranene vil bli skrudd kraftig ned, og vi vil miste inntektene av oljekseport.

En slik økonomi vil kreve mye arbeidskraft. Fra eksportindustrien er det, som vi har sett, ikke så mye å hente. Vi vil trenge mer. «*Arbeid til alle*» er antakelig en av de parolene en slik økonomi vil ha lettest for å innfri. Men det finnes reserver av arbeidskraft i Norge — blant kvinnene, blant ungdommen og i utkantene. De vil måtte mobiliseres.

En slik økonomi vil sannsynligvis ha

lavere produktivitet enn den kapitalistiske økonomien den overtar etter. Produksjon utelukkende for bruk innafors Norges grenser, reduserer mulighetene for spesialisering og stordriftsfordeler. Dessuten vil vi antakelig fomle og rote en del når vi skal bygge opp produksjon som ikke har noen tradisjon — og følgelig lite know-how, nødvendige fagarbeidere etc. i Norge.

En viktig motsigelse i en slik økonomi vil dermed bli motsigelsen akkumulasjon/konsumpsjon — velkjent fra den sosialistiske oppbygginga både i Kina, Sovjet og Øst-Europa. Dette dreier seg om hvor stor del av den samla verdiskapinga i samfunnet som skal gå til investeringer, og hvor stor del skal gå til forbruk og levestandardsøkning for folket. Går for liten del til investeringer, rammer det oppbygginga av økonomien på lang sikt. Går for lite til forbruk for folk, ser de ikke noen umiddelbare økonomiske fordeler for seg sjøl av sosialismen, og sosialismens massebasis kan svekkes. Hovedproblemet, både i Sovjet og Øst-Europa, og antakelig også i Kina, har vært overakkumulasjon — dvs. at for lite har gått til velstandssøkning for folk.

Dette kan bli en svært skarp motsigelse i en norsk sosialistisk økonomi basert på utstrakt grad av sjølbergning. Vi kan ikke løse den ved å akkumulere fra det vesle, puslete jordbruket vårt, vi kan ikke skvise bøndene, slik Stalin gjorde. Tvert imot, vi vil måtte foreta betydelige overføringer til jordbruket, særlig dersom vi skal øke sjølbergingsgraden.

Maos linje fra «*De ti viktigste forholda*» med å utbygge lettindustrien for å styrke tungindustrien (fordi lettindustrien akkumulerer raskere og dermed kan skape grunnlag for utbygging av tungindustri i andre omgang) vil antakelig også ha mindre muligheter til å lykkes i Norge. I et høyt utvikla land som Norge spiller den private etterspørselen etter varer stadig mindre rolle i forhold til etterspørselen etter tjenester. Dvs. at konsumvare-industrien avtar i økonomisk betydning, og den kan antakelig ikke bli den store kilden til inntekter for den sosialistiske staten som den kan i et veldig land som Kina med en potensielt enorm etterpørsel etter konsumvarer.

SOSIALISME-DEBATT

En slik sosialistisk økonomi vil antakelig bli en økonomi med langsom vekst. I hvilken grad det blir et politisk problem eller ikke, vil sjølsagt avhenge av hva folk har å sammenlikne seg med.

Hvordan vil en slik økonomi virke inn på de klassemessige og politiske motsigelsene i samfunnet? Det kommer an på hvordan den settes ut i livet. Jeg tror at en slik økonomi vil måtte bety at industriarbeiderklassen vokser og at problemet med arbeidsplassene løses for industriarbeiderne. En slik økonomi vil videre bety at kvinnene i økende grad trekkes ut i samfunnsmessig produksjon. Det er bra. Men samtidig kan det bli mangel på arbeidskraft til å utføre de tjenestene som er nødvendige for å befri kvinnene for dobbeltarbeidet:

Daghjem til alle barn vil kreve atskillige årsverk. Med det antallet barn før skolepliktig alder som vi har i Norge i

dag, ville daghjemsplass til alle barn kreve bortimot 80 000 årsverk bare fra barnehagetanter og -onkler. Det er 10 prosent av LOs medlemstall. Dessuten skal alle disse daghjemma bygges. Og vi skal ha fritidshjem for barn i skolepliktig alder, og helst byråer som gjør husarbeidet. Parola om å oppløse familien kan bli vanskelig å gjennomføre fordi samfunnet ikke har ressurser nok til å overta det arbeidet som gjøres i familien. En velkjent motsigelse fra tidligere sosialistiske land.

Bøndene vil tjene på en slik økonomisk politikk. Med fiskerne er det mer tvilsomt. Fisket er en eksportnæring. Sjølsagt kan vi spise mer fisk og fiskeprodukter i Norge, men vi kan neppe spise opp alt vi eksporterer i dag.

De mest frenetiske motstanderne av en slik politikk vil være monopolborgerskapet. Deres eiendom vil sjølsagt bli overtatt av den sosialistiske

staten. Og ikke nok med det — den eksportindustrien de har bygd opp og slitt for, blir bygd ned eller lagt om — med kraftig reduserte profittmuligheter etter en eventuell kontrarevolusjon til følge. Med monopolborgerskpaet tenker jeg ikke bare på det klassiske borgerskapet — men også det Tron Øgrim har begynt å kalle nomenklaturen, dvs. den delen av monopolborgerskapet som har gjort karriere gjennom DNA eller LO og nå sitter og forvalter milliærdeierdommer. Dette er viktig, fordi arbeidsfolk i Norge er under sterk innflytelse av disse folka. En sosialistisk revolusjon i Norge er riktignok utenkelig uten at DNA/LO-toppen mister tillit og politisk legitimitet blant arbeidsfolk. Men om dette skjer under ei revolusjonær krise, så er det dermed ikke sagt at deres innflytelse er borte for godt. Snarere tvert imot. Erfaringa viser at arbeidsfolks tålmodighet med DNA/LO er

Daghjem til alle barn vil kreve atskillige årsverk. Med dagens barnetall, rundt 80 000 ansatte i barnehagene! Foto: Klassekampen

SOSIALISME-DEBATT

nesten uendelig. Dersom en sosialistisk økonomi av den typen jeg har skissert, fører til drastiske omstillinger, senket levestandard og langsom vekst uten at massene tydelig kan se at dette er tvingende nødvendig og den best mulige utveien — så vil nomenklaturen virkelig ha noe å spille på for å få massene til å vende seg bort fra sosialismen.

Hva så med småkapitalistene? Det er mulig at en den sosialistiske staten vil la dem være i fred en stund under en slik økonomi, ja til og med oppmuntre og støtte dem. Kanskje vil det være fordelaktig for den sosialistiske staten å sjøl ta hånd om de mest sentrale produktslaga og de oppgavene som krever de største investeringene og bygge produksjonen her opp etter en plan, mens småkapitalister og kooperativer får oppgava med å forsyne markedet med et utall av mindre sentrale varer. Det vil bli bruk for mye fantasi og initiativ for å utnytte norske ressurser — og antakelig må lokal småindustri oppmuntres kraftig. Slik vil småkapitalistene i hjemmeindustrien kunne bli en taktisk alliert i en slik økonomi. Vil de utgjøre en alvorlig fare for gjenoppbygging av kapitalismen? Jeg tror ikke det. Jeg tror hovedfaren ligger i kombinasjonen av massenes misnøye og deler av borgerskapets («nomenklaturen»)s) mulighet til å spille på den. Dersom olja fortsatt er et like viktig produkt internasjonalt som det er nå, og et sosialistisk Norge går til det skritt å stenge oljekranene for eksport, så vil det dessuten være en faktor som øker utenlandske imperialisters iver etter å få slutt på sosialismen i Norge.

Fullstendig sjølberging i Norge tror jeg er umulig. Det jeg har prøvd å skissere, er en del muligheter og problemer som ligger i en sosialistisk økonomi som tar sikte på sterk økning av sjølbergingsgraden.

ET SOSIALISTISK NORGE MED ÅPEN ØKONOMI?

La oss så gjøre et nytt tankeeksperiment, nemlig gå inn for en svært åpen, sosialistisk økonomi i en imperialistisk omverden. Hvilke muligheter og problemer vil det medføre? Norge er integrert i den internasjonale arbeidsdelinga. Den internasjonale arbeids-

delinga har den historisk progressive sida at den bidrar til en kolossal utvikling av produktivkraftene, gjennom spesialisering og masseproduksjon. Men når denne arbeidsdelinga beherskes av vareproduksjon, vil vi oppleve stadige kriser i verdensmålestokk. Så lenge imperialismen eksisterer, vil også den gjensidige økonomiske avhengigheten som er resultat av den internasjonale arbeidsdelinga, gi opphav til undertrykking og dominans fra de sterkeste imperialistmaktene side. Et sosialistisk Norge med en åpen økonomi vil ønske å nyttiggjøre seg den progressive sida ved den internasjonale arbeidsdelinga, ved bl.a. å utvikle høyproduktiv produksjon med stor akkumulasjonsevne for verdensmarkedet, og bytte til seg varer fra andre land som kan produseres billigere der enn i Norge. Samtidig vil et sosialistisk Norge prøve å minske virkningene av at denne arbeidsdelinga i dag foregår under vareproduksjonens betingelser og på imperialismens premisser. Vi ønsker å verne oss mot virkningene av de kapitalistiske krisene, og verne oss mot politisk og økonomisk press fra imperialismen. I hvilken grad kan vi det?

For det første må vi slå fast at vi ikke kan få fullt opp både i pose og sekk. Legger vi opp til en åpen økonomi, vil vi fortsatt være avhengige av det som skjer på det kapitalistiske verdensmarkedet. Svingningene i priser på importerte varer vil både påvirke folks levekår direkte (importerte konsumvarer) og det vil påvirke industriens stilling — både lønnsomhet og prisnivå på produktene. Når det gjelder eksporten, vil det altså fortsatt være slik at en stor del av det vi produserer, vil være varer beregna på verdensmarkedet. Slik vil vi inngå i den samfunnsmessige arbeidsdelinga i verdensmålestokk — en del av det arbeidet som utføres i Norge — vil inngå i det samfunnsmessige arbeidet som formidles gjennom det kapitalistiske verdensmarkedet. Det leddet som knytter den sosialistiske statens eksportretta vareproduksjon sammen med det kapitalistiske verdensmarkedet, er *verdien*. Det vil si at svingninger i tilbud og etterspørsel vil ha en spontan tendens til å omfordele produksjonsmidler og arbeidskraft, for å gjenopprette balanse. Overproduksjon på eksportvarer

vi produserer i Norge vil spontant føre til nedlegginger og overføring til andre typer produksjon. Videre: Om norske eksportvarer produseres til mer enn den samfunnsmessig nødvendige arbeidstida i verdensmålestokk, så vil vi tape i forhold til andre, og den spontane tendensen vil være nedlegginger.

Den sosialistiske staten kan (og vil) sjølsagt motvirke disse spontane virkningene. Vi kan opprettholde industri gjennom midlertidige konjunkturproblemer, dersom det er det det dreier seg om. Sosialismen fungerer heller ikke etter loven om maksimalprofitt. Vi kan opprettholde viktig industri sjøl om den er mindre lønnsom enn gjennomsnittet, eller ulønnsom — dersom økonomien som helhet går med rimelig overskudd. Vi kan foreta overføringer fra svært lønnsomme til mindre lønnsomme sektorer, for f.eks. å opprettholde arbeidsplasser og sikre bosettingsmønster. Integrasjonen i den kapitalistiske verdensøkonomien vil gjøre det vanskeligere å planlegge, men ikke umulig. Når den sosialistiske staten overtar all monopolkapitalistisk eieendom i landet, vil den ha kontroll over den avgjørende delen av norsk økonomi. Og all handel med utlandet må sjølsagt stå under den sosialistiske statens kontroll.

I Klassekampen for 18. oktober har Erik Ness en kommentar om krisa i skipsbyggeriene, som er et godt eksempel på hvordan loven om maksimalprofitt fungerer. Han peker på hvordan finanskapitalen håver til seg store deler av de verdiene som blir skapt på verftene, gjennom renter på lån. Denne kapitalen investeres der den gir mest profitt, i Nordsjøen. Resultatet er bl.a. at nødvendig teknologisk opprustning av verftene ikke finner sted, fordi bankene heller vil investere i Nordsjøen. Dermed svekkes verftenes konkurranseposisjon ytterligere. At finanskapitalen håver inn en stor andel av verdiene som skapes i industrien, er ikke noe spesielt for skipsbyggeriene, men gjelder allment for industrien i Norge. Og de kanalisere kapitalen dit den gir størst profitt. Banksjef Mourunds (fra Kreditkassen) berømmelige vyer fra New York i 1981, om en norsk kapitaleksport på bortimot 600 milliarder i tiåret 1985–1995, illustrerer

SOSIALISME-DEBATT

Nødvendig teknologisk opprustning av verftene finner ikke sted fordi bankene heller vil investere i Nordsjøen. Foto: Klassekampen.

dette. Den sosialistiske staten vil derimot investere langsiktig og planmessig, sikre teknologiske forbedringer osv. Vi kan også satse på å utvikle en variert eksportproduksjon, slik at vi ikke blir altfor avhengige av konjunktursituasjonen for ett bestemt vareslag

(f.eks. olje). Handelspolitikken blir også viktig. I dag handler vi i all hovedsak med Vest-Europa. Men det er godt mulig at et sosialistisk Norge kunne utvikle handelen med den tredje verden, til gjensidig fordel.

Men en sosialistisk økonomi må sjøl-

sagt gå med overskudd som helhet. Jo større overskudd, jo raskere kan folks levkår bedres og jo mer kan vi yte til å hjelpe andre som slåss mot utbytting og undertrykking. Mye av vitsen med en åpen økonomi for et sosialistisk land (i tillegg til å kunne betale for helt nødvendig import med eksport) må derfor være å dra nytte av de stordriftsfordelene som eksportindustrien gir til å skape store verdier som kan nyttes i oppbygginga av sosialismen. Dersom eksportindustrien går med tap, eller er lite lønnsom, så tjener den ikke den funksjonen den skulle for sosialismen.

Jeg ser det slik at *produktiviteten* norsk industri vil bli et helt sentralt spørsmål i denne typen sosialistisk økonomi. Produktiviteten vil sjølsagt alltid være viktig for sosialismen, men den er kanskje særlig viktig i en eksportretta økonomi. Klarer vi ikke å holde oss noenlunde på høyden med den kapitalistiske verden når det gjelder produktivitet, vil vi oppleve tap og tilbakeslag. Produktiviteten har stor betydning for konkurranseevnen, og for i hvilken grad vi klarer å utnytte de stordriftsfordelene som ligger i den internasjonale arbeidsdelinga.

SOSIALISMEN OG ARBEIDS- PRODUKTIVITETEN

Problemet med produktiviteten er blitt stilt ganske skarpt fra andre i bevegelsen. I boka «*Marxismen — vitenskap eller åpenbaringsreligion?*» sier Tron Øgrim følgende:

«Stalin sier at under sosialismen er jamt økende produktivitet en økonomisk lov. Slik bør det sjølsagt være. Når alt kommer til alt, er en av de grunnleggende årsakene til at sosialismen erstatter kapitalismen at de ikke *bare* fordele arbeidsproduktet *likere*, men også gjør hele arbeidsproduktet mye *større*, slik at alle som arbeider kan få fysiske og kulturelle behov tilfredsstilt mye bedre.

Men i praksis er det ennå store problemer med å øke arbeidsproduktiviteten i sosialistiske land. I praksis er arbeidsproduktiviteten ennå mye større i de utvikla kapitalistiske landa. *Dette gjelder også når maskinutstyret er likt.*

Kineserne økte produktiviteten kraftig da de forbedra maskineriet i industrien og kollektiviserte landbruket. Men

SOSIALISME-DEBATT

Under sosialismen vil arbeiderne virkelig tjene på teknologisk framgang og økt produktivitet. Foto: Leif Gabrielsen, Klassekampen.

etterpå har produktiviteten pr. arbeider i industrien økt svært lite.

Kapitalistene øker produktiviteten ved at bedriftsledelsene hele tida har et sterkt press over seg til å spare ved å rasjonalisere og effektivisere arbeidsprosessene, og ved at arbeiderne blir pressa av trussel om arbeidsløshet hvis de jobber for langsomt.

Under sosialismen mangler begge disse pressmidlene. Det er et faktum at kinesiske bedriftsledelser under ellers like forhold organiserer produksjonen langt mindre effektivt enn i Vesten. Og kinesiske arbeidere jobber mye langsommere enn arbeidere i Japan, Vest-Europa og USA.»

Jeg tror Tron Øgrim stiller det for enkelt. Hva i all verden er «ellers like for-

hold» for en bedriftsleder i Kina og en i Vesten? Er det først og fremst *sosialismen* som holder produktiviteten nede i Kina, eller har det bl.a. sammenheng med at sosialismen i Kina er bygd på grunnlag av et halvføydalt land, der den moderne kapitalismes effektivitet, disiplin og rasjonalisme aldri har gjenomsyra samfunnet, slik som f.eks. i Norge. Og når det gjelder Sovjet, skri-

SOSIALISME-DEBATT

ver bl.a. Egil Fossum i sin Stalin-artikkel om hva slags arbeidere den sovjetiske industrien ble bygd opp med — folk rett fra bondelandet som ikke hadde anelse om hva industriell arbeidsdisiplin var for noe. Slike forhold må sjølsagt ha stor betydning.

For det andre: Det er ikke bare slik at arbeiderne blir pressa av trussel om arbeidsløshet hvis de jobber for langsomt. Det er også slik at de presses av trussel om arbeidsløshet dersom de jobber for fort. Og dersom det skjer teknologiske nyvinninger. Arbeidsfolk under kapitalismen gjør ofte motstand mot rasjonalisering og teknologiske nyvinninger (bare tenk på Grafisk og datateknologien!) Det gjør de fordi de kapitalistiske produksjonsforholda fører til at økt produktivitet og teknisk framgang resulterer i arbeidsløshet. Et viktig problem for kapitalistene er å overvinne arbeidernes motstand på dette feltet, og tvert imot få dem også interessert i å øke produktiviteten, slik at arbeidernes ressurser, skaperkraft og oppfinnsomhet kan utnyttes fullt ut. Dette har vært prøvd på ulike måter: Materielle belønninger, spre klasse-samarbeidsideologi, ulike arbeidspsykologiske skoler som skulle gjøre arbeidet mer «meningsfylt» ved å gjøre arbeideren til noe mer enn en maskin — nemlig til en som identifiserer seg med bedriftens mål og aktivt og bevisst bruker sine evner og ressurser for å oppfylle dette målet.

På denne måten hindrer de kapitalistiske produksjonsforholda utviklinga av de menneskelige produktivkreftene. Disse hindringene vil sosialismen fjerne, fordi det under sosialismen virkelig er arbeiderne som vil tjene på teknologisk framgang og økt produktivitet. Men om, og hvordan en klarer å utnytte disse mulighetene, er en annen sak. Her kommer spørsmål som demokrati, endringer i organiseringa av bedriftene osv. inn.

Jeg tror at et sosialistisk Norge må satse på å øke produktiviteten gjennom å utnytte det forholdet at rasjonalisering, teknologisk utvikling og økt produktivitet nå vil være i arbeidernes interesse, i stedet for å fungere mest mulig likt en kapitalistisk økonomi (dvs. gjennom økonomiske midler tvinge bedriftsledere og arbeidere til effektiv-

tet). Videre tror jeg at et sosialistisk Norge må satse på vitenskap og teknologisk utvikling.

En slik sosialistisk økonomi vil ha muligheter til raskere vekst enn en sjølbergingsøkonomi, tror jeg — forutsatt gunstige betingelser. Men den vil samtidig være atskillig mer sårbar for tilbakeslag som følge av det som skjer på verdensmarkedet. En slik økonomi vil antakelig også kreve mindre arbeidskraft enn en sjølbergingsøkonomi, kanskje særlig i industrien. Dette betyr større mulighet til å bruke arbeidskraft til å utbygge viktige tjenester som f.eks. daghjem o.l.

Hvor vil hovedfaren for kontrarevolusjon ligge i en slik sosialistisk økonomi? Svar: I at det oppstår en ny nomenklatur, særlig med basis i eksportsektoren. Carl-Erik Schulz er også inne på dette i oljeboka, der han sier følgende om olja under sosialismen:

«Oljevirkksomheten vil også være en stor inntekt som vil friste byråkratiet til å prøve å få til kapitalistisk produksjon — i eller utenfor Norge. Både det resterende borgerskapet og spirer til et nytt borgerskap innenfor de statsdrevne selskapene og statsapparatet vil ha spesielle muligheter til å få en økonomisk plattform ved å sikre seg råderett over oljeinntektene. Dette gir et spesielt grunnlag for utviklinga av borgerskapet under sosialismen i Norge, og gjør at en må være spesielt på vakt.»

Dette vil ikke bare gjelde olja, men eksportsektoren som helhet, sjøl om olja kanskje vil være spesielt viktig. Det er klart det ligger en fare i at en stor og viktig, kanskje den mest avanserte og innbringende delen av produksjonen, er orientert mot det kapitalistiske verdensmarkedet. Det kan lett oppstå tendenser til å være ensidig opptatt av konkurranseevnen på verdensmarkedet, uten å se det i forhold til folkets behov og helheten i økonomien. Her ligger et objektivt grunnlag for gjen-skaping av kapitalistiske forhold.

Et problem jeg ikke har berørt her, er forholdet til den tredje verden og det ulike bytteforholdet som eksisterer mellom de framskredne, kapitalistiske landa og den tredje verden. En ting er at et sosialistisk Norge vil støtte krava til landa i den tredje verden i alle slags internasjonale fora. Men hva med vår

egen handel? La oss f.eks. ta olja. Når oljeprisen er så høy, skyldes det bl.a. at det er monopolpris. Dersom Norge selger olje til land i den tredje verden for gjengs pris på verdensmarkedet, så betyr dette en omfordeling av verdier til Norges fordel. Skal et sosialistisk Norge drive med en slik økonomisk politikk? Eller skal vi selge billig olje til land i den tredje verden og særlig ta industrivarer fra dem i bytte? Det ville være en internasjonalistisk handelspolitikk.

En sosialistisk stat som håver inn svære monopolprofitter på bekostning av de fattige landa i verden, det gir unektelig en vond smak i munnen. Her ligger nok en grunn til at vi ikke bør satse ensidig på svær oljeeksport for å skaffe det sosialistiske Norge inntekter. En ting er at bønn kan falle ut av oljemarkedet, og vi vil oppleve svære tilbakeslag dersom vi har en ensidig oljeinntekts økonomi. Et annet spørsmål er hvilke uhumskheter som vil trives i en sosialistisk stat som lever høyt på å håve inn svære monopolprofitter på olja. En slags sosialistisk rentenist-stat?

Det er vanskelig å avslutte denne artikkelen med bastante konklusjoner, sjøl om det kanskje hadde vært ønskelig for å stimulere diskusjonen. Personlig mener jeg imidlertid at en variant av den åpne økonomien vil ha størst utsikter til å lykkes i et sosialistisk Norge, ikke minst fordi de politiske konsekvensene av ei streng sjølbergingslinje antakelig vil bli lite tiltrekkende. Jeg oppfordrer andre til å kaste seg inn i debatten, både med nye synspunkter og nye fakta.

LITTERATUR:

- Fossum, Egil: *Litt om Stalin i 30- og 40-åra*. Røde Fane nr. 8 1981.
Historisk statistikk. 1978.
Hodne, Fritz: *Norges økonomiske historie 1815–1970*. Oslo 1981.
Prinsipp-program for AKP(m-l) 1973.
Prinsipp-program for AKP(m-l) 1976.
Prinsipp-program for AKP(m-l) 1980.
Schulz, Carl-Erik: *Sjølbergings i Norge*. Røde Fane nr. 2 1975.
Schulz, Carl-Erik (red.): *Oljepengene – kan de brukes?* Oslo 1981.
Skarstein, Rune: *Strukturforandringer i verdensøkonomien etter 1945*. Vardøger nr. 12 1982.
Økonomisk Utsyn 1981.
Øgrim, Tron: *Marxismen – vitenskap eller åpenbaringsreligion?* Oslo 1979.

DETTE MENER AKP(m-l) OM KUNST OG KUNSTPOLITIKK

Joan Miró: Kvinne, fugl foran solen, 1944.

Hva mener AKP(m-l) om kunst og kunstpolitikk? Hensikten med det utkastet til et kunstpolitisk manifest, eller ei kunstpolitisk plattform for AKP(m-l) som legges fram her, er å komme fram til et programdokument som kan gi svar på det.

AKP(m-l)s kulturutvalg har jobba med det over ei tid nå, og sikter på å avslutte arbeidet med det om ikke så lenge — en gang tidlig på våren, regner vi med.

Vi trykker det her sammen med noen kommentarer maleren Morten Krogh har knytta til det, for å skjerpe lysten til diskusjon.

Noen ord om den politiske profilen i utkastet.

Utkastet avgrensar seg fra oppfatninger om at kunst er et overflodsfenomen, og knytter kunsten til medfødte menneskelige livsbehov. Samtidig avgrensar det seg fra oppfatninger om at kunst i seg sjøl er et produkt av sam-

funnsutviklinga, historisk oppstått på den måten. Det hevder at kunst er et behov som henger sammen med hvordan mennesket som art er utstyrt.

Det framhever kunstens betydning for å forme menneskene i samfunnet, og peker på hvordan kunsten blir brukt i klassekampen.

Det peker på at vi som kommunister går inn for å *bruke* kunsten som et viktig middel til å kjempe for våre ideer, og at vi oppmuntrer og sprer kunst som oppfordrer til klassekamp, kjemper for sosialismen og propaganderer kommunismen. Kort og godt: at vi går inn for en kommunistisk kunst.

Samtidig understreker utkastet at vi går inn for kunstnerisk frihet, både i dag og i framtida, og *ikke* vil undertrykke annen kunst for å erstatte det med vår kommunistiske kunst.

Det legger også vekt på å markere at vi ikke mener det finnes spesielle retninger i kunsten som er mer tjenlige enn andre til å fremme våre ideer, og at vi går inn for frihet til eksperimenter og ser på det som ei forutsetning for utvikling innen kunsten.

Når programmet forsvare den sosialistiske realismen, er det altså på dette grunnlaget, ikke fordi det betrakter det som den «beste» retningen eller forma. Vi anerkjenner bare rett og slett at det er skapt kunst som virkelig forsvare marxismen og tjener proletariatet i den tradisjonen.

Vi sier oss dermed uenig med dem som hevder at sosialistisk realisme er dårlig kunst, men vi tar også avstand fra den ensretting og undertrykking av andre kunst-retninger som er gjort i denne retningas navn.

Utkastet legger også vekt på at det er riktig og viktig å ta vare på fortidas kunst og gjøre den tilgjengelig for folk. Det er ei avgrensning mot kunstpolitiske retninger som har oppfatta seg som marxistiske, men som har gått inn for å

Rolf Groven: Vestlandsjente, 1977.

bryte med fortida og har fordømt kunstnere som har utvikla kunsten sin på grunnlag av eldre tradisjoner.

Utkastet legger også vekt på å forsvare den nasjonale kulturtradisjonen i Norge, slik AKP(m-l) alltid har gjort, men peker samtidig på nødvendigheten av å ta over kunst og kunstneriske impulser fra utlandet.

Utkastet går inn for å forsvare og styrke institusjonene i kulturlivet, der den profesjonelle kunsten utvikles. Samtidig forsvare det amatørkunsten og folkekunsten — og legger vekt på at partiet særlig vil kjempe for å utvikle arbeiderkulturen.

I hovedlinjene mener Kulturutvalget nå at utkastet er så noenlunde sånn at det uttrykker et syn vi mener er riktig. Men vi er svært interessert i kommentarer og kritikk, og ser fram til en livlig debatt, i Røde Fane.

Knut Johansen

DISKUSJONSOPPLEGG:

FORSLAG TIL KUNSTPOLITISK MANIFEST FOR AKP(m-l)

INNLEDNING

Det fins ingen ferdig marxistisk teori om kunsten. Både marxismens klassikere og framstående marxister som Plekhanov, Mehring, Gramsci, Lu Xūn og mange andre har skrevet viktige og omfattende verk om kunst og kunstneriske spørsmål, og i disse verka fins elementer til en marxistisk teori om kunsten.

Det er mulig å formulere en marxistisk kunst-teori ved å anvende marxismens allmenne prinsipper på et studium av virkeligheten. Kunst-teoretiske arbeider av tidligere marxister vil være en hjelp i et slikt arbeid, men kan ikke erstatte de nødvendige undersøkelsene.

En sǎnn teori må ikke bare samsvare med forskjellige utsagn hos de marxistiske teoretikerne. Først og fremst må den bekrefte gjennom at den faktisk viser seg å stemme ut fra sjølstendig, empirisk granskning av historia og de enkelte kunststartene. Den kan verken erstatte historiske undersøkelser eller kunstvitenskapelig arbeid. Den kan først og fremst forklare sammenhengen mellom utviklinga av kunstneriske former, menneskenes historiske utvikling og en del av lovene som gjelder for menneskelig erkjennelse. Dens viktigste rolle er å plassere kunsten i forhold til samfunnet og i forhold til filosofien.

Det er ei oppgave for dagens marxister å utvikle en slik teori.

A. VÅRT PRINSIPIELLE SYN PÅ KUNST OG KUNSTNERISK ARBEID

AKP(m-l)s kunstpolitiske grunnsyn bygger på at vi ikke ser på kunst som en luksus, men som et medfødt livsbehov for menneskene. Alle menneskesamfunn

kjenner billedkunst, sang, historiefortelling, dans. Alle mennesker bruker en eller annen form for kunst og bruker kunstneriske uttrykksmidler i hvert fall i perioder i livet. Kunst er et medfødt behov for mennesket som biologisk art.

Dette henger sammen med:

- menneskets behov for å trene opp og bruke alle deler av hjernen, nervesystemet og kroppen
- menneskets måte å erkjenne på: Å sammenfatte sanseinntrykk og erfaringer og bearbeide dem til en helhetlig form. Denne prosessen kan ta form av vitenskap, matematikk og kunst
- menneskenes sosiale behov.

Kunsten fungerer som et middel til å organisere og reproducere samfunnet. Kunst er en nødvendig del av den totale menneskelige kulturen som holder samfunnet sammen. Kunsten bidrar til å overføre mellom generasjonene et enormt materiale av både kunnskaper og sosiale verdier, og er slik et «reisverk» som menneskesamfunnet reproducerer seg sjøl rundt.

At kunst blir skapt og spredt, er derfor ikke noe som kan overlates til markeds-svingningene og til om det å skrive bøker, lage bilder, teater, film osv. er lønnsomt for en kapitalist eller ikke. Kunstproduksjon er nødvendig og må sikres av samfunnet. Kunstnerisk arbeid er nødvendig arbeid. Folk som arbeider med kunst har derfor den samme rett som andre nødvendige medlemmer av samfunnet til å kunne leve av sitt arbeid uten å lide nød. Samfunnet må spre kunsten også.

I samfunnet blir kunst brukt til å forme menneskene. Kampen mellom klassene viser seg i motsetninger i kunsten og kulturen. Klassene kjemper ved hjelp av

kunsten og ulike klasser fremmer kunst som forsvarer deres respektive interesser og verdier. Klasser som står for framskritt fremmer en kunst som er realistisk og kritisk når det gjelder å avsløre feil i det gamle samfunnet. Klasser som vil omstyrte samfunnet går inn for en kunst som vil bryte ned det tradisjonelle «reisverket» og erstatte den samfunnsbevarende ideologien med en samfunnsomstyrtende ideologi. Reaksjonære klasser søker å overføre sitt verdensbilde til neste generasjon gjennom kunsten og sikre at det gamle samfunnet fortsetter å bestå.

Nasjoner organiserer seg og kjemper for sine interesser bl.a. ved hjelp av nasjonal kunst og kultur, enten det er imperialistisk, sjåvinistisk kunst som hevder herskernasjonens overlegenhet, eller patriotisk kunst som forsvarer motstandsviljen i en undertrykt nasjon. På tusen måter gjør kunsten klart alle motsigelser som fins i samfunnet.

I menneskesamfunnet har ingen kunststart funnet noen stabil, varig form — og dette kan heller ikke skje. Dette fordi kunsten gjenspeiler samfunnet, som hele tida endrer seg. Den skal hele tida gjengi nye motsigelser.

Vi må kreve kunstens rett til å inneholde og uttrykke motsigelsene i menneskesamfunnet. Hvis kunsten ikke får inneholde motsigelser, debatt og kamp, så hindres den i å avsløre sannheten om hvordan samfunnet virkelig utvikler seg. Hvis kunsten ikke får eksperimentere, finne nye uttrykk og former, så vil den helt sikkert ikke kunne oppfange det nye som utvikler seg i samfunnet og stivne til bilder som skiller seg mer og mer fra virkeligheten. Vi forsvarer derfor prinsipielt den kunstneriske friheten i form og innhold.

KUNST

B. KUNSTNERISK FRIHET

AKP(m-l) krever at forholda må legges til rette for et allsidig og rikt kulturliv i Norge, der ulike ideer får blomstre, og forskjellige retninger brytes mot hverandre innfor kunsten. Dette forutsetter både allmenn ytringsfrihet og fri rett til kunstneriske ytringer. Den kunstneriske friheten som formelt eksisterer i Norge er ikke reell før den sikres økonomisk. Kunstnere, kulturarbeidere og amatører må få rike utfoldelsesmuligheter når det gjelder oppdrag og økonomi.

Snevre, politiske, ideologiske eller religiøse hensyn må verken få sensurere eller diktere innhold og form i de kunstneriske ytringene. Vi vil forsvare retten til fri, kunstnerisk ytring, inklusive retten til å uttrykke skarp kritikk av det vi sjøl står for. De eneste begrensningene vi kan gå inn for i kunstnerisk ytringsfrihet, er de snevre, konkrete begrensningene vi vil forlange allment: Forbud mot propaganda for fascisme, rasisme, pornografi og sadisme.

Vi forsvare retten til fri eksperimentering med kunstnerisk form.

C. FOR EN FOLKELIG KUNST

Innafor ei fri utvikling og meningsbrytning innen kunsten vil AKP(m-l) som parti særskilt forsvare og kjempe for å utvikle det som er for framskritt og tjener folkets og arbeiderklassens interesser, og kritisere og bekjempe det som er reaksjonært. Vi vil forsvare kunst som forteller sannheten om folkets liv. Vi støtter kunst som går mot imperialismen, forsvare de demokratiske rettighetene og et vitenskapelig verdensbilde.

Vi vil også forsvare tiltak som tar sikte på å gjøre kunsten tilgjengelig for stadig større deler av samfunnet, og eksperimenter som tar sikte på å utvide grensene for kunstens former.

D. FOLKELIG KULTUR

Det folkelige kulturlivet som det norske folket har utvikla, må opprettholdes og styrkes. AKP(m-l) går mot tendensen til å stemple folkelig kunst, og særlig arbeiderkunst, som mindreverdige.

Stat og kommuner må skaffe utfoldelsesmuligheter for *amatørkunsten* i form av øvelseslokaler, instruktører, utstyr og andre støtteordninger, samt sørge for kontakt med profesjonelle kunstnere.

Arbeiderkulturen må holdes levende gjennom at nye generasjoner gjøres kjent med den og tar den i bruk i dagliglivet og klassekampen. Arbeiderkulturen må sikres en brei plass i skolen og i offentlig kulturformidling.

Den nasjonale folkekulturen er et av våre rikeste kulturelle goder. Den er en viktig ressurs, uunnværlig om vi skal kjenne de historiske røttene våre og sikre vår identitet som nasjon. AKP(m-l) vil kjempe for å styrke disse tradisjonene, holde dem levende og utvikle dem i konkurranse med den masseproduserte, kommersielle kulturen.

Organisasjoner som driver *folkeopplysning* og kursvirksomhet uavhengig av myndighetene, må også støttes.

E. MOT IMPERIALISMEN

Imperialistisk kontroll og dominans er med på å undertrykke vårt kulturliv. De store, internasjonale selskapene fyller det norske markedet med masseproduserte, reaksjonære «kunstverk» som skal øke produsentenes profitt og fylle det norske folket med fordommer, overtro og reaksjonære ideer. Skal vi bli i stand til å holde på vår egen kultur og bevare vår nasjonale egenart, må vi styrke den norske kulturen i konkurranse med den kommersielle imperialistkulturen. Bare om den norske kulturen blir brukt og utviklet i folkets daglige liv, vil vi bli i stand til å stå imot den imperialistiske massekulturen, og det som måtte være av verdi også i den få en positiv virkning.

F. KOMMUNISTISK KUNST

Kunsten er med på å bestemme tenkning og bevissthet hos menneskene. Klassenes bevissthet blir blant annet sammenfattet ved hjelp av kunsten. Det betyr at uten en revolusjonær kunst blir det ingen revolusjon. Vårt parti bruker kommunistisk kunst som et viktig middel til å kjempe for våre ideer, som et uunnværlig våpen i kampen for et sosialistisk samfunn. Vi oppmuntrer og sprer kunst som oppfordrer til klassekamp, forklarer nødvendigheten av sosialismen og propaganderer for marxismen. Partiet legger særlig vekt på å fremme en kommunistisk kunst skapt av folk fra arbeiderklassen og andre deler av det arbeidende folket, og av kunstnere som står på arbeiderklassens standpunkt.

Kommunistiske kunstnere og kulturarbeidere har et særlig ansvar for å utvikle en kunst som i sitt innhold fremmer partiets politiske linjer. Men vi ønsker ikke å undertrykke annen kunst for å erstatte den med vår partikunst, verken i dag eller i framtida.

Ulike sosiale forhold vil kreve ulike kunstneriske former og stilretninger, og noe endelig svar på hvilken kunstneriske form som er «best», finnes ikke. Det kan derfor heller ikke finnes noen egen «marxistisk estetikk», og partiet kan ikke binde seg til noen bestemt estetikk eller anerkjenne noen spesiell skole, form eller stilretning som særskilt kommunistisk.

Men vi forsvare vår rett til å utvikle en kunst som tjener proletariatet og forsvare marxismen. Sann kunst er en viktig del av den moderne verdenskunsten. Vi knytter an til og fortsetter tradisjonen fra kunstnere som Nexø, Gorki, Eisenstein, Lu Xūn, Diego Rivera, Albin Amelin, Bert. Brecht, Rudolf Nilsen osv.

Vi vil forsvare en kunstnerisk metode som innebærer grundige studier av virkeligheten, av folkets materielle kår og forholda mellom klassene.

Vi vil også forsvare den sosialistiske realismen, i betydninga realistiske verk med et sosialistisk innhold, som tar sikte på å klarlegge motsigelsene i samfunnet og gjøre det mulig å se alle sider ved klassekampen klarere.

G. KUNSTKRITIKK

Nest etter sjølve det kunstneriske arbeidet, er litteratur- og kunstkritikken en av de viktigste metodene til å løse motsigelser innafor kunsten, og en viktig arena for kamp mellom ulike syn og retninger. Uten en aktiv kunstkritikk vil kunsten lett utvikle seg tilfeldig og uten perspektiver, kunstnerne vil ikke få den nødvendige respons og de store, ideologiske kampene vil få dårlige kår.

Aviser og tidsskrifter har et stort ansvar for å utvikle en kritikk som fører en reell diskusjon om kunstnerens verk og gir dem en rettferdig behandling.

Staten må også komme inn med støtteordninger for kritiske arbeider, på linje med dem som fins f.eks. for skjønnlitteratur.

For kommunistene er det spesielt viktig å utvikle en kunnskapsrik, saklig og allsidig kunstkritikk, som partiets viktigste redskap i kampen om kunstens utvik-

KUNST

ling og i kampen for å utvikle en revolusjonær kunst.

H. TRADISJONELL KULTUR

Det må opprettholdes en profesjonell kunst i landet på alle områder. Borgerskapet ser på kunsten som investeringsobjekt, hobbyartikler eller et middel til ideologisk påvirkning. Støtte til én kunstform skjer på bekostning av en annen.

AKP(m-l) vil kjempe for støtte til all profesjonell kunst, både klassisk og moderne, slik at den kan gjøres tilgjengelig for folket og ikke bare for et finkulturelt, borgerlig skikt. Vi ønsker en skapende kunst som kan gi et rikt og sannferdig bilde av det virkelige livet.

Bare når det finnes et høyt profesjonelt nivå, vil det være mulig å utvikle et miljø som også fremmer kunstnerisk amatørvirksomhet og som gjør det mulig å oppdra og rekruttere stadig nye profesjonelle kunstnere.

Ta vare på kulturarven. Norge har en rik kulturarv. Borgerskapet er ute av stand til å ta skikkelig vare på denne arven. For det norske folket og arbeiderklassen er det viktig å kjempe for at den må gis ut i nye utgaver, musikk, bildende kunst, film, byggekunst osv. må gjøres tilgjengelig for folket. Denne kulturen er en viktig del av vår nasjonale identitet. Spesielt viktig blir det å ta vare på kulturarven i lys av presset som supermaktene og andre imperialistiske makter utsetter oss for, og faren for krig og nasjonal utsettelse.

Støtte til kulturinstitusjonene. Kulturinstitusjonene er uunnværlige deler av den nasjonale kulturen. Uten bibliotek, museer og gallerier vil den nasjonale kulturen være utilgjengelig for den store massen av folket.

For borgerskapet er kulturinstitusjonene salderingsposter på budsjettet. I ei tid da informasjonsmengden øker eksponentielt, og behovet for gode bibliotek er større enn noen gang, skjærer norske myndigheter kraftig ned på bevilgningene til bibliotek og andre kulturinstitusjoner og begynner å angripe gratisprinsippet, som er grunnlaget for den demokratiske folkebibliotektanken.

AKP(m-l) vil kjempe for ei kraftig økning av bevilgningene til kulturinstitusjonene. Den norske arbeiderklassen trenger kunnskap og derfor bibliotek,

museer og gallerier, dersom den skal bli i stand til å gjennomføre revolusjon og bygge sosialismen i Norge.

AKP(m-l) vil kjempe mot ethvert angrep på gratisprinsippet og alle andre forsøk på å angripe den demokratiske innretninga på norsk bibliotekvesen.

I. KRITISK OVERTAKING

Når det gjelder kunst fra fremmede land og fra tidligere tider, er vi for en kritisk overtaking. Vi er for å overta det kunstneriske arven, men ikke for å overta den blindt. «Vi er for å overta det best i den litterære og kunstneriske arven vår, ta til oss kritisk det som er nyttig og bruke det som eksempler.» (Mao Zedong)

Bare ei slik kritisk overtaking kan klarlegge det ideologiske innholdet i verk fra tidligere tider og andre land og sette oss i stand til å overta det gode uten å få de dårlige sidene med på kjøpet. Vi må lære av Petter Dass' folkelige og jordnære form, men kritisk, så vi frigjør oss fra hans syn på bøndene. Vi må overta det gode i Hamsuns diktning, men samtidig se klart det fascistiske innholdet, slik at vi kan frigjøre oss fra det.

J. ANDRE LANDS KUNST

Den norske kulturen er en del av en felles vestlig kultur. Våre kulturelle røtter er ikke bare å finne i Norge, men går tilbake til de antikke kulturene i det indre Mid-

AKP(m-l) vil kjempe for støtte til all profesjonell kunst, både klassisk og moderne, slik at den kan gjøres tilgjengelig for folket. Her Michelangelos skulptur «Ungdom» — i Eremitasjen i Leningrad.

KUNST

delhavet. Den klassiske europeiske kunsten med den store, demokratiske tradisjonen fra antikken og fra de borgerlige revolusjonene må gjøres tilgjengelig for det norske folket.

At vi har felles kulturelle røtter med andre europeiske nasjoner, gjør at vi har stort utbytte av kunstneriske impulser fra andre land i Europa. AKP(m-l) vil kjempe for å styrke utvekslinga av folkelige og revolusjonære kunstneriske ytringer med land i Norden og andre europeiske land.

Samtidig krever partiet også støtte til alle tiltak som kan gjøre historiske folkelige og progressive kunstverk fra nasjoner i andre verdensdeler kjent for norsk publikum. Særlig viktig er det å støtte utveksling, gjestespill, filmimport, over-

settelse, utveksling av TV-programmer osv. fra land i den tredje verden og fra land og folk som kjemper for frigjøring. Det vil øke forståelsen og solidariteten mellom det norske og den tredje verdens folk og gi impulser og inspirasjon til norsk kulturliv.

K. MINORITETERS KULTUR

a. Samisk kultur står i en særskilt utsatt stilling under angrep både fra utenlandsk imperialisme og norsk sjåvinistisk undertrykking. AKP(m-l) kjemper for støtte til den samiske kulturen. Den må bevares, og bruk og utvikling av samisk kultur og samiske kunstformer må støttes. Dette må ha særskilt høy prioritet.

b. Fremmedarbeiderkultur. De nasjonale minoritetene blant fremmedarbeiderne har krav på støtte til sin kultur. AKP(m-l) krever at denne kulturen støttes økonomisk og på andre måter. For fremmedarbeiderne er den viktig for å opprettholde den nasjonale identiteten. For norske arbeidere er kontakt med fremmedarbeidernes kultur og kunst en viktig impuls og en vei til økt forståelse som motvekt mot fremmedhat og sjåvinisme.

Også andre grupper som ønsker å bruke og utvikle kunstneriske ytringsformer i kampen mot undertrykking og for likeverd, har krav på støtte. Kvinnekunst, ungdomskunst og homofiles kunst er eksempler på slike gruppers kunst som AKP(m-l) støtter.

Grupper som ønsker å bruke kunsteriske uttrykksformer i kamp mot undertrykking og for likeverd har krav på støtte, f.eks. kvinnekunst. Her fra kvinnekulturfestivalen.

Fra politisk økonomi til økonomisk politikk

Om de teoretiske røttene til reformismen

I denne artikkelen vil jeg sette fram følgende påstander til drøfting:

1. Den teoretiske forklaringa som har vært rådende i AKP og andre ml-partier på den økonomiske krisa, er overflatisk og ufullstendig.
2. Denne ufullstendige kriseteorien åpner for reformisme.
3. Den samme ufullstendige teorien har sin rot i en mangelfull forståelse av den marxistiske politiske økonomien.

I Lærebok i politisk økonomi (Forlaget Oktober 1975) blir grunnlaget for overproduksjonskrisene framstilt slik:

«Motsetningen mellom produksjonens samfunnsmessige karakter og den privatkapitalistiske formen for tilegnelsen av produksjonsresultatene er den grunnleggende motsetningen i kapitalismen. Denne motsetningen danner grunnlaget for de økonomiske overproduksjonskrisene ... Grunnmotsetningen i kapitalismen ytrer seg som en motsetning mellom organiseringen av produksjonen innenfor rammene av de enkelte bedriftene, og produksjonsanarkiet i samfunnet som helhet.»

Disse formuleringene, som går tilbake til Engels (Anti-Dühring), har vært grunnleggende i alle våre framstillinger av krisa, ja, i omtrent alle offisielle kommunistiske kriseteorier, i hvert fall i vår tid. Men holder de som forklaring på krisa? Jeg mener de ikke holder. Formuleringene er henta ut fra 3. delen av Anti-Dühring, fra kapitlet «Sosialisme». Engels beskriver her hvordan kapitalismen utvikler produktivkreftene, og hvordan disse kommer i stadig djupe konflikt med de rådende eiendomsforholda. Det er dette som ligger i formuleringa «motsetningen mellom

produksjonens samfunnsmessige karakter og den privatkapitalistiske formen for tilegnelse.»

Spørsmålet om Engels i dette avsnittet av Anti-Dühring bare har hatt som siktemål å gi en beskrivelse av de generelle utviklingstrekkene under kapitalismen, eller om han også har ment å gi en forklaring på overproduksjonskrisene, skal jeg ikke ta opp til diskusjon her. Men det er i hvert fall helt klart, at noen beskrivelse av overproduksjonskrisas *grunnlag*, slik Lærebok i politisk økonomi hevder, gir disse formuleringene ikke.

Kapitalismens økonomiske kriser er først og fremst *verdi-kriser*. De springer ut av den kapitalistiske *produksjonen* og har sin årsak i de kapitalistiske *produksjonsforholda*. I produksjonsforholda analyserer Marx de indre sammenhengene i det borgerlige samfunnet, dens skjulte struktur, det borgerlige samfunnets anatomi. Her lokaliserer han følgelig også krisenes årsak.

Begrepet «privat tilegnelse» beskriver ikke noe produksjonsforhold, men bare dets ytre juridiske form: eiendomsforholdet. Det forteller oss at kapitalisten, i kraft av eiendomsretten, tilegner seg hele produksjonsresultatet. Men produksjonsforholdets private

karakter berører ikke bare tilegnelsen, men framfor alt sjølve produksjonen. Hos Engels heter det at produksjonen er samfunnsmessig og tilegnelsen privat. Men poenget er snarere at *produksjonen er privat*; den er som Marx sier, direkte privat og indirekte samfunnsmessig. Den er samfunnsmessig fordi kapitalistene er integrert i en omfattende samfunnsmessig arbeidsdeling og følgelig gjensidig avhengighet. Den er samtidig privat, fordi alle beslutninger om produksjon blir foretatt på et privat, individuelt, altså ikke samfunnsmessig grunnlag. Nettopp den kapitalistiske produksjonens karakter av å være både samfunnsmessig og privat samtidig, danner utgangspunktet for Marx sin bestemmelse av *verdien* — som er uttrykk for det samfunnsmessige båndet mellom produsentene, under privateiendommens betingelser.

Begreper som «privat tilegnelse» eller «anarkiet mellom produsentene» er ikke egna til å gripe det som faktisk er innholdet i krisa, ja, gir faktisk også feilaktige forestillinger om hva krisa går ut på. Disse begrepene beskriver bare hvordan produksjonsforholda framtrer i konkurransen på markedet. Men for å analysere krisa må vi gå under markedets overflate og avdekke de grunnleggende mekanismene i produksjonen.

Følgelig ønsker jeg også å rehabilitere i vår kriseteori «loven om *den allmenne profittens tendens til å falle*». Vi har tidligere akseptert denne lovens eksistens, men ikke skjønnet dens betydning (Se Røde Fane 3/78, s. 7 og Materialisten nr. 7/76). Vi har, og dette inkluderer meg sjøl, lagt all vekt på overproduksjonens fenomen, og kritisert dem som har framhevet be-

POLITISK ØKONOMI

tydninga av profitttrattens fall. Jeg mener vi har tatt feil. Og jeg mener det fordi vi i for stor grad har tatt utgangspunkt i de markedsmessige framtredele-sene og ikke forstått nødvendigheten av å ta utgangspunkt i produksjonen og produksjonsforholda. Vi har sett på overproduksjonen som det grunnleggende, og ikke forstått at det er en nødvendig markedsmessig form som krisa må ta. Vi har forveksla vesen og framtredelesform.

Noen fullstendig framstilling og drøfting av påstandene over ville sprengje ramma for denne artikkelen. Jeg vil foreløpig nøye meg med å bringe fram noen momenter som kan få diskusjonen om disse viktige spørsmåla i gang. Jeg vil gå fram slik: Først vil jeg kort si noe om den internasjonale økonomiske krisa og utviklingstendensene i den. Deretter noen av elementene til en marxistiske forklaring på krisa. Deretter vil jeg drøfte sammenhengen mellom en feilaktig kriseteori og en reformistisk politikk.

DEN AKTUELLE KRISA: «OPPGANG NESTE ÅR ...»

Det er nå nærmest en triviell påstand at den internasjonale økonomiske krisa er svært djup. Fakta om den økonomiske veksten, arbeidsløsheten, konkurser, gjeldskriser osv. gir et overveldende materiale til støtte for dette. Til de få som mener krisa ikke er alvorlig, hører Milton Friedman. Han besøkte Oslo i fjor høst, og uttalte der til en celeber forsamling i Executive Club at det egentlig ikke eksisterer noen global krise, at verdensøkonomien er grunnleggende sunn og at det var grunn til å forberede seg på et snarlig økonomisk oppsving. Forsamlinga var sjølsagt letta og fornøyd over å høre dette.

Det som forøvrig kjennetegner de mer offisielle representantene for økonomien, både de her hjemme og internasjonalt, er en stadig større frykt og en stadig større forsiktighet når det gjelder prognoser.

I det nasjonalbudsjettet som den norske regjeringa la fram i høst, og som bygger på OECD-rapporten fra tidligere i år, heter det at vi vil få en moderat konjunkturoppgang i 1983, med en vekst for hele OECD på 2 ½ prosent,

mot ca 0-vekst i år. Når det gjelder å framover, sier stadig flere økonomer at arbeidsløsheten vil komme til å fortsette å stige og de generelle stagnasjonstendenser vil holde seg fram mot 1990.

Min oppfatning er at de borgerlige økonomene, til tross for de dystre prognosene, *systematisk skjønner* den økonomiske situasjonen. Det gjør de hvert år, det. Den nåværende kraftige nedgangen satte inn i 1979, samtidig med den andre store prisoppgangen på olje (den første kom i 1973). Det ble spådd oppgang i 1980, den kom ikke. De spådde den i 81, den kom ikke. Så i nasjonalbudsjettet for 1982 heter det:

«En regner med at for de industrialiserte landene under ett er bunnen i nedgangskonjunkturen nå nådd, og at det vil finne sted en moderat oppgang i økonomisk aktivitet fra slutten av inneværende år eller begynnelsen av 1982».

Feil igjen. Det blir ingen oppgang for 1982, men tvert imot en ytterligere nedgang sammenlikna med 81. Men nå heter det altså at oppgangen skal komme i 1983. Men hva er det som taler for at det skal komme en oppgang i 1983? Jeg ser ingen slike faktorer som kunne bringe oppgang i 1983. I nasjonalbudsjettets prognoser er det forventet at økonomien i USA skal dra i gang oppsvinget:

«Mye tyder på at en konjunkturoppgang i USA har startet. De såkalte ledende indikatorer for den økonomiske utvikling har pekt i retning av oppgang i 4 måneder på rad ... en konsumledet økning i etterspørsel og produksjon (vil sannsynligvis finne sted) i annet halvår i 1982 og inn i 1983. Dette må antas å bidra til at en moderat konjunkturoppgang etter hvert kan spre seg til de andre industrialiserte land.»

Dette nasjonalbudsjettet ble lagt fram av regjeringa i begynnelsen av oktober. Men allerede i september, måneden før, var det blitt åpenbart at forventningene om en amerikansk oppgang bygde på sviktende forutsetninger. Rapportene som strømmet inn fra USA i slutten av september, gikk nå ut på at bildet var mørkere enn noen sinne. Tidsskriftet Business Week sa på lederplass 27. september:

«Det ser nå ut til at konsumentene forvirrer økonomene. I stedet for å trekke økonomien inn i ny oppgang, som det ble antatt at de skulle gjøre etter skattereduksjonene, har konsumentene ikke økt forbruket. Og resten av økonomien synker stadig nedover. Kort og godt, oppgangen er fremdeles ikke å se.»

Den forventet oppgangen, som Reagan bejubla skattereduksjonspolitikken skulle føre til, kommer ikke. Det er nå krise i «Reaganomics».

Jeg skal ikke skråsikkert påstå at det ikke kommer til en svak vekstoppgang neste år. Men jeg er mer og mer skeptisk fordi jeg ikke ser hvor den skulle komme fra. Borgerskapets gnist av håp er knyttet til den pågående internasjonale reduksjonen av lånerenta. Slik at kapitalen har råd til å finansiere nye investeringer. Slik at vi kan få en investeringsleda konjunkturoppgang. Men sjøl om det blir noe billigere for kapitalistene å ta opp lån, så viser de løpende konjunkturrapportene at de likevel ikke tør å investere fordi markedsutsettene er så dårlige.

Men la oss nå, for helgarderingens skyld, si at det kommer en svak konjunkturoppgang i 1983. Som kanskje holder seg ut til 84. Så er det likevel forholdsvis uinteressant. For disse små krusningene er at noen konjunkturbevegelser finner sted på ryggen av en

Ronald Reagan: Den forventede oppgangen som hans skattepolitikk skulle føre til, kom ikke.

POLITISK ØKONOMI

langvarig kraftig trend nedover og nedover. Akkurat *det* er jeg helt sikker på.

Når det gjelder Norge, så stiller olje-produksjonen oss i en noe annen stilling enn de fleste andre industriland — så langt. Derfor ingen djup krise i Norge nå. Derfor en forholdsvis liten arbeids-løshet (sjøl løgnaktigheten av den of-fisielle statistikken tatt i betraktning). Den norske staten og deler av den norske kapitalen har fortsatt enorme inntekter. Taktisk og i den aktuelle klassekampen, f.eks. i forsvaret av ar-beidsplassene, må dette utnyttes fullt ut. Men strategisk er hovedproblemet at oljeinntektene og betydninga av dem blir overvurdert, dvs. tendenser til skjønning av norsk økonomi. Av-gjørende i denne forbindelse blir utvik-linga av oljeprisene. De internasjonale oljeprisene er for tida under sterkt press. Med de nåværende utsiktene i verdensøkonomien ser jeg ingen grunn til at oljeprisene skulle stige, tvert imot trur jeg de kan synke, muligens kraftig, f.eks. ned mot 25 \$ pr. fat. Dette kan få katastrofale konsekvenser for norsk økonomi. Uansett vil den norske øko-nomien ta del i den generelle ned-gangen i verdensøkonomien. Industri-ens situasjon, utenom olje, er svakere enn i de fleste andre land. Den norske økonomien vil risikere å bli klemt mel-lom synkende oljepriser og den gene-relle økonomiske krisa (det er denne kombinasjonen som har truffet f.eks. Mexico så hardt). Altså, ingen grunn til å regne med at norsk økonomi kommer bedre ut enn de andre industrilanda i åra framover.

MARXISMEN OG KRISA

Ei kriseanalyse som utelukkende tar utgangspunkt i *markedet*, vil se at krisa tar form av overproduksjon, vil se at noen land gjør det bedre enn andre, vil se at noen bransjer, f.eks. stål, ser ut til å være djupere ramma enn andre bran-sjer, f.eks. elektronikk. En slik analyse vil videre slå fast at det rår *anarki* mel-lom produsentene. De slåss seg imel-lom og iverksetter proteksjonistiske til-tak, enda de veit at proteksjonisme bare øker problemene. En slik analyse, som tar utgangspunkt i markedet, kommer i bunn og grunn ikke lenger enn den borgerlige økonomien sjøl gjør.

Nå er det i og for seg ikke det minste forbausende at analysene henger fast i de ytre markedsmessige framtrede-lsesformene. Den indre sammenhengen i den kapitalistiske produksjonen er ikke direkte synlig, siden det ikke ek-sisterer noen direkte bånd mellom kapi-talistene. All kontakt foregår via mar-kedet, og derfor framstår bevegelsene på markedet som det eneste virkelige. Derfor må vi analysere oss fram til den samfunnsmessige strukturen som lig-ger skjult under overflata. La oss ta f.eks. en kapitalistisk bedrift, slik den framstår i konkurransen på markedet. Vi ser at den framstår for oss som ei rekke konkrete produksjonsfaktorer, som bygninger, maskiner, råstoffer, energi og arbeidere. Vi ser at disse pro-duksjonsfaktorene blir kombinert i en arbeidsprosess og at det blir produsert varer som blir solgt i konkurranse med andre varer på markedet. Produksjons-forholda, både dem mellom kapitaliste-ne og mellom kapitalist og lønnsarbei-derklassen, er ikke direkte synlig, utbyttinga er følgelig også skjult.

Altså, sier Marx, må vi analytisk trekke ut (abstrahere ut) produksjons-forholda fra den kapitalistiske produksjonen. Vi får da på den ene sida pro-duksjonens naturlige, materielle fakto-rer, og på den andre sida de *historiske* spesifikke produksjonsforholda, eller det Marx kaller produksjonens sam-funnsmessige form. Neste skritt er å analysere produksjonsforholda (eller den samfunnsmessige formen) sær-skilt. Vi kommer da fram til begreper som verdi, abstrakt arbeid, verdiøk-ningsprosess. De materielle faktorene, eller produktivkreftene, blir på sin side uttrykt i begreper som bruksverdi, kon-kret arbeid, arbeidsprosess.

Så, når denne abstraksjonen og den-ne særskilte analysen av formsida er ferdig, kan vi føre disse to sidene sam-men igjen, det materielle innholdet og den samfunnsmessige formen, slik de fungerer sammen som en motsigelses-full enhet i den virkelige produksjonen. Altså først skille mellom produksjonens materielle innhold og samfunnsmessi-ge form (analyse), deretter føre de to sidene sammen igjen (syntese). Dette er hemmeligheten bak Marx sine genia-le analyser.

De økonomiske krisene oppstår som

et direkte resultat av at disse to sidene fungerer sammen som en motsigelses-full, ja, antagonistisk enhet i produksjo-nen. Som produksjonsforhold produse-rer kapitalen verdi og merverdi. Kapi-talen er derfor primært verdiøkningssprosess. Men den eneste måten den kan frambringe verdi og merverdi på, er gjennom den konkret-tekniske arbeids-prosessen. Kapitalens forutsetning og mål er produksjon av verdi og merver-di. Dens middel til å oppnå dette målet, utviklinga av produktivkreftene, under-graver i stedet verdiproduksjonen. Økt produktivitet og synkende verdi går hånd i hånd. Dette skjer først og fremst ved at kapitalistene prøver å øke mer-verdien gjennom å la maskiner erstatte det levende arbeidet. Dermed synker tendensielt andelen levende arbeid i produksjonen, dvs. den eneste kilden til verdiskaping.

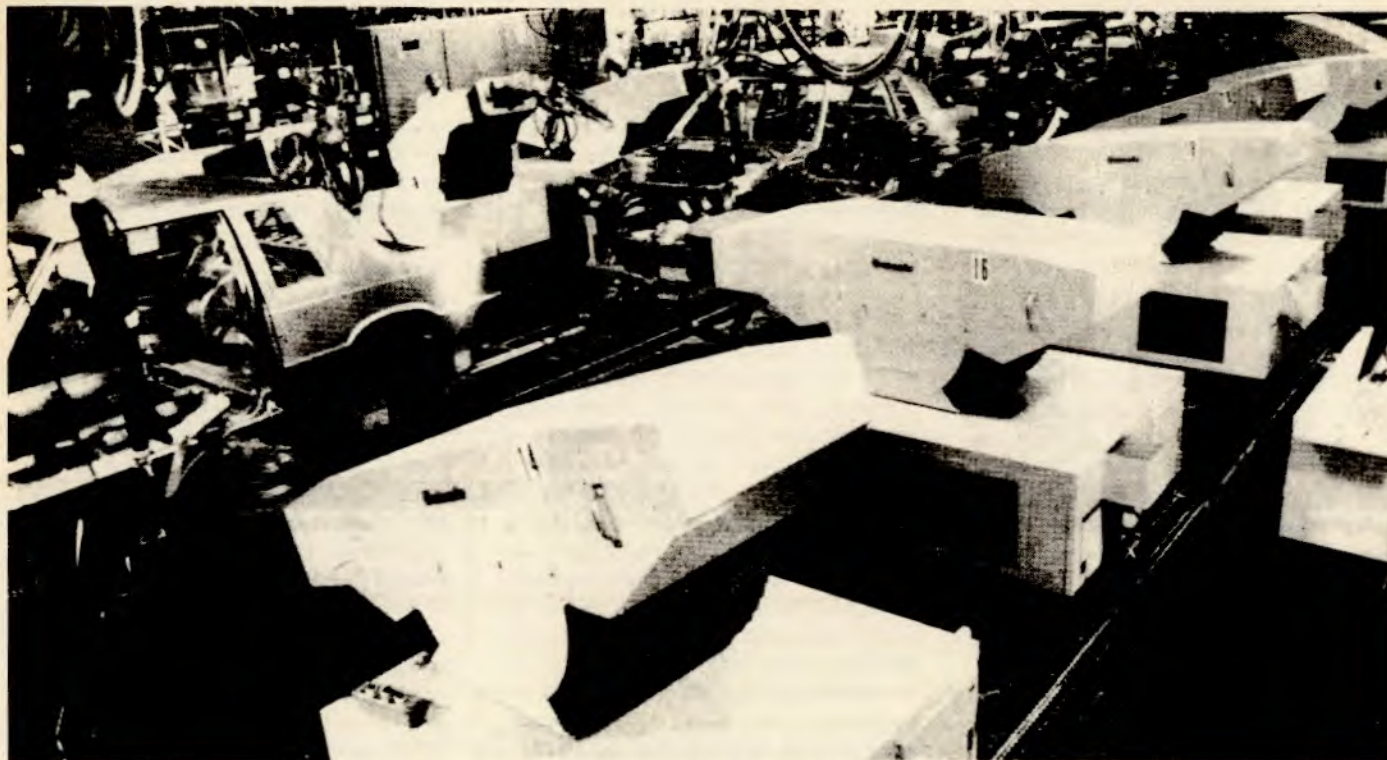
En nødvendig følge av denne motsig-elsesfulle utviklinga er at *profittraten synker, som en tendes*. Gjennomslags-krafta av denne tendensen avhenger av ei rekke forhold, bl.a. merverdira-tens utvikling. Imidlertid er det opplagt at dette lovsmessige fallet i profittraten spiller en avgjørende rolle i den inter-nasjonale krisa nå.

Samtidig er krisa i dag, som alle øko-nomiske kriser, ei overproduksjons-krise. Gjennom kapitalakkumuleringen blir det levende arbeidet pressa ut av produksjonen og i det hele tatt arbei-derklassens lønninger forsøkt pressa ned så langt mulig. De eksisterende fordelingsforholda er derfor et direkte resultat av produksjonen sjøl. Produksjonen blir utvikla til et maksimum, den variable kapitalen, som utgjør masse-nes kjøpekraft, blir redusert til et mi-nimum. Derfor starter overproduk-sjonskrisa i forbruksvareindustrien, slik som nå særlig i bilindustrien, sjøl om den slår kraftigst ut i investeringsvare-industrien.

Hva så med konjunkturoppgangen som hele den borgerlige verden går og venter på, hva skal til for at den kom-mer?

Konjunktursyklusene er knytta til den faste kapitalens omslagstid. «Fast kapital» er ikke identisk med «konstant kapital», men er den delen av den kon-stante kapitalen som blir forbrukt og nedskrevet over flere produksjons-

POLITISK ØKONOMI

Jefferson Avenue anlegg: roboter erstatter produksjonsarbeidere. Slik forsøker kapitalistene å øke merverdien.

perioder, maskiner, bygninger osv. Konjunktursykluser på ca. 4 år betyr egentlig at den gjennomsnittlige avskrivningstida på maskinparken er ca. 4 år. Etter 4 år skal altså maskinene fornyes, reinvesteres. Imidlertid avhenger fornyelsen bl.a. av den generelle fortjenesten, markedssituasjonen m.m. Vi må regne med at mange av de svakest stilte kapitalene ikke investerer, og det rammer da først og fremst de industriene som produserer investeringsvarer. I dag: verkstedindustri, skipsbygging, stål, aluminium osv. Derfor er det alltid i investeringsvareindustrien at konjunktorene slår kraftigst ut. Det er her vi har de høyeste og mest profitable toppene under høykonjunktoren når kapitalistene investerer som gale, men også de laveste bønnene når den tid kommer. Forbuksvareindustrien er mer på det jamne.

Konjunktur nedgangen har allment sett den økonomiske funksjonen at den slår de kapitalene som ligger dårligst an, konkurs. Vi får en devaluering av totalkapitalen, dvs. av den delen av kapitalen som til enhver tid står svakest.

Dermed etableres forholdet mellom merverdi og totalkapital på et nytt verdinivå, profitttraten stiger. Vi får oppgang.

I krisa kjøper de store kapitalene opp de små og konkursramma kapitalene. Kapitalen sentraliseres på et høyere nivå. Vi får etter hvert enorme kapitalenheter, digre som hele land. Omsetninga til de største amerikanske selskapene er som nasjonalproduktet til mindre land som Norge. Samtidig utvikles også den internasjonale handelen og avhengigheten til et høyere nivå. Med hvilke konsekvenser?

Med først og fremst den konsekvensen at det blir stadig mer problematisk å slå konkurstrua kapitaler konkurs fordi både de økonomiske og politiske ringvirkningene er så enorme. Krisa i 30-åra var egentlig helt på grensa av det borgerlige samfunnets bæreevne. Resultatet er at det internasjonale borgerskapet i hele etterkrigstida har gjort alt som har stått i dens makt for å hindre kapitalødeleggelser. Det har faktisk ikke vært noen skikkelige nedgangskonjunkturer etter 2. verdenskrigen.

Gjennom danninga av et kolossalt kredittsystem og gjennom å erstatte penga med verdiløse pengesymboler har kapitalen kjempa for å skyve den nødvendige kapitalødeleggelsen foran seg.

Den helt usannsynlig spenningsfylte situasjonen i den internasjonale økonomien som vi opplever i dag, blir fortsatt tilslørt ved at borgerskapet ikke tør la store kapitalister gå under. Tør ikke la stålindustrien gå under. Tør ikke la enorme industrier som i realiteten er konk for år tilbake, ramle sammen. Derfor denne usedvanlige situasjonen med 30 millioner arbeidsløse, men fortsatt «vekst» i økonomien (sjøl om den kryper like over null-punktet). De fortsetter å gi seg sjøl kreditter og fortsetter å produsere som om problemene ikke eksisterte! Denne ballongen vil måtte sprekke med et brak! Sannsynligheten for at vi går mot kapitalismens største krise, blir bare større og større.

«STRUKTURKRISE»?
«UJAMN UTVIKLING»?

Av det som er sagt framgår det også at

POLITISK ØKONOMI

krisa ikke er noen «strukturkrise» i den forstand at den er ei krise for bestemte bransjer eller bestemte produkter. Det dreier seg om ei verdikrise, og det som karakteriserer ei verdikrise er at den rammer kapitalistene i form av svikten- de lønnsomhet, uavhengig av typen produksjon. I bunn og grunn rammes alle bransjer. Dersom en bransje, f.eks. produksjonen av petrokjemiske produkter, viser en over gjennomsnittlig lønnsomhet, blir kapital tvangsmessig dirigert inn i produksjonen av petrokjemiske produkter slik at også denne bransjen tar del i den generelle lønnsomhetskrise som rammer alle kapitalister. Det er derfor en illusjon å tru at noen bestemt form for produksjon (en såkalt «alternativ produksjon») i dag er unntatt fra krisa. Krisa rammer alle bransjer. De beste borgerlige analysene har også registrert dette. Derfor legger de også såpass stor vekt på svak produktivitet og «management»-problemer som hovedårsak til krisa. De ser nemlig at de beste firmaene innen praktisk talt alle bransjer klarer seg, de svakeste går under.

Sjølsgagt foregår det en kontinuerlig forandring av næringsstrukturen i en moderne økonomi. Tilbakegangen i primærnæringsenes andel og veksten i tertiærnæringsene gjennom de siste 50 åra i alle industriland, er det mest slående uttrykk for denne prosessen. Den moderne teknologiske revolusjonen vil i åra framover komme til å snu den nåværende næringsstrukturen på hodet. Disse strukturelle forandringene virker sjølsgagt inn på den økonomiske krisa og gir krisa dens karakteristiske form, men er ikke krisas årsak. Forandringer i produksjonsstrukturen skaper i seg sjøl ingen økonomisk krise. Bare innafor ramma av kapitalens verdikrise bidrar disse strukturelle forandringene til å gi krisa dens særskilte form.

På samme måte er det helt feilaktig å si at krisa skyldes den ujamne utviklinga mellom kapitalistene og mellom de kapitalistiske landa. Liksom teorien om strukturkrise tar teorien om den ujamne utviklinga utgangspunkt i markedets framtrekkesformer. Den registrerer forandringene på markedet. Den ser at Japan går relativt fram og USA og Europa relativt tilbake og trur at dette er årsaken til krisa. Konse-

kvensen av denne teorien er at krisas løsning ligger i en form for fordeling eller omfordelingskrig. Heller ikke denne oppfatninga klarer å skille mellom den økonomiske krisa som sådan og dens nødvendige uttrykksformer på markedet. Strukturelle forandringer og ujamn utvikling er nødvendige utviklingsformer for kapitalen og dermed også nødvendige utviklingsformer for kapitalens krise. Men disse formene i seg sjøl lager ingen økonomisk krise.

(Derimot er den ujamne utviklinga i styrkeforholdet mellom imperialistmakten en *vesentlig* faktor i å forklare hvorfor omfordelingskriger oppstår. Men dette er et annet spørsmål som jeg ikke diskuterer her.)

ET FEILAKTIG REFORMISTISK SYN PÅ KRISA

At kapitalismens krise automatisk fører til økt undertrykking av arbeiderklassen er udiskutabelt. Men at økt undertrykking automatisk også fører til økt motstand, er ikke like sjølsgagt. Snarere tvert om. Krisepesten feier nå over alle kapitalistiske land og sprer arbeidsløshet og nød. Og i forunderlig grad lar folkemassene seg kue. Her og der en svak motstand. Men stort sett angst, håpløshet og ettergivenhet. Nei, økt undertrykking fører såvisst ikke til noen automatisk oppslutning om den røde fana. Snarere ser vi eksempler på at massenes forbitrelse rettes mot dem som forsøker å reise kampen, som om «disse oppviglerne» er de virkelige kriseanstifterne.

Er massene virkelig så infisert av den borgerlige propagandaen at de ikke er i stand til å se den åpne og enkle sannheten: At krisa skyldes kapitalismen sjøl? For dette er jo sannheten. Men for de aller fleste er dette i beste fall en høyst abstrakt sannhet. Den konkrete og allment begripelige sannheten er at arbeidsplassene er avhengige av en industri som er konkurransedyktig på verdensmarkedet, at det følgelig må være i allmennhetens felles interesse å finne fram til økonomiske og politiske løsninger som i hvert fall så langt mulig kan opprettholde sysselsetting og velferd.

For den individuelle kapitalen er krisa ei lønnsomhetskrise. Differensen mellom det han har lagt ut i penger og det

han får igjen i penger er for liten. Kostnadene for høye, avsetning og priser for dårlige. Men det som er den individuelle kapitalens problem framstår umiddelbart også som de arbeidende massenes problem. Dette er det erkjennelsesmessige utgangspunktet for massene. Derfor velger massene ikke den kollektive kampen og revolusjonens vei, men den individuelle løsnings- as og moderasjonens vei. Og den veien har sitt logiske endepunkt i den totale slavetilværelsen.

En viktig grunn til at det er slik, og jeg har nevnt det flere ganger, er at den kapitalistiske vareproduksjonen ikke blottstiller sannheten om seg sjøl. Den blottstiller de grelle konsekvensene, men ikke årsakene, ikke de indre sammenhengene. Dette er det veldig viktig å være klar over. Sjøl ikke en million oppsamla og systematiserte fakta om den kapitalistiske verdensøkonomien trenger å bringe oss et eneste skritt videre i en teoretisk forståelse av hva som egentlig skjer. Borgerøkonomene vasser i tall og fakta, men de blir ikke noe klokere av den grunn, men avslører bare mer og mer sin egen dumhet. Og det gjelder allment: Den kapitalistiske virkeligheten, slik den umiddelbart framstår (gjennom markedet), mystifiserer og tilslører de indre sammenhengene, og det like mye for proleta-rens blikk, som for kapitalistens.

Dette er økonomismens og reformismens objektive grunnlag. Den har også et subjektivt, politisk grunnlag, nemlig i de borgerlige, reformistiske arbeiderlederne. Men det objektive grunnlaget blir skapt av vareproduksjonen sjøl.

Fra et reformistisk synspunkt, og vi kan godt si et radikalt reformistisk synspunkt, er markedet det viktigste, det samfunnsmessig avgjørende. Produksjonen blir følgelig skjøvet ut av samfunnsproblematikken. Produksjonen blir til et reint teknisk spørsmål: Den optimale kombinasjonen av produksjonsfaktorene for å oppnå et best mulig økonomisk resultat.

Reformismen har som borgerskapet et historieløst syn på økonomien. Den klarer derfor ikke, like lite som borgerne, å skille mellom produksjonens materielle innhold og dens samfunnsmessige form. Den ser på produksjonen som noe reint teknisk-økonomisk, he-

POLITISK ØKONOMI

vet over politikken og klassekampen. Av dette følger et feilaktig og mekanisk skille mellom «økonomi» og «økonomiske lover» på den ene sida — og politisk kamp på den andre. Det som er økonomisk/teknisk bestemt er produksjonen. Det som er politisk bestemt er fordelinga. For marxismen er det ikke først og fremst kampen om fordelinga som er sentral. For marxismen er både produksjonen — og utleda av denne: fordelinga — politiske spørsmål, nemlig kampen for revolusjonen. Produksjonens økonomi er derfor ikke «rein økonomi», men *politisk økonomi*.

Det som skiller vanlig borgerlig økonomi fra en radikal reformisme er ikke det teoretiske standpunktet, men diskusjonen om fordelinga av det skapte produktet. Mens det etablerte borgerskapet forsvaret de eksisterende fordelingsforholda, søker den radikale reformismen å omfordele produksjonsresultatet til fordel for arbeiderklassen. Den radikale reformismen stiller derfor alltid følgende spørsmål i forgrunnen: «Hva kan vi hente?» «Hvor stor er den potten som arbeiderklassen kan slåss om?»

Av dette følger en annen viktig konklusjon: Både borgere og radikale reformister vil ha en felles interesse av å øke produksjonen. Større produksjonsresultat betyr nemlig større kake å fordele — og omfordele. Reformistene vil derfor også nødvendigvis bli veldig opptatt av hvor «bra» den kapitalistiske produksjonen går, av kapitalismens positive utviklingsmuligheter. Denne sammenhengen er klassisk for reformismen og går tilbake til Bernstein. For økt produksjon betyr jo — mer «å hente». Derfor denne kolossale opptaktheten omkring oljemilliardene. Større rikdom — mer å dele på.

Også for marxister vil sjølsagt spørsmålet om «nasjonens rikdom» være et viktig argument i den daglige klassekampen. Slik f.eks. eksistensen av oljemilliardene utgjør en viktig faktor når det dreier seg om å forsvare de offentlige bevilgningene til f.eks. sosiale formål. Men marxister kan jo aldri ta utgangspunkt i «hva det er å hente», altså hvor stor den kapitalistiske ramma er. Kommunismenes grunnlag må være et helt annet: nemlig arbeiderklassens materielle situasjon og langsiktige in-

teresser, og for det andre, den subjektive politiske bevissheten i arbeiderklassen. Ta kampene som nå blir ført i verkstedindustrien for bevaring av arbeidsplassene. Om titusener går i gata med krav til regjeringa om arbeid, så vil det være en mektig manifestasjon, og noe vi i høyeste grad ville oppmuntre til — og dette helt uavhengig av hvorvidt kapitalismen i dag *kan* sysselsette disse massene. Og det er det helt åpenbart at det kan kapitalismen ikke.

Fordelings-teorien sitter svært djupt, særlig fordi den åpenbart blir bekrefta av det økonomiske livet sjøl. Tilsynelatende er det jo «markedskreftene» som bestemmer både prisen på varene og inntektsfordelinga under kapitalismen.

Svært tydelig blir dette når vi kommer til kriseanalysen. Her vil jeg benytte meg av et eksempel, nemlig de svenske ml-ernes kriseanalyse og deres linje for riksdagsvalget nylig. (Synspunktene under er mine personlige synspunkter. De innebærer dessuten ingen total vurdering av SKP.)

EKSEMPEL: SVERIGES KOMMUNISTISKE PARTI OG KRISA

I AKP har vi kritisert SKP for å støtte sosialdemokratene. Argumentasjonen har vært overveiende politisk, nemlig ut fra den klassiske vurderingen av sosialdemokratene som et borgerlig parti. Dette er en riktig kritikk, men etter min mening overflatisk. SKPs egen argumentasjon er nemlig ikke først og fremst politisk, men økonomisk. SKP starter ikke med Palme, men med en analyse av krisa og dens kjennetegn, dens løsning. Jeg skal kort summere opp SKPs syn på krisa. (Jeg har henta dette fra «Marxistisk Forum» 2/81.)

De sier den nåværende krisa er en kombinasjon av to typer krise, nemlig en konjunkturrell overproduksjonskrise og en strukturkrise. Det de sier om strukturkrisa er interessant. Mange av synspunktene kan anvendes på situasjonen i Norge. I hovedsak går strukturkrisa på at en stor del av produktene som Sverige har bygd sin økonomiske utvikling og vekst på, enten har fått generelt mindre betydning, eller møter

Borerigg i Nordsjøen: kan marxister ta utgangspunkt i hva det er å hente fra oljemilliardene?

POLITISK ØKONOMI

økende konkurranse gjennom framveksten av tilsvarende næringer i andre land, f.eks. jern, stål, skogbruk, skipsfart. (Karakteristisk er forøvrig denne sammenblandinga av strukturelle forandringer og økonomisk krise som helt feilaktig fører til at de lokaliserer de økonomiske problemene i strukturforandringene. Dette fører videre til at de knytter håpet om økonomisk oppgang til Sveriges «industrielle fornyelse». En gigantisk illusjon!)

Når det gjelder overproduksjonskrise, så nevner de innledningsvis i heftet noen momenter til klargjøring av dette.

De sier at økonomien består av to faktorer, nemlig den menneskelige produksjonen (som kalles produktivkreftene) og fordelinga av produksjonen (som de sier er et spørsmål om produksjonsforholda). Hva spesielt fordelinga angår, altså det de faktisk kaller produksjonsforholda, sier de:

«Hvordan overskuddet av produksjonen skal fordeles mellom individer/grupper/klasser er et kampspørsmål. Klassenes relative styrke avgjør kampens utgang og dermed også måten samfunnet er organisert på.» (s. 5)

Sammenhengen til overproduksjonen blir da denne: Fordi det rår borgerlige kapitalistiske produksjonsforhold, er det borgerskapet som har makta. Den eksisterende fordelinga er et resultat av dette. Dette fører til at massenes kjøpekraft ikke holder tritt med produksjonen. Det blir ikke solgt nok varer. Overproduksjonen inntreffer.

Legg merke til hvordan SKP her gjennomfører dette mekaniske skillet mellom produksjon og fordeling som jeg sa kjennetegner reformismen. Produksjonen blir gjort til noe evigmenneskelig og naturgitt, hevet over politikken, mens fordelinga er et spørsmål om politikk og klassekamp. Dette siste kaller de helt feilaktig for produksjonsforhold. Men tilbake til resonnementet til SKP.

Det går nå videre fram at en politikk som klarer å påvirke styrkeforholdet mellom klassene til fordel for arbeiderklassen — om enn bare i noen grad — også vil være en politikk for endra fordeling, og dermed også en politikk som motvirker krise. Dette er helt logisk. Så heter det (s. 44):

«Kapitalismens utvikling de nærmeste årene er ikke skjebnebestemt. Krisas virkninger på levestandard og produksjon er avhengig av hvilken politikk som kommer til å dominere og i siste hand av arbeiderklassens evne til å sette kraft bakom kravene på viktige politiske forandringer.»

Ut fra dette går SKP inn for økt statlig engasjement:

«De rådende produksjonsforholdene må endres for å få i gang investeringer og en fortsatt utvikling av produktivkreftene ... Staten må altså gripe inn i produksjonsforholdene.» (s.39).

Altså: *Økt statlig engasjement kan bety endra maktforhold, dermed endra produksjonsforhold, dermed endra fordelingsforhold.*

Tilsvarende legger de vekt på en politikk som kan bidra til en nødvendig strukturell fornyelse av Sveriges industri.

Ut fra dette perspektivet har de så vurdert politikken til de ulike partiene og kommet til at SAP, fordi dette partiet står under et visst press fra arbeiderklassen som de sier, i større grad enn de andre partiene vil bli *tvunget* (de understreker dette) til å føre en politikk som betyr å endre de eksisterende makt- og fordelingsforholda. De ønsker er en politikk som både tjener arbeiderklassen og utvikler økonomien (noe som åpenbart er identiske mål for dem):

«Vår grunnleggende innstilling til økonomisk vekst, økt produksjon og teknisk utvikling er positiv, for dette er en forutsetning for materiell velferd for det arbeidende folket.» (s. 48)

SKP sier ikke at Palme er en revolusjonær, men de sier han står for en bedre arbeider- og krisepolitikk enn de andre partiene. Og siden de mener dette kan være av avgjørende betydning i den nåværende situasjonen, oppfordrer de til å støtte Palme. Jeg mener det er en helhetlig og logisk sammenheng i SKPs økonomiske analyser og politiske program.

KONKLUSJONER

Jeg har over argumentert for at det innholdet SKP legger i begrepene produktivkrefter og produksjonsforhold, ikke er i samsvar med marxismen. Produksjonen blir gjort til et overhistorisk og

reint teknisk anliggende. Produksjonsforholdet/fordelingsforholdet blir bestemt av styrkeforholdet mellom klassene. Dette fører logisk til at den økonomiske *politikken* blir av avgjørende betydning for økonomiens utvikling. *Politisk økonomi blir til økonomisk politikk.*

Vi kan godt kritisere SKP for deres politiske støtte til Palme. Men samtidig syns jeg det er noe djupt utilfredsstillende over denne kritikken, så lenge vi ikke går til de økonomiske premissene for SKP-linja. Og dersom vi går til de økonomiske premissene for SKP-linja, vil se at det fins et visst grunnlag for den i den kommunistiske teori-tradisjonen, men derimot ikke hos Marx sjøl. (Det er nok å gå til den siste studieboka til AKP, utgitt 1981. Her finner vi en framstilling av verdi-teorien som nok kan rettferdiggjøres ut fra det jeg kaller den kommunistiske teoritradisjonen, men som bryter fullstendig med Marx sin verditeori.)

Kort og godt: Jeg mener det fins et visst teoretisk grunnlag for reformisme også i AKPs forståelse av den politiske økonomien, og som jeg mener også kommer til uttrykk i den altfor ensidige vekta partiet har lagt på fordelingsspørsmålet («kampen om oljemilliardene») og den ytterst svake propagandaen for de strategiske spørsmåla: Revolusjon og sosialisme.

Det er ikke det minste rart, men tvert imot helt naturlig at massene i de europeiske nasjonene tvinges til å kripe for kapitalen, utsatte som de er for borgerskapets ideologiske gift, derimot ikke for kommunistenes uopphørlige opplysningsarbeid og propaganda. Sånn blir det også i Norge. Krisa sprer allerede i dag motløshet, apati, privatisering. Solidariteten i arbeiderklassen står i fare. Diskrimineringa av fremmedarbeidere kan snart slå over i voldsomt rasehat. I en sånn situasjon gjør kommunistpartiet folket en *bjørnetjeneste* når det i sin utadretta virksomhet legger hovedvekta på dagskampspørsmåla. For AKP(m-l) er dette det mest brennende spørsmålet i dag.

Per Lund

RØD UNGDOM OM POLITISK ØKONOMI

Rød Ungdom har gitt ut et hefte med *innføring i politisk økonomi*. Ei rød lita blekke. Et temmelig unnselig skriftstykke. Innholdet avslører ikke noe spesielt høyt teoretisk nivå.

Likevel vil jeg ikke nøle med å karakterisere det som det beste sjølstendige arbeid om politisk økonomi som den norske ml-bevegelsen har gitt ut til denne dato. Ja, sjøl om en burde være forsiktig med altfor store ord, særlig når det gjelder et så lite hefte med så påtakelige svakheter og mangler som her, vil jeg karakterisere det som banebrytende. Den norske ml-bevegelsen står nå overfor dette å skulle tilegne seg dette kolossale området som heter politisk økonomi for første gang. Vi har tidligere bare hatt en ytterst overflatisk og populær forståelse av politisk økonomi som vi har pugga utenat fra høyst overflatiske og populære lørebøker. RU-heftet må ses i lys av dette. Det står med et bein i det nye og et bein i det gamle. Det har på en måte staka ut den riktige marsjretninga, men har fremdeles den gamle læras blylodd om beina.

RU-heftet ønsker å framstille den politiske økonomien som en historisk vitenskap. Dette er forutsetninga for å kunne ha en vitenskapelig holdning til det samfunnet vi sjøl lever i, liksom andre samfunn. Heftet legger derfor vekt på å vise at de begrepene som det innfører leseren i, som verdi og kapital, er historiske begreper knytta til vareproduksjonen, og spesielt den kapitalistiske vareproduksjonen.

Heftet tar svært alvorlig på verdi-begrepet. Begrepet *verdi*, som mange populære framstillinger har lett for å feie fort over, utgjør i virkeligheten et av hovedproblemene i den politiske økonomien. I hvilken forstand skaper arbeidet verdi? spør heftet, og fram-

stiller følgelig som et *problem* det som mange populære innføringer problemløst gjør seg ferdig med gjennom å slå fast at «arbeid skaper verdi». Men ved å gjøre dette til et problem kommer RU-heftet fram til skillet mellom abstrakt og konkret arbeid. De har dermed for hånden det teoretiske redskapet som gjør det mulig for dem å undersøke under hvilke historiske forutsetninger og i hvilken forstand arbeidet blir verdiskapende. Med det har Rød Ungdom nøkkelen til den politiske økonomien i hånda.

Interessant er forøvrig måten heftet utvikler sjølve argumentasjonen på. Den foregår på den måten at forfatterne formulerer de teoretiske vanskelighetene som *gåter*. Hvordan kan det være slik? spør de. Og gjennom flere ledd og flere kapitler får vi sakte og sikkert levert argumentene for at bare abstrakt arbeid kan skape verdi og at merverdien har sin opprinnelse i produksjonen, og ikke i sirkulasjonen. Leseren skal sjøl tvinges til å tenke, men også overbevises gjennom den gradvise logikken i argumentasjonen. Slik klarer også heftet å holde en rød tråd gjennom hele framstillinga, fra presentasjonen av verdi-begrepet til vareproduksjonens sammenbrudd. Og som en ytterligere påminnelse om sammenhengen avsluttes hvert kapittel med en rekapitulering av det hittil oppnådde. Kro-

nen på verket er avslutningskapitlet, der forfatterne viderefører de teoretiske konklusjonene ved å se på kapitalismen i historisk perspektiv. Særlig viktig er påpekinga av hvordan den kapitalistiske vareproduksjon, en form for samfunnsproduksjon som bygger på privateiendommen, sjøl utvikler grunnlaget for sin egen undergang og framveksten av kommunismen.

Nå dreier dette seg om en svært kortfatta innføring i politisk økonomi og forfatterens hensikt har aldri vært å gi noen allsidig framstilling i den politiske økonomiens problemer. De er derfor nødt til å prioritere og samtidig skjære vekk. Jeg skal ikke her begynne å ramse opp alt det som kanskje «burde vært med» i en sann innføring. Forfatterne har hatt den vanskelige oppgava med å begrense omfanget, og jeg ville sikkert blitt svarskyldig hvis jeg hadde fått som motspørsmål hva jeg i stedet ville tatt ut av teksten, for at ramma ikke skulle bli sprengt.

Men likevel er det påfallende, ja nesten bemerkelsesverdig, at kategorien «bytteverdi» helt mangler i teksten. Og når jeg nå nevner dette, så er det fordi jeg trur fraværet av denne kategorien uttrykker en noe ufullstendig forståelse av hva verdi er. Det eiendommelige med verdien er jo at den bare kan framtre gjennom sin *form*, verdiformen, dvs. som bytteverdi. Nå behandler heftet faktisk verdiformenes utvikling med det formålet å vise hvordan penga vokser fram. Men heftet tar ikke opp *verdifor*men som *sådan*. Det viser ikke hvordan motsigelsen mellom produksjonens samfunnsmessige og private karakter gjør at verdien må framstille seg som bytteverdi eller pris.

POLITISK ØKONOMI

STUDIEHEFTE

RØD ★ UNGDOM

Dermed kommer forfatterne i knipe når de på s. 33 skal illustrere hvordan økt arbeidsproduktivitet i en bransje fører til omfordeling av det samfunnsmessige totalarbeidet og danning av verdien. Ved hjelp av en ny potethyp- per reduserer bonden arbeidstida til det halve. Når smedene «finner ut dette», som heftet sier, ender de med å vandre over til det mer lønnsomme jordbruket. Verdien oppstår altså gjennom at produsentene kalkulerer forbrukt arbeidstid og sammenlikner med hverandre, ifølge heftet. Men

her faller heftet tilbake i ei betraktning av verdien som en konkret-teknisk størrelse. Verdien oppstår ikke på den måten. Fordi privateiendommen bryter opp de umiddelbare samfunnsmessige bånd mellom vareprodusentene, kan verdien (som en samfunnsmessig kategori) bare sette seg gjennom som bytteverdi/pris. Produsentene kan bare ha bytteverdien/prisen for øyet og reagerer bare på denne. Verdien (arbeidstida) som produsentene nødvendigvis ikke kan ha noe direkte forhold til, etablerer

seg som en indirekte konsekvens av produsentenes reaksjoner på hverandre.

I noen grad kan det altså virke som om forfatterne lar verdien og verdiens form smelte sammen (en metode som karakteriserer den *ahistoriske* forståelsen av den politiske økonomien). Dette er bare et svakt inntrykk, men bekreftes faktisk her og der i teksten, f.eks. når det i margin på s. 13 heter: «Verdien er det mengdemessige forholdet mellom varene, og representerer den samfunnsmessige nødvendige arbeidstida som er nedlagt i varen.» Her er riktig og feil blanda sammen. For det som er uttrykt som et mengdemessig forhold mellom varer, er nettopp ikke verdien, men dens form, bytteverdien.

Jeg kan ikke dy meg fra å ta opp en ting til, et beslekta problem, et vanskelig, men veldig interessant problem. I heftet blir det flere steder påpekt at «varebytte og vareproduksjon med logisk konsekvens må føre til kapitalisme» (se f.eks. s. 34). På den andre sida viser heftet hvordan skapinga av kapitalismen framfor alt krevde ei fordriving av bøndene og de andre umiddelbare produsentene fra deres produksjonsmidler, den prosessen Marx kaller den opprinnelige akkumulasjonen. (Heftet s. 24) Følger den opprinnelige akkumulasjonen med logisk nødvendighet av den enkle vareproduksjonen? Jeg er usikker. Spørsmålet er viktig for vurderinga av vareproduksjonen under sosialismen. (Liksom spørsmålet over, om det «bevisste forholdet til verdiloven», er viktig for sosialismediskusjonen.)

Rød Ungdoms hefte inneholder mange problematiske punkter. Ting jeg sjøl bakser med og forstår dårlig. I det hele tatt gjenspeiler dette heftet at ml-bevegelsen nå befinner seg i grenseområdet mot en mer vitenskapelig tilegnelse av den politiske økonomien. Men jeg trur kursen er rett. Og Rød Ungdom har med dette heftet, og på annen måte, vist at de tar denne teoretiske utfordringa alvorlig.

Per Lund

POLITISK ØKONOMI
Studiehefte – Rød Ungdom
kr. 15,-

BØKER

LITE NYTT OM MOSKVAPROSESSENE

Det er skrevet mange bøker om Moskva-prosessene.

Da de fant sted følte det først og fremst nødvendig å ta stilling, og det som ble skrevet var preget av det, og av de sterke personlige oppgjørene som ofte fulgte. Sannheten om hva som skjedde og hvorfor, kom ofte i annen rekke. Jeg tror det er lite å moralisere over at det var sånn da — det er godt forklart i Nordal Griegs roman: *Ung må verden ennu være*.

Det som er verre er at en heller ikke etterpå i særlig grad har spurt hva, hvordan og hvorfor. Kommunistene burde jo være de første til å gjøre det. Vi har sagt at det ble begått «visse feil», arrestert uskyldige og at det ikke var bra. Men vi har ikke gått inn på årsaker. Oktober forlag har gitt ut *SUKP(B)s historie* og Sayers og Kahn: *Den store sammensvergelsen* uten at noen i AKP har tatt opp noen diskusjon av om det som står der om årsakene til prosessene i hovedsak er sant eller ikke. De inneholder sikkert hver for seg ting som er riktige. Hvor mye vet jeg ikke, om det som står der i *hovedsak* er sant.

Etter min mening er disse teoriene heller ikke i overensstemmelse med den historiske materialismen, ettersom de ikke knytter an til motsigelser i den økonomiske basisen. Det henger vel igjen sammen med at de ikke anerkjenner *virkelige* motsigelser i det økonom-

iske grunnlaget, bare problemer framprovosert av utenlandske agenter og falne bolsjevikere i ledtog med dem.

EN OVERFLATISK TRADISJON

Hva så med alle de som har skrevet kritisk om Moskva-prosessene? Her er det umulig å skjære alle over en kam, og det finnes virkelig gode og informative bøker. Men det er en dominerende tendens til å fokusere veldig sterkt på Moskva-prosessene som et løserevet fenomen, og trekke trådene i hovedsak tilbake til Stalin som person og bolsjevikpartiets struktur. Noe av forklaringen ligger sjølsagt i det også — kombinert med manglende demokratiske tradisjoner. Men det er en overflattisk teori, som etter min mening i siste instans ender i en idealistisk historieoppfatning — med overdreven vekt på Stalins personlighetsegenskaper.

Sjøl om det kan være urettferdig å behandle en antologi med 3 norske bidragsytere og utdrag fra 6 utenlandske historikere (pluss 4 sider fra *SUKP(B)s* historie til skrekk og advarsel) som en enhet, mener jeg boka *Moskva-prosessene og stalinismen* som helhet plasserer seg ganske solid i denne tradisjonen. Derfor synes jeg også at boka gir lite nytt. Historikerutvalget representerer kjente, velbrukte navn (Robert Conquest, Isaac Deutscher, Alec Nove, Leo Trotskij, Le-

onard Schapiro) og like velkjente synspunkter. Mest interessant av de utenlandske utdragene er Alec Noves forsøk på en diskusjon av når og i hvilken grad en kan snakke om «historisk nødvendighet» i samband med de handlingene Stalin stilte seg i spissen for. Men han klarer ikke å gjennomføre den, nettopp fordi de samfunnsmessige forutsetningene ikke kommer skikkelig inn.

Den viktigste artikkelen i boka er Jens Petter Nielsen: *Moskva-prosessene og tilståelsens problem*, som uten tvil bygger på stor faktisk kunnskap og som tar opp et viktig og omstridt problem. Svakheten blir at boka etter min mening ikke setter artikkelen inn i en større sammenheng. Dette er Paul Knutsens store introduksjonsartikkel: *Stalinismen — marxismens lavede stadium* ment å skulle gjøre, men gjør det etter min mening ikke. Fordi den i alt for stor grad behandler stalinismen som et ideologisk system, og i alt for liten grad går i dybden på de samfunnsmessige forutsetningene for dette systemet.

DRIVKREFTER UNDER SOSIALISMEN

Det kan virke som om det er vanskeligere å være materialist når en behandler et sosialistisk enn et kapitalistisk land. Det er lett å undervurdere de strenge rammene økonomiske lovmessigheter og økonomiske

problemer setter for en sosialistisk politikk. Og spesielt hvilke problemer et økonomisk tilbakefallende land som Kina eller Sovjet blir stående overfor. Det betyr ikke at alt kan forklares ut fra økonomisk nødvendighet. Men det betyr at vi i alle fall må vurdere situasjonen slik den forelå og se på hva slags alternativer som fantes.

Disse problemene mener jeg Paul Knutsen under vurderer i sin diskusjon av E.H. Carr versus Robert Conquests vurdering av personen Stalins rolle i det som skjedde.

For Conquest er det under Stalin-tida ikke de økonomiske og sosiale forhold som skaper styresettet: «Den sentrale faktor var tvertimot ideene i herskerens hjerne. For en gangs skyld viser en idealistisk historieoppfatning seg å være korrekt.» Mens Carr på sin side allment om Stalin sier at: «de egenskaper som ga ham storhet, var nettopp de egenskaper som avspeilte det daværende stadium i den historiske prosess.» I diskusjonen av dette kommer Paul Knutsen fram til at begge har rett, men mest Conquest. Bl.a. påviser han tilfeller hvor Stalin fattet beslutninger som fikk mye å si når det gjaldt omfanget av bruken av vold.

Det er riktig at Stalin satt i en posisjon som ga ham stor makt når det gjaldt slike beslutninger. Han brukte den, og har uten tvil personlig ansvar for mye volds-

BØKER

MOSKVA- PROSESSENE OG STALINISMEN

Universitetsforlaget

Moskva-prosessene og stalinismen

Redigert av Paul Knutsen

Universitetsforlaget 1981 207 s.

bruk. Men det er helt utilstrekkelig å vurdere Stalins rolle i historien ut fra det aleine. De beslutningene Stalin tok om voldsbruk var *samtidig* beslutninger som angikk landets framtid og mange menneskers materielle vilkår, som beslutningene om tvangs-kollektivisering på slutten av 20-tallet. Da må en også spørre om det var mulig å oppnå det samme *uten* voldsbruk. Evt. også om kollektivisering på det tidspunkt var nødvendig for at sosialismen skulle bestå.

Når det gjelder bakgrunnen for Moskva-prosessene, tror jeg en også der må legge større vekt på å undersøke motsigelsene i den sovjetiske økonomien. F.eks. om det fantes motstridende interesser knyttet til forskjellige deler av økonomien og den økonomiske politikken, og forholdet deres til partiet. Så er det klart at også faktorer i partiet og ideologien må trekkes inn. Ikke minst hva som skjedde *i løpet av* de store utrenskningene, med dem som satte dem i verk, med partiet og ideologien. Hvilke sosiale og klassemessige virkninger det hadde og hvordan det igjen virket tilbake på det økonomiske grunnlaget.

Ikke for å kunne ta avstand fra mye av det som skjedde — for det er ikke vanskelig. Men for å skjønne hva som drev det fram. På det synes jeg ikke *Moskva-prosessene og stalinismen* gir tilfredsstillende svar.

I. B.

Returadresse:
Røde Fane,
Boks 83 Bryn, Oslo 6

***Tre verdener-teorien
fortsatt gyldig?
Kan kapitalismen frigjøre
den tredje verden?
Sosialistisk sjølberging***

HUSK FORNYING!